

politicke
ZATVORENIK

Godina XXV. - srpanj/kolovoz/rujan 2017.

BROJ **272**

RUŠILI SMO TITU PRED KRAJ MANDATA!

Teški fizički posao još uvijek smatram zdravom aktivnošću, a pisanje mi se doima kao osamljenički, nezdrav posao. Želio bih puno toga napisati, ali mi to skučeni prostor ne dopušta. Od prošlog broja našega časopisa zabilježeno je mnogo toga, ali je najznamenitiji dugo iščekivani čin, preimenovanje najljepšeg zagrebačkog trga s imena zločinca Tita u Trg Republike Hrvatske!

Građanska hrabrost, odlučnost i dosljednost su jedine vrline koje omogućuju promjene i napredak u društvu; one su i temelj slobode koju su sve diktature htjele iskorijeniti. Upravo te vrijednosti iskazala je tijekom 11 godina svog postojanja građanska inicijativa Krug za Trg, uz stalnu potporu nas političkih uznika i mnogih javnih osoba.

Trud je urodio plodom, pa im se iskreno zahvaljujem u ime svih onih koji su željno iščekivali ovu promjenu. No, neizostavno je spomenuti kako bi uzaludne bile sve spoznaje, uzaludna je svaka istina, ako je nema tko propovijedati i ostvariti. Sve želje i sve najplemenitije istine ostale bi samo puka tlapnja, kao što je neplodno zrno pšenice na kamenu, da se povijesne okolnosti nisu podudarile.

Naime, kad su svibnju 2017., na prosjedu ispred HNK ovaj dugogodišnji projekt Kruga za Trg poduprli predstavnici stranke u nastajanju Neovisni za Hrvatsku (Bruna Esih, Zlatko Hasanbegović i general Željko Glasnović), i kad su se za taj zahtjev zauzeli u gradskoj skupštini, gdje je zahtjev i razloge izložio naš urednik Tomislav Jonjić (iz iste stranke), Tito je laganim korakom krenuo put Romanije, i to u jednom smjeru.

Ruku na srce, ni gradonačelnik u svom obraćanju zagrebačkoj javnosti nije ostao imun na dio Titinih zločina (on spominje samo one poslije 1945.), pa se je i on ovog puta nedvosmisleno izjasnio da „tablu” treba skinuti, poručujući, štoviše, onima koji ne misle tako, da se zdravstveno preispitaju. Ne treba ulaziti u to kako se i zašto javlja naknadna pamet, ali je činjenica da se stvara nova, bolja hrvatska klima, jer pred pravom građanskog hrabrosti i povijesnim istinama padaju protivnici te se sredina postupno prilagođuje novoj, zdravoj i ljudskoj ideji. Nadam se da mi politički zatvorenici te Krug za Trg idemo dalje u liječenju društva od kroničnih bolesti jugoslavenstva i komunizma.

Iskoristit ću dio uvodnika ujedno kao obavijest i poziv na SABOR HDPZ-a koji će biti održan u studenom. Sve podružnice i članovi će o točnom nadnevku biti obaviješteni nakon sastanka Vijeća (11. listopada), kad će se, kako je predviđeno u Statutu, predložiti i lista kandidata za sva tijela koje vode društvo. Koristim prigodu i pozivam da se na sabor u studenom odazove što više članova, kako bi mogla biti predložena i možebitna alternativna kandidacijska lista.

Poštovani hrvatski politički uznici, nadam se da sam kao predsjednik u ove četiri godine opravdao vaše povjerenje i očekivanja, ispunio sve zadaće koje su bile u planu te svojim ponašanjem očuvao dostojanstvo naše udruge, koja u tom smislu može biti primjer svim ostalim udrugama u Hrvatskoj. Želim se zahvaliti suradnicima, uputiti pohvale radnim i upravljačkim tijelima unutar društva, jer smo tijekom ovog mandata krenuli u ostvarenje novih projekata o kojima prije četiri godine kao društvo, zbog niza objektivnih okolnosti, nismo mogli ni sanjati. Opširnije o svemu tome u izvješću o Saboru, na kojem se vidimo u studenome!

**Mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika**

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica,
Andelko Mijatović, Alfred Obranić,
Andrija Vučemil

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA

10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433
e-mail: hdpz.podruzница.zagreb@zg.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 140 kn
za inozemstvo: Europa 300 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 500 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

IBAN HR0525030071100009317 kod
SBERBANK d.d.Zagreb, a za devizne
uplate isti IBAN i BIC VBCRHR22
također kod SBERBANK d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i pretplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

SLIJEDI LI UČVRŠĆENJE OKUPACIJE?

Dok praznoglavi strančari i politički slijepci uz asistenciju medijskih nadničara veličaju takozvanu stabilnost političkog poretka kao cilj vrijedan mnoge žrtve – kao da je sjevernokrejski režim nestabilan! – posve očito je kako se ispod površine priprema serija nasrtaja na hrvatsko dostojanstvo i našu nacionalnu i državotvornu svijest.

Njih, dijelom kao inspirator, a dijelom tek kao izvršitelj, priprema onaj skup neobičnih likova koji nazivamo hrvatskom vladom, taj samo naizgled čudni, a zapravo posve prirodni i logični konglomerat Hrvatske demokratske zajednice, Hrvatske narodne stranke, Pupovčevih srpskih poštenjaka i, što bi kazao jedan književnik, *ostalorum sitnorum riborum*, kojima je zajednička zadaća pripremiti takozvanu veliku koaliciju kao sredstvo umrtyljivanja političkog života i eutanaziranja rasprava o svjetonazorskim, etičkim i ideološkim prijeporima koji su inače sastavni i neizbjegni dio svakoga demokratskog društva.

To su razlozi zbog kojih medijski ribari ljudskih duša uspješno prikrivaju činjenice koje svatko priseban može vidjeti čim protrla oči: da je Hrvatska i dalje jednako premrežena korupcijom koja seže do vrhova vlasti; da je zemlja sve opustošenija i pustija; da raste broj iseljenih, a pada broj zaposlenih; da se za društveno i političko napredovanje u Hrvatskoj zahtijeva odricanje ne samo od nacionalne svijesti, političkih uvjerenja i baštine, nego i od svojstva pristojna i dostojanstvena čovjeka; da su mladi ljudi sve pesimističniji, a populacija u zrelim godinama sve rezignirana. Za potrebe provedbe toga sotonskog nauma pozornost javnosti se skreće na nebitne, periferne stvari, a političke elite konstruiraju Potemkinova sela i izmišljaju opasnosti kojih nema, a prešućuju one koje su nadohvat ruke.

Posebna zadaća je namijenjena Plenković-Božinovićevu vijeću za suočavanje s prošlošću. Posve izvjesno je da će to povjerenstvo – jedan čudnovati kljunaš sastavljen po naizgled formalističkome ključu, potpuno nekompetentan za prosuđivanje hrvatske, europske i svjetske povijesti 20. stoljeća – donijeti zaključke kojima je svrha stigmatizirati hrvatsku borbu za nacionalno oslobođenje i stvaranje neovisne države, istodobno ekskulpirajući jugoslavenstvo i komunizam.

To je, uostalom, i svrha radi koje je osnovano: takozvana hrvatska vlada ima potrebu dokazati svoju lojalnost gospodaru, osvjetiti vlastite jugoslavenske i komunističke ideološke korijene, a pritom ostati u poziciji da svoje vječno naivne birače uvjeri kako je posrijedi neovisno, objektivno i znanstvenim autoritetima verificirano utvrđenje za koje ona sama ne može snositi političku odgovornost.

I onda će se priželjkivati incidenti i provokacije, zazivat će se kojekakve ploče, spomenici i naizgled pubertetsko spaljivanje novina, jer – da toga nema, kako bi se mogle stvarati i produbljivati podjele, kako bi se mogla opravdavati redarstvena i politička represija, a napose: kako bi se bez toga mogla zastupati i braniti daljnja dominacija kriminalno-političkih struktura izraslih iz jugoslavenskoga komunističkog poretka u svim segmentima nacionalnog života?

A u svemu tome ništa nije tako fantastično kao spremnost Hrvata da okupaciju i dalje slave kao oslobođenje, uvijek iznova plaćajući danak pokolju i progonu nacionalne elite od koga se, izgleda, ne ćemo oporaviti još desetljećima...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

NIKAD OVAKVA VLAST I NIKAD TOLIKO PROBLEMA.....	2
<i>Josip Ljubomir BRDAR</i>	
NITKO DO SADA ZA TO NIJE ODGOVARAO.....	4
<i>Alfred OBRANIĆ</i>	
RODITI SE U POGRJEŠNOM NARODU, NA KRIVOME MJESTU I BITI ŽRTVOM NEJEDNAKIH MJERILA.....	7
<i>Neven VICIĆ</i>	
GLEDAJ ME U OČI, SMRADE UDBAŠKI!	9
<i>Maja RUNJE, prof.</i>	
UMJETNIČKA I JEZIČNA SLIKA O ČOVJEKU.....	13
<i>Tihomir NUIĆ</i>	
PRILOG RAZGOVORU O NAŠEM KRŠĆANSTVU DANAS I SUTRA (V.)....	16
<i>Dr. Vjeko Božo JARAK</i>	
NAŠ NUTARNJI SVIJET (33.)	20
<i>Maja RUNJE, prof.</i>	
SAVJET LIJEČNIKA	20
<i>Dr. med. Drina BLAŽEKOVIC SOJČIĆ</i>	
DVA IZVJEŠTAJA ALEKSANDRA RANKOVIĆA O ZATVORIMA I LOGORIMA U JUGOSLAVIJI 1946. GODINE	22
<i>Dr. sc. Vladimir GEIGER</i>	
IMOTSKA GIMNAZIJA I JOŠ JEDNA „SADRŽAJNO NEPRIHVATLJIVA“ ŠKOLSKA ZADAĆA (1973.)	41
<i>Tomislav JONJIĆ</i>	
VUNJA JANA POD ŠUMOM	43
<i>Tereza SALAJPAL</i>	
POLITIČKI ZATVORENIK TOMISLAV PEĆARINA.....	45
<i>Josip ŠINTIĆ, prof.</i>	
IN DIESER AUSGABE	47
IN THIS ISSUE	48

NIKAD OVAKVA VLAST I NIKAD TOLIKO PROBLEMA

Bez dvojbe: nešto ne štima. Zaključujete, riječ je o Hrvatskoj. Da objasnim. Nema dana da u medijima ne osvane neki problem, neka neugodnost za Hrvatsku. Ta naša izmučena zemlja sustavno se napada i to najotvorenije iz „Regiona“, tj. iz bivših „bratskih“ republika, a sada suverenih ili približno suverenih država, a trpimo primjedbe i prigovore i od navodnih „prijatelja“ iz svijeta.

Nameće se pitanje: jesmo li doista toliko krivi da trpimo prijetnje i ucjene? Te prijetnje eskaliraju do granice otvorene otimačine hrvatskoga državnog teritorija. Objektivno, razumnom je čovjeku nepojmljiva je npr. strast susjedne Slovenije i njezina želja da ovладa našim teritorijem, našim morem. Svoje tobožnje pravo na Savudrijsku valu ona temelji na krivotvorini, tj. izmanipuliranoj odlukom međunarodne arbitraže u koju nas je uvelo ondašnje mudro vodstvo Hrvatske demokratske zajednice, koja je kontaminirana razotkrivenom korupcijom. Takvo „pravni smeće“ je slovenskom ministru vanjskih poslova Karlu Erjavcu argument za ocrnjivanje i prijetnje Hrvatskoj uz prigodno postavljanje prepreka za pristup Hrvatske svjetskim gospodarskim asocijacijama.

Erjavec nije u tome iznimka nego samo kamenčić jedne trajne harange protiv Hrvatske s konačnim ciljem otimačine dijela našega mora. No, oni svoju pohlepu ne iskazuju samo na moru. Oni su autori revizije i kopnene granice i prisvajanja hrvatskog teritorija. Svoj kompleks infiornosti prema Hrvatskoj potvrđuju i na „sitnicama“ kao što je svojatanje imena npr. pršuta, vina, kobasica, kolača itd...

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

Toliko o Slovincima. S druge strane imamo Srbiju, onu istu Srbiju koja je bila ne samo poticatelj nego i gospodar osvajačkog rata protiv Hrvatske s ciljem ostvarenja tzv. „Velike Srbije“. Dakle, imamo Srbiju o kojoj u tom smislu ne trebam govoriti jer o tome se sve zna. I svakim danom zna se sve više. Ta Srbija ostavila je duboku i trajnu ranu na hrvatskoj državi i hrvatskom narodu. Razorila nam je treći-

no tu istu vlast prokazuje i ocrnjuje kao ustašku. Oni su zauzeli prerogativ zabrane slavljenja hrvatske oslobođilačke akcije Oluja, oni zabranjuju koncerte Thompsona, oni blaženog kardinala Stepinca svode na razinu zločinca protiveći se njegovoj kanonizaciji, oni Hrvatsku ucjenjuju zbog isticanja zakonitih hrvatskih državnih simbola i spomenika. Uza sve to, oni su prisvojili i dio hrvatskog teritorija uz rijeku Dunav. Ima toga još puno što Srbija imputira Hrvatskoj, ali to je druga tema. Ukratko: svi srpski prigovori i zahtjevi su zahtjevi agresora prema žrtvi.

Milorad Pupovac i Andrej Plenković

nu zemlje, ubili su nam mladost, protjerali ljudе. Ukratko, napravili su nam veliko zlo. Neoprostivo!

I ta Srbija, koja se mentalno, a ni politički nije ni za milimetar odmakla od 1990-ih godina, ta i takva Srbija konstantno rovari, stigmatizira, odnosno sotonizira našu zemlju. Oni iz Beograda, kao i „ovi“ iz Zagreba posredstvom svoje političke falange koja je „demokratski“ legitimirana u tijelima hrvatske vlasti, sustav-

Valja progovoriti koju riječ i o Bosni i Hercegovini. O toj državi ne bih puno govorio, jer ona je na neki način svjetski problem. Posvetio bih nekoliko rečenica samo njezinu političkom odnosu prema Hrvatskoj. Svi znamo da je današnja BiH nezavršeni postratni neuspjeli projekt međunarodne zajednice, prvenstveno Amerike. Rezultat tog projekta je tzv. Velika Republika Srpska, tj. nekakva „država“ na dijelu teritorija BIH koja je izgrađena

NITKO DO SADA ZA TO NIJE ODGOVARAO...

Rečenica iz naslova odzvanja tijekom godine diljem Hrvatske gotovo svakoga dana na komemoracijama ubijenih Hrvata od 1991.-1995. godine. Da nije od 1945. prohujalo više od sedamdeset godina, da smo vremenski bliže, prisjećali bismo se mnogostruko većeg broja žrtava, pa bi vjerojatno imali po dvije, tri komemoracije svakoga dana. Bez ikakve dvojbe, Hrvatska se po tome može upisati u Guinnessovu knjigu rekorda. Počinitelji zločina 1941.-1945. kao i 1991.-1995. iste su provenijencije, a prepoznatljivi su po oznakama na kapama ili šubarama.

Simbol stradanja Hrvata u Domovinskom ratu svakako je Vukovar, kako po broju žrtava tako i po totalnom, upravo apokaliptičnom razaranju čitava grada, poput Hirošime ili Dresdena.

No, ja bih temu zločina s jedne strane te ravnodušnosti hrvatskoga pravosuđa i MUP-a s druge strane približio čitateljima na primjeru maloga, brdskog sela Kostrići na Banovini, smještenog nedaleko povijesnog Zrina koji je istu sudbinu doživio 1943. godine.

Pretpostavljam da su zločin u Kostrići učinili potomci onih koji su poubijali i protjerali Zrinjane, mjesto opljačkali i zapalili, zabranivši starosjediteljima povratak na svoja ognjišta nakon završetka Drugoga svjetskog rata.

Što se to dogodilo u jesen 1991. u malome zabitom selu na Banovini? U selo Kostriće toga 15. studenog 1991. ušlo je dvadesetak pripadnika jedinice milicije za posebne namjene "Kaline Komogovina" MUP-a tzv. SAO Krajine. Poubijali su sve stanovnike. Od 16 žrtava svi su bili civilni, deset žena, pet muškaraca, dok su najmlađe žrtve bili dvogodišnji Tomislav Jurić i njegov petogodišnji brat Dario Jurić, a najstarija žrtva Petar Bašić imao je 93 godine.

Dakle, radi se o zločinu genocida, o nestanku svih stanovnika jednoga sela koji nisu Srbi, mali prilog u svrhu stvaranja Velike Srbije. U opisu događaja inače ne

Piše:

Alfred OBRANIĆ

bih išao u takve detalje, da spominjem naziv postrojbe koja je počinila zločin, ali je itekako sijotomatično po kome ili čemu je ta postrojba dobila ime.

Spomenik žrtvama u Kostriću

Kaline su partizanski spomen-dom koji se nalazi u krugu manastira Komogovina. Sačuvana je i fotografija iz tog vremena, gdje su na oklopnom vozilu uz vodu te zločinačke postrojbe i srpski akademik **Rastislav Petrović** te, s puškom-trajezom na ramenu, protosinđel (što god to značilo) **Filaret Mićević**, danas vladika mileševski. Sapienti sat!

Povjesničar **dr. Jakša Raguž** autor je monografije *Kostrići – najtužnije selo u Hrvatskoj* koja je predstavljena koncem prošle godine u općinskom središtu Majur, kad je cijela dvorana plakala. Autor je s razlogom nazvao knjigu monografijom o najtužnijem selu u Hrvatskoj, jer kao ljudsko naselje ono više ne postoji, stanovništvo je pobijeno, stambeni i gospodarski objekti opljačkani i spaljeni, tako da je ostao samo toponim čiji spomen podsjeća na zločin ZA KOJI DO SADA NITKO NIJE ODGOVARAO.

Mogao sam opisati zločine počinjene u jesen 1991. na krajnjem istoku Hrvatske, na pr. u Dalju, gdje je na najokrutniji način ubijeno 39 građana ili u **Matoševu** Tovarniku gdje je

ubijeno 75 mještana I njihov župnik **Ivan Burik**, a 2500 mještana je protjerano, žene su silovane te je 70 posto kuća i gospodarskih zgrada srušeno i opljačkano. To bi mogao potvrditi sudionik tih događanja Vojislav Stanimirović, kao i njegova supruga Ljeposava, ali nažalost hrvatsko pravosuđe nije uspjelo pribaviti dokaze, pa za zločine u Dalju i Tovarniku DO DANAS JOŠ NITKO NIJE ODGOVARAO.

Krenimo prema zapadnoj Slavoniji. Za zločine u Četkovcima i Voćinu postoji najtemeljnija dokumentacija, jer su hrvatski branitelji ušli u oslobođeno područje neposredno poslije pokolja te je sve što je zatećeno, odmah snimljeno i evidentirano. Zločin u Četkovcima zbio se 3. rujna 1991.: u kućama i dvorištima ubijena su 22 civila i 2 policajca, a u Voćinu je 13. prosinca 1991. ubijeno 47 civila i 3 policajca. Za oba zločina može se reći da imaju sve elemente genocida, jer su pobijeni svi Hrvati, kuće opljačkane i zapaljene, a u Voćinu je do temelja srušena kasno-

Filaret Mićević, danas vladika mileševski sa standardnim svetosavskim misnim priborom

Četeškovačke su slike potresle Hrvatsku

gotička crkava Pohoda Blažene Djevice Marije, sagrađena u 15. stoljeću, dragulj hrvatske arhitekture.

Navedeni zločini su opisani u knjizi **Miroslava Gazde** pod nazivom *Zločin za koji nitko nije odgovarao*, a prema knjizi je snimljen i film *Žrtve Domovinskog rata slatinskog, orahovačkog i voćinskog područja – zločin za koji nitko nije odgovarao* **Dubravka Kovača**. Obitelji žrtava uzaludno čekaju pravdu i svake godine prilikom komemoracija ponavljaju rečenicu: **NITKO DO SADA ZA TO NIJE ODGOVARAO**.

Prisjetimo se i juga Hrvatske, gdje su zločinci bili jednako okrutni prema svojim susjedima Hrvatima. Spominjem svima poznatu Škabrnju, nažalost poznatu po pokolju 43 mještana i 15 branitelja, koje su 18. studenoga 1991. okrutno pobile paravojne srpske snage uz pomoć tzv. JNA. I manje poznati, ali jednako okrutni događaj zbio se 1992. u mjestu Ervenik, kada su četveročlanu obitelj, 39-godišnjeg oca Dragu, 31-godišnju majku Nevenku i njihovu dvojicu malodobnih sinova, 11-godišnjeg Slobodana i 4-godišnjeg Gorana zvijerski u podrumu kuće ubili, a potom zapalili pripadnici tzv. "Krajinske miličije". Ispred kuće podignuta je spomen ploča žrtvama koja je u proteklih 25 godina već nekoliko puta oštećena. Obitelj

žrtava kao i hrvatski branitelji očekuju od policije da otkrije počinitelje oštećenja, jer bi tako mogli biti od koristi pravosuđu da otkrije počinitelje zločina, a ne da svake godine ponavljamo tu frustrirajuću rečenicu kako DO SADA NITKO ZA TO NIJE ODGOVARAO.

Članovi obitelji kojima su najbliži stradali tijekom Domovinskog rata, tu rečenicu izgovaraju s posebnim bolom, ogorenici na vlastitu državu za koju su ginuli, a koja nije u stanju procesuirati notorne

za takve zločine i u cijelosti ih izvršavali – nikakvo čudo. No, začuđujuće je da takve poglede dijeli RTL-ov urednik i voditelj **Zoran Šprajc (Jovanović)** u emisiji RTL Direkt, komentirajući iskapanja žrtava partizanskih zločina u Gračanima, implicirajući da su svi ubijeni "okupatori i domaće izdajice".

U jamama koje su do sada otkopane, nađeni su posmrtni ostaci civila koji su od 10. svibnja 1945. dovođeni iz logora Kanal i Prečko s područja Zagreba te tamo

Daljski Hrvati u bijegu pred agresorom

zločince. No, prisjetimo se još jedanput Drugoga svjetskog rata i osobito porača, kad je stradalo neusporedivo više Hrvata nego u Domovinskom ratu, samo – tada se nije smjelo postaviti pitanje odgovornosti za zločin, jer bi pitalac po kratkom postupku okončao život.

Za jugoslavenski partizansko-komunistički režim pobijeni Hrvati nisu tretirani kao osobe-žrtve, već su obuhvaćeni jednom definicijom za sve ubijene bez suđenja: narodni neprijatelji ili suradnici okupatora. Za totalitarni komunistički režim čiji pripadnici su izdavali naredbe

hladnokrvno ubijani, ali Zoran Šprajc za žrtve koristi retoriku kojom su ubojice kroz desetljeća opravdavale smaknuća, kao i progone političkih protivnika. Ni dva mjeseca nakon te emisije Hrvatsko novinarsko društvo pod vodstvom **Saše Lekovića**, a povodom Svjetskog dana slobode medija, proglašava urednika i voditelja RTL Direkta Zorana Šprajca novinarom godine. Naši građani će za žrtve zločina počinjenog u Gračanima prirediti komemoraciju s vijencima i svijećama, održati prigodne govore i pomoliti se kako za duše žrtava, tako iza oprost počinitelji-

Na ruševinama uništene voćinske crkve

ma zločina, jasno uz završnu poruku kako ni za taj zločin DO DANAS JOŠ NITKO NIJE ODGOVARAO.

Hrvatski narode, prestani samo se mолiti, jer da smo se 1991. samo molili, nikad ne bismo stvorili neovisnu hrvatsku državu. Odgovor na sve šprajce jest bojkot emisija ili tiska gdje god nastupaju takvi novinari, i to tako da opstojnost takvih medija dođe u pitanje.

Učinkovitost pravosuđa možemo pak očekivati tek onda, kad u vladajućoj koaliciji ne bude **Pupovca**, jer bi se tek tada u potpunosti osloboidle sve tri poluge vlasti. Obrazloženje je jednostavno, na primjeru nedavne ocjene State Departmenta o ljudskim pravima u Hrvatskoj za 2016., gdje se navodi diskriminacija i nasilje prema pripadnicima etničkih manjina, a posebno govor mržnje prema Srbima, ograničenje medijskih sloboda i ostalo. Ispada kako je dovoljno, da Pupovac nekoj glupači u američko veleposlanstvo pošalje jedan od svojih uradaka, da bi se hrvatska diplomacija mjesecima ispričavala kako se nešto takvo ne će više ponoviti i kako ćemo se popraviti.

Rješenje je samo jedno i demokratski ispravno. Hrvatski narod treba svojim glasovima na izborima isključiti Pupovca iz vlasti i tako oslobiti Hrvatsku Pupovčevih ucjena. Tek tada ćete primjetiti kako je rečenica NITKO DO SADA ZA TO NIJE ODGOVARAO postala suvišnom.

VEČERNJA FANTAZIJA BR. 4

Odavno već želim napisati pjesmu dovoljno dugu i dovoljno polaganu, toliko tihu da je svatko može čuti,

nježnu i sudbinsku, kao jasenov list u vodi zasjenjenoj, na mjestu gdje je rijeka na tren zastala, da se odmori,

pjesmu koja više i nije pjesma, ili bar više nije samo pjesma, zagonetna i crvena, nejasna od sumračja i praskozorja zajedno doživljenih pod istim nebom od kartona i plastike,

svejedno prirodnu i nemamještenu, nevinu poput curice koja trči za svojim pogledom,

pjesmu duboku i svečanu poput svadbenog odijela, kad osmijeh ne znači samo radost, nego i obećanje, zagonetku...

I odavno već pišem tu pjesmu, uvijek zastalu na kraju prvog stiha, pjesmu tešku tri života i dvije promašene smrti,

mirisne kao cvijet vinove loze, ispran i neugledan,

kao pjesma koja opršta sve zagonetne riječi, pogrešne poglede, pjesma dovoljno lijepa da i sam budem lijep, uzdignut, posvećen,

svetiji od vina, od ljubavi, od žene, prijatelja, od glazbe...

RODITI SE U POGRJEŠNOM NARODU, NA KRIVOME MJESTU I BITI ŽRTVOM NEJEDNAKIH MJERILA

Čudna je sprava taj laptop. A još čudnija tražilica Google. Naime, ako surfate internetom, kako se to danas moderno hrvatski kaže, ili ako guglate, možete doznati bezbroj stvari i činjenica o kojima možda niste ni razmišljali. A ako tražite neke podatke o nekomu ili nečemu, velika je vjerojatnost da ćete do tih podataka i doći. Čudo jedno, kazat ćete.

Hrvatski zrakoplovac Franjo Džal

Tako mi je ovih dana palo na um potražiti neke podatke o osobama o kojima sam ponešto znao, ali iz sasvim drugih izvora, odnosno iz literature koja mi je bila dostupna. Najprije sam pogledao što se piše i govori o poznatom njemačkom komandosu iz II. svjetskog rata **Ottu Skorzenyu**. Poljak podjetlom, što bi se moglo zaključiti iz prezimena. Ovaj Austrijanac priključio se austrijskom krilu Nacionalsocijalističke stranke još 1931. godine. Vrlo brzo, a napose početkom rata isticao se originalnim i smjelim akcijama koje su obično izvođene u pozadini neprijatelja. Dvije su posebice zanimljive. Oslobođanje **Mussolinija** i „Konjicev skok“. Počet ćemo od ove druge. Na sam dan izmišljenog nadnevka Titova rođendana 1944. godine izveden je tzv. desant na Drvar. Na njihovu žalost,

Piše:

Neven VICIĆ

nisu imali potpune informacije. Tito je, kao što poznato, bio u pečini iznad mjesta, a oni su se usredotočili na središte grada. Za to vrijeme Tito i pratnja su se izvukli, a nakon toga je sovjetskim avionom prebačen u Italiju, a odatle na Vis.

Drugi, a kronološki raniji pobjig izveo je tako da se sa skupinom komandosa 1943. godine spustio jedrilicama na Gran Sasso na 2.000 m nadmorske visine, kamo je nova talijanska vlast zatočila Benita Mussolinija. Pobjeg u čiji su uspjeh mnogi sumnjali, u potpunosti je uspio. **Hitlerovu** miljeniku nije bilo lako spustiti se u lakoj jedrilici na mali proplanak (bio je naime visok oko dva metra). Obično se zanemari činjenica da se talijanski vojnici koji su čuvali fašističkog vođu nisu odupirali. Mussolini se ubrzo sastao s Hitlerom, a nakon toga je osnovao Republiku di Salo u kojoj se krvavo obračunao sa svim dostupnim članovima Velikoga fašističkog vijeća koji su glasovali protiv njega. Između ostalih i sa svojim zetom.

Rat je završio, Oto Skorzeny se našao u američkom zarobljeništvu. Neupućeni će

pomisliti da je sljedećeg jutra strijeljan. Ništa od toga. On se zapravo, kako sam piše, iz logora isetao i nakon toga imao ništa manje buran život. Govori se da je radio i za Izrael kao i da je bio savjetnik **Juana Perona**. Umro je na miru u Madridu, relativno mlađ, u 68 godini života.

Drugi slučaj na koji možete naići surfajući internetom je, tako da kažem, naš slučaj.

U skupini domobranksih visokih časnika koji su suđeni pred Vojnim sudom u Beogradu u rujnu 1945. godine i koji su mahom osuđeni na smrt zbog „izdaje otadžbine“, nalazio se i pukovnik zrakoplovstva Nezavisne Države Hrvatske **Franjo Džal**. Ovaj školovani zrakoplovac – pilot, koji se na početku rata nalazio u Nišu u redovima tadašnje jugoslavenske vojske i njezina zrakoplovstva, priključio se Hrvatskom domobranstvu i sa skupinom hrvatskih pilota sudjelovao u borbenima na Istočnom bojištu.

Zašto ističemo posebice njega? On nije sudjelovao u bombardiranju sela ni grada. Nije bacao napalmske bombe na mirno stanovništvo dok je ono radilo u polju. Nije, zapravo napravio ni jedan ratni zločin. Ali on je bio zrakoplovni as koji

Skorzeny s Mussolinijem nakon izbavljenja vođe talijanskog fašizma

je nadmašivao i svoje njemačke kolege. Naime, imao je pedeset i šest uspješnih zračnih pobjeda. Znači, oborio je najmanje toliko neprijateljskih zrakoplova.

Da se Franjo Džal kojim slučajem rodio kao Franz u, primjerice, Hamburgu ili drugdje u zoni koju su od svibnja 1945. kontrolirali Amerikanci, možda ne bi bio ni saslušan. Moguće bi ga ipak ispitati, i to isključivo zato što bi američke zrakoplove zanimalo kako je postigao tolike uspjehe u zraku. Ali on se nije rodio kao Franz, već kao Franjo, i to ne u Hamburgu, već u Bihaću. To je bilo dovoljno da ga se optuži za izdaju otadžbine, da ga se po kratkom postupku osudi na smrt, da ga se strijeljat te da bude pokopan negdje na padinama Avale kamo su obično pokapani u bezimene grobove mnogi „narodni neprijatelji“, među njima najvjerojatnije i **Dragoljub Mihailović i Andrija Hebrang**.

Eto, što znači roditi se na pogrešnu mjestu.

A sada ćemo se malo pozabaviti trećim slučajem, slučajem koji me je i ponukao napisati ovih par riječi. Pedesetih godina na vlast je državnim udarom na Kubi, otoku s kojeg se takoreći nazirala Florida, ponovno došao general **Fulgencio Batista**. Kuba je u to vrijeme bila eldorado za američke parajlike, bogataše koji su se u svojoj domovini obogatili na razne, najčešće nezakonite načine, odlična prilika za „pranje“ dolara. Hoteli su nicali na svakom koraku, cvjetali su razni legalni, polulegalni, a i zakoniti biznisi. Prostitucija je bila, primjerice, veoma raširena, i kao i drugdje, bila je jedan od najisplativijih poslova. I tada, kao uostalom i danas, velik dio stanovništva sjekao je šećernu trsku, živio bijedno, jedva spajajući kraj s krajem. Ipak, Kuba je, bez obzira na nepravednu podjelu bogatstva bila na razini nekih europskih država, Italije primjerice.

A onda su se pojavili „barbusi“. **Fidel Castro** i društvo očito nisu ozbiljno shvatići. Nu, kad su shvatili opasnost sve je već postalo prekasno. Oni koji su to mogli, pobegli su s otoka. Amerikanci su u tome prednjačili. Ostali su bili izloženi

Zrakoplov kojim je Skorzeny izveo pothvatu Mussolinijeva spašavanja

revolucionarnom nasilju, nasilju koje je tako dragi i drugim sličnim revolucionarnim skupinama kad osvoje vlast. Ono traje i danas. Ne sjećam se da bih negdje pročitao da je Obama prilikom bratimljenja s **Raoulom Castrom**, slušajući usput kako je ravno devet američkih predsjednika krije za loše odnose Kube i SAD-a, zatražio puštanje na slobodu političkih zatvorenika. Na Kubi je zapravo sve propalo. Nije više bilo američkih gostiju ni njihovih dolara. Jedno vrijeme uskakali su Rusi, a sada je je i ta pomoć izostala. Danas se ulicama Havane voze automobili koji su nekada bili prvi krik mode. U njihovu održavanju Kubanci su pravi majstori. A stanovnici glavnog grada će vas na svakom koraku moliti za neki dolar, jer taj dan, a možda i dulje, nisu ništa jeli. Jedino što se nije promijenilo, to je sjeća šećerne trske. Nju više ne sijeku nekadašnji sjekači, već njihovi potomci za istu onu bijednu crkavicu koju su za taj teški posao primali njihovi očevi i djedovi. Ovdje treba napomenuti da je vodstvo tadašnje Komunističke partije Kube bilo protiv revolucije. Kakvu su sudbinu doživjeli ti ljudi, možemo se samo domisliti.

Apsolutni vođa „brandonja“ bio je Fidel Castro. Ali jedno ime iskače ispred svih drugih. Pogađate dakako, ime **Ernesta Guevare**, koji je zbog česte uzrečice prozvan Che. Na neki je način zasjenio i sa-

mog Castra. Ovaj Argentinac, liječnik po profesiji, napose se isticao u efikasnom „liječenju“ protivnika režima. Ipak, njegov nemirni duh tjerao ga je dalje. Sa skupinom istomišljenika otišao je u Boliviju dizati revoluciju. Međutim, tamo su ga ozbiljnije shvaćali nego što je to uradio Batista. Na koncu je završio onako kao završava većina pustolova.

I sad se prebacimo iz Kube u Hrvatsku. Ne samo u bivšoj državi, već i danas u Republici Hrvatskoj njega se slavi kao heroja i borca za prava obespravljenih, a njegova retuširana fotografija ukrašava majice mladića i djevojaka, privjeske koji vise oko vrata i oko ruke, zaslone mnogih mobitela, a slike mu se nalaze po kafićima u centru Zagreba.

Otta Skorzenya su pustili pobjeći, korištili su ga za kasnije obraćune s neprijateljima i na koncu konca umro je u svom krevetu. Franjo Džal, zračni as iz Drugoga svjetskog rata osuđen je kao „izdajnik otadžbine“, iako nije napravio nikakav zločin. Ernesto Che Guevara je bio notorni ubojica, osnivač režima koji je pogazio i još uvijek gazi osnovna ljudska prava. Ipak, njegove slike ukrašavaju našu odjeću, kitimo se ogrlicama s njegovim likom, slike mu se nalaze na zaslonima naših mobitela, a pijemo kavu dok je zid u zagrebačkim kafićima iza naših leđ ispunjen njegovim slikama. Do kada?

GLEDAJ ME U OČI, SMRADE UDBAŠKI!

U lipnju ove godine, 26. lipnja, baš na dan kada je zagrebački gradonačelnik **Milan Bandić** javnosti priopćio da pristaje na promjenu imena Trga maršala Tita, imali smo priliku na televizijskom kanalu Z1 gledati nesvakidašnju razgovornu političku emisiju. Ticala se **Tita**, jugoslavenskih komunističkih represija, i baštine u suvremenoj Hrvatskoj. A bila je doista vrlo napeta i vrlo neobična. Nekoliko je prijatelja reklo da nisu mogli mirno gledati, da su se dizali, šetali uokrug, hvatali se za glavu – sve u strahu da će jedan gost zgrabititi drugoga i početi ga daviti!

Riječ je, jasno, o „Bujici“, razgovornoj emisiji urednika i voditelja **Velimira Bujanca**. Tog ponедјeljka gosti su mu bili **mr. sc. Marko Grubišić**, predsjednika Hrvatskog društva političkih zatvorenika i **dr. sc. Ante Barišić**, docent na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Emisiju je gledalo oko 250.000 ljudi. Do danas je na video portalu YouTube postigla oko 100.000 pregleda. Broj i dalje raste. Prenesena je i na brojne manje stranice.

Marko Grubišić u emisiju je bio pozvan govoriti o hrvatskim političkim zatvorenicima. Izravan povod bila je izložba Hrvatskog društva političkih zatvorenika „Kultura sjećanja“, koja je tih dana bila otvorena u zagrebačkoj galeriji „Zvonimir“. Bujanec se domisljato dosjetio da bi umjesto obilaska izložbe, umjesto pokazivanja dokumenata i fotografija o razmjerima političkih progona i o užasima jugoslavenskih istražnih zatvora, logora i kaznionica, živi izložbi bili bolji. U emisiju je zato i pozvao Antu Barišića, za koga je poznato da je bio djelatnik jugoslavenske Državne službe sigurnosti, što on sam i ne taji. A poznato

Piše:

Maja RUNJE, prof.

je i da je 1982. i 1983. sudjelovao u policijskoj istrazi koja se ticala baš Marka Grubišića i prijatelja. Za dodatnu napetost Bujanec je odlučio jednom od gostiju, Marku Grubišiću, i ne reći tko će se u studiju također naći.

hrvatske države, a one koji su o njoj mislili, željeli je i voljeli, koji su sve činili da hrvatska ima neovisnost, on je skupa sa svojom bratijom udbaškom, uhodio, progonio, tukao, batinao, stavljao na detektore laži.“ Također je rekao: „Ljudi će me pitati kako si mogao podnijeti jednog udbaša koji je trebao nestati, otploviti iz Hrvatske, 1990.“ Kasnije je govorio: „Ovo je zaista neočekivano. Mnogi će

Dakle, bio je to susret žrtve i počinitelja, i to pred kamerama, pred velikim gledateljstvom!

Marko Grubišić našao se u neobičnoj situaciji. I vidjelo se, dvojio je, treba li ostati, treba li otiti. Bio je nezadovoljan. Odmah je rekao: „Nisam znao da će ovaj nesretnik sudjelovati“ I: „Nisam znao da će đubre udbaško doći u emisiju!“ Prigovarao je voditelju zašto je odlučio „dovesti ovakvog jednog udbaškog monstruma, koji je sve činio u životu da ne dođe do

mi zamjeriti što uopće sjedim ovdje“. I: „[Bilo je krivo] mene uopće dovesti“. Također: „Viteški je sjediti ovdje.“ U jednom času tijekom emisije se čak i ustao, kao da će otiti, i rekao je: „Bolje bi bilo da ne ide dalje“. Ipak, opet je sjeo, dijelom i na nagovor voditelja.

U oči upada – sigurno je odmah privuklo osobitu pozornost gledatelja – da Marko Grubišić nije birao riječi. Barišića je odmah oslovjavao isključivo s „ti“. A nazivao ga je još i: „nesretnikom“, „đu-

FOTOGRAFIJE

Fotografija prilikom dolaska u KPD

PROMJENE

Uznička fotografija Marka Grubišića, sadašnjeg predsjednika HDPZ-a

bretom“, „zločincem“, „udbaškim monstrumom“, „udbaškim smradom“, „jadnim idiotom“, „budalom“ „[onim koji se] davno izgubio“, „majmunom“, „jadom od čovjeka“, „lažljivim đubretom“.

Sigurno, situacija je bila apsurdna, dvostruko konfliktna u logici. Prvo, Marko Grubišić je morao podnijeti da javno sjedi za istim stolom s krvnikom i da zapravo mora ostati jer odlazak bi Barišiću omogućio da govori što hoće. Drugo, morao je još jednom prihvatići i podnijeti – i svi mi skupa s njim! – da je Barišić, gle, sveučilišni profesor, nikad pozvan na odgovornost, nikad ni za što kažnen. I naravno Marko Grubišić nije pravdu mogao uzeti u svoje ruke. Mogao je samo reći: „Jedino adekvatno ponašanje bi bilo da ga ovdje izlupam pred svim kamerama!“

Marko Grubišić ponovio je i nekoliko činjenica o okolnostima svoga političkog progona, posebno o mučenjima u istražnom zatvoru. Rekao je da je u vremenu o kojem je riječ bio apsolvent na Ekonom-

skom fakultetu u Zagrebu, da je stanovao u studentskom domu na Laščini, da je uhićen 11. studenog 1982. Barišić je vodio petomjesečnu istragu, uz pomoć i drugih ubaša – **Miše Deverića, Darka Starčevića, Gorana Ljubičića, Franje Vugrinca**. Pri tome ga je vezao lisicama za radijator, nasrtao je na njega, prislanjao mu pištolj na sljepoočnicu i govorio mu da će ga ubiti, prijetio mu da će ga izbaciti kroz prozor i reći da je htio bježati, obećavao mu robiju od 15 do 20 godina, govorio mu da su njegovi odvjetnici **Željko Olujić** i **Ivan Gabelica** također uhićeni, da leže u istoj zgradici u Petrinjskoj, kat niže. Silio ga je da prizna što se nikada nije dogodilo, pa i to da je u robnoj kući „Nama“ na zagrebačkom Kvaternikovu trgu postavio bombu da ruši Jugoslaviju. A često su ga ispitivali noću, uz to izgladnjivali, udarali.

Nije bilo lako slušati o policijskom mučenju mlada nedužna čovjeka. Ali, gledatelji su trebali još izdržati, još čuti. Marko Grubišić opisao je naime u drugom dijelu emisije i epizodu o svome kasnom po-

novnom susretu s jednim od mučitelja, s ubašem Mišom Deverićom, koji je u poступku bio „vrlo brutalan“. Susreli su se slučajno, u rujnu 2011., na Markovu trgu, na zagrebačkom Gornjem gradu. Marko Grubišić je Deverića oslovio, pitao ga, sjeća li ga se. Deverić ga je naravno prepoznao, prestrašio se i počeo bježati, i to – prema ulazu u Hrvatski sabor. S parkirališta pred Saborom u tom je času upravo kretao jedan od crnih državnih BMW-a. Vozač je otvorio vrata i – Deveriću pružio spas! Marko Grubišić još je stigao vidjeti da je uz vozača sjedio tadašnji dopredsjednik Hrvatskog sabora **Ivan Jarnjak**, raniji dugogodišnji ministar unutarnjih poslova. I čuo je kako je baš Jarnjak svom vozaču glasno i užurbano viknuo: „Vazi!“

Dakle, potpredsjednik Hrvatskog sabora spašavao je ubaša! Pomagao mu da ne doživi neugodan susret s političkim zatvorenikom, sa žrtvom!

Poznato je, u drugim postkomunističkim zemljama također je teško, pa iako

nisu imale rat. Lakše je jedino možda bilo Nijemcima s područja DDR-a. Iza leđa im je stajala demokratska i gospodarski razvijena Savezna Republika Njemačka, pomagala je i uspostavljala red. Poslala je ozbiljne sudce, profesore, novinare, gospodarske stručnjake, da zamijene korumpirane. Osigurala je da arhivi ostanu cjeloviti i da budu uređeni i otvoreni za javnost. Bundestag je osnovao veliko Povjerenstvo za suočavanje s posljedicama komunističke diktature, završno je izvješće publicirano na 36 tisuća stranica tiskanih u četrdeset svezaka – o strukturi partitske države, o opoziciji, o progonima, o svakodnevici. Uza sve to otvoren je i memorijalni centar Berlin–Hohenschönhausen, na kompleksu bivšega istražnog zatvora za političke osumnjičenike. (Molim vas, pogledajte stranice *Gedenkstätte Hohenschönhausen!*). Do sada su ga posjetili milijuni posjetitelja, grupne se posjete moraju najavljavati mjesecima unaprijed. U Njemačkoj su djelovanjem rano počeli i Savezna zaklada za suočavanje s komunističkom prošlošću, Znanstveni institut za proučavanje komunističke prošlosti i posljedica na Sveučilištu u Berlinu, brojne udruge za pedagoški rad, itd.

Ipak, mnogi Nijemci nisu zadovoljni. Podsjećaju, primjerice, na lošu kaznenopravnu bilancu. Za 270 ubojstava uz Ber-

linski zid u razdoblju od 1961. do 1989. bile su optužene 246 osobe, no samo ih je nekoliko osuđeno na kazne zatvora, a 60 na uvjetne kazne. Prigovori su usmjereni i prema određenim političarima i medijima, pa i onima orijentiranim demokršćanski, i to zato što o pitanju sve više govore kao o povijesnom umjesto kao o vrijednosnom. Naravno, mnogi Nijemci zabrinuti su i zbog jačanja radikalne ljevice. Današnja stranka Die Linke (Ljevica) osnovana je 2007. na temeljima stranke PDS (Partije demokratskih socijalista). PDS bila je pak sljednica SED-a (Ujedinjenih socijalista Njemačke, marksističko – lenjinističke stranke na vlasti u DDR-u). Die Linke odbija priznati zločinačku narav DDR-a, svoj program temelji na „potrebi nadvladavanja kapitalizma i stvaranja demokratskog socijalizma“. Stranka ima uspjeha u istočnim pokrajinama, zastupljena je u svim tamošnjim pokrajinskim parlamentima, u Tiringenu je na zadnjim izborima osvojila 24 posto glasova.

U svim drugim postkomunističkim zemljama nije bilo drugoga koji bi pomagao. Demokratska javnost redovito je željela lustraciju, ljudi su znali da će prikrivene tajne mreže trodati društvo, otvarati mogućnost učenjivanja političara, otežavati napredak, pa i ugrožavati sigurnost. Pojedine su zemlje lustraciju doista i uspjele

provesti, za Češku se smatra da je provela jednu od najtemeljitijih. S radnih mjesta u upravi, sudstvu, vojsci, medijima, školstvu, znanosti, kulturi, u veleposlanstvima i u državnim tvrtkama smijenjeno je oko 9.000 osoba. Oko 400.000 ljudi moralio je ispuniti upitnike o svojoj političkoj biografiji. Oko 12.000 osoba prozvano je da su bili suradnici tajnih službi, i potkazičići, pa i u vlastitoj obitelji. Dosta široku lustraciju, mučeći se u nekoliko navrata s ljevicom, provela je i Poljska. S radnih je mesta smijenjeno oko 20.000 osoba.

Nažalost, ni u zemljama u kojima je primijenjena određena strogost, dakle u kojima je bilo lustracije, ni onde gdje je naglasak bio pretežito na oprostu – kao primjerice u Slovačkoj – krajnji učinci nisu sjajni. Tajni arhivi ni u jednoj zemlji osim u Njemačkoj nisu sačuvani, već su uništavani i potkradani. Gotovo redovito je dolazilo do kaosa u postupanju s informacijama o počiniteljima te su pojedini ljudi diskreditirani na nejasne ili na prljave načine, pa i na najvišim političkim razinama – primjerice **Lech Walesa, Antoni Macierewicz, Janez Janša**, a kod nas se sada pokušava s **Tomislavom Karamarkom**. Najgore, društva su na duboki način podijeljena. Desnica želi raščišćavanje pitanja, centristi bježe od problema, ljevica je nostalgična. „Argumenti“ ljevice

su da se ranije živjelo vrlo dobro, da su radna mjesta bila sigurna, socijalna prava velika, a da su proganjanje ljudi i ubijanje openenata i disidenata ionako svojstvena svim državama! Jasno, redove ljevice redovito pune članovi obitelji ranijih suradnika i pomagača komunističkih režima.

Možda je zanimljivo ovde spomenuti i pojedine pokušaje njemačke Savezne zaklade za suočavanje s komunističkom prošlošću da istražuju i psihologische profile počinitelja. Doista nije lako razumjeti koje su to okolnosti koje stvore sadiste spremne mučiti pa i ubiti. A pitanje je i kako nastaju te tisuće i tisuće do-

ušnika i pomagača. Psiholozi su dakle vodili razgovore, i to i s počiniteljima koji se kaju, i s onima koji se doživljavaju junacima i opet bi činili isto. Jedna od teza je da je krvnik često i sam žrtva.

U tom smislu evo nekoliko crtica za skicu jednog portreta, za skicu portreta Miše Deverića: Obitelj sam poznavala u djetinjstvu, u ranoj mladosti. Bili su susjedi, stanovali su u Šubićevoj 6. Sa sestrom **Sonjom** sam išla u isti razred u VII. gimnaziji u Križanićevu. Mišo Deverić je bio u istoj školi, dvije godine ispred nas. Otac je bio neškolovan, namrgoden, grub čovjek, iz Lomnice pokraj Veličke Gorice. Bio je iz socijalno rubne obitelji, u partizanima je našao afirmaciju. Bio je udbaš, svi su to u susjedstvu znali, pristojni ljudi su ga prezirali. Ali, bilo je u susjedstvu i drugih očeva udbaša, u obiteljima **Stojisavljević**, **Kukić**, **Radaković**. Mišo Deverić stariji imao je u njima sigurno opasne suparnike, i djeca su mogla vidjeti da su ovi drugi, Srbi iz zrmanjske Like, bili hijerarhijski jači, pa i bez obzira na moguće udbaške činove. Na Bleiburgu i na drugim stratištima sigurno je bilo provjeravanja i odmjeravanja. Deverići su imali lijepi stan, kasnije i vikendicu u Rovanskoj, ali ovi drugi još i sve ljepše. Majka Deverić bila je neškolovana, nezaposlena i bez ikakve snage. Otac je bio obiteljski nasilnik. Sam Mišo Deverić mlađi bio je loš đak. Uz to i bolestan, s ozbiljnom srčanom bolešću. Da kompenzira, trenirao je karate, kod trenera **Berislava Jandrića**, u sportskom klubu na Džamiji. Jandrić je bio sin samohrane majke, radnice, s Trešnjevke, bio je upisao studij povijesti, ali ga majka nije mogla školovati i radio je kao radnik u čistionicama „Etilen“. Mišo Deverića je otac progurao kroz gimnaziju, ali na fakultetu ipak nije mogao, odustali su odmah na početku. Zaposlio ga je zato u SUP-u, u Savskoj. Karate je već znao. Berislav Jandrić je oženio sestruru Sonju. – Nju, Sonju, susrela sam opet nakon 30 godina, u Zagrebu, 2000. Rekla mi je da se brat istakao za dobro Hrvatske, da je bio na važnim mjestima u MUP-u, da se sada bavi poduzetništvom, da mu dobro ide. A muž, Berislav Jandrić, da je doktor znanosti, u Institutu za povijest. Ona sama da je 1990. prešla s posla u Badelu u MUP, i da je otamo otišla u mirovinu.

Ali, natrag na „Bujicu“, da vidimo kako se ponašao Barišić. Izgledao je neuvjerljivo i jadno. Što je više govorio da je on čovjek netaknuta integriteta, bilo je neuvjerljivije. Nije pomagalo ni kriminaliziranje Marka Grubišića – tvrdio je da je Marko Grubišić bio osuđen zbog „rabijatnog ponašana“, a ne zbog političkih razloga. Upravo kontraproduktivno je bilo i isticanje da je bio savjetnik predsjednika **Franje Tuđmana** za posebne službe! I da je upravo on vodio redarstvenu akciju Miljevcu!

Zanimljivo je da je Barišić napade i grubosti podnosio bez opiranja. Na svoj je obraz primao i ponižavanja i vrijedeđanja Ni na što se nije bunio, ni na riječi: „Umrijet ćeš u laži!“ i „Laž će te progutati!“. Čak ni na na optužbu „Ti si sa svojom bratijom tukao i ubijao!“. Samo se smiješkao. Nije tražio ni pomoći voditelja. S Velimirom Bujancem je čak i intimizirao, pa iako je morao znati da Bujanec nije nepristran, da ga je doveo da bude klaun. Bujancu je govorio, hvaleći ga što je pozvao obje strane: „Hvala, Velimire, što ste me pozvali. To je dokaz vašeg profesionalizma i ja vas u tome podržavam, koliko god vas sve ovo vrijeme javno čerečili. Vi ste ovdje obranili čast profesije.“

Bilo je pojedinih komentara da Marko Grubišić, osobito u ulozi predsjednika Hrvatskog društva političkih zatvorenika,

nije trebao podizati glas i koristiti uvjedljive i teške riječi, da je više mogao postići kontroliranim tonom i smirenim iznošenjem činjenica, kako to javni nastupi apsolutno zahtijevaju. No, prigovor je na ovom mjestu neopravdan. U „Bujici“ se te večeri nije vodio razgovor pa ni rasprava među usuproćenim stranama. Ondje se vodila borba protiv zloga i pokvarenoga, i tu je borbu vodio jedan čovjek umjesto svih hrvatskih sudova, kulturnih institucija, predstavnika politike! I jasno, Marko Grubišić je doista bio ljut. I nije okolišao, nije kalkulirao. Apsurdnost situacije, i konkretne i društvene, nije ga odvela u očaj, već u napad na granici rata.

Da, te je večeri 26. lipnja bilo bolno gledati „Bujicu“. Boljelo je to zorno susretanje naopake hrvatske političke stvarnosti. Ali, bilo je i vrlo poučno – i vrlo ohrabrujuće. Stotine tisuća ljudi nikada ne bi gledali emisiju o nemoći i porazu. Ima „Bujica“ koje su na YouTubu-u postigle 200 ili 300 pregleda. Dakle, gledali su zato što je u poviku Marka Grubišića „Gledaj me u oči, smrade udbaški!“ bila i pravda pravednost, i volja da ih se u kočnicu provede, makar i u najvećoj osamljenosti, žrtvujući se. Kad bi hrvatski političari – oni u HDZ-u - imali tek nešto od srca kakvo je srce Marka Grubišića, cvjetalo bi u Hrvatskoj.

UMJETNIČKA I JEZIČNA SLIKA O ČOVJEKU

U svojoj knjizi *Kratka povijest sje-*ne (München, 1999.) **Victor I. Stoichita** upućuje na legendu koju je zabilježio Plinije Athenagora, kasnije i drugi autori. Zaljubljenu djevojku napušta u njezinoj kući ljubavnik. Ona od njegove sjene hitro napravi sliku s nevjerljivom sličnošću ljubljene osobe. To je metafizika slike, nastavlja autor, čiji je izvor u prekinutoj ljubavnoj svezi, u razdvajaju, u udaljavanju modela, iz čega nastaje supstitucijski karakter prikaza.

U knjizi Postanka 1,27 stoji ova rečenica: „Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih“. U knjizi Izlaska 20,4 stoji: „Ne pravi sebi urezana lika niti kakve slike onoga što je gore na nebu ili dolje na zemlji ili u vodama pod zemljom.“ U Ponovljenom Zakonu 5,8 stoji isto. Prema Bibliji Bog je stvorio čovjeka na svoju sliku, ali zabranjuje oslikavati kako sebe tako i svoja stvorenja. Monoteizam se boji višebožnog idolopoklonstva čiji je izraz višezačno oslikavanje. Bizantski ikonoklazam u VIII. i IX. stoljeću opravdava se Biblijom. Papa **Grgur Veliki** oko 600. godine suprotstavlja se zabrani slika i odvraca od njihova prevelika čašćenja, ali podržava odgojnju korist slika. Slično mišljenje zagovara i Frankfurtski koncil 794. Tek na prijelazu XII. u XIII. stoljeće Katolička crkva bezuvjetno prihvata slike. U XVI. stoljeću protjeruju reformatori **Calvin** i **Zwingli** slike iz crkava i religiozne prakse te se tako zamjeri današnjim kunsthistoričarima.

Katolička Crkva je svojom srednjovjekovnom ilustriranim Biblijom „Biblia Pauperum“ definitivno legitimirala pedagošku potku ikonografije. Ni zamisliti ne možemo kulturno siromaštvo naše civilizacije od **Giotta** preko **Michelangela**, **Leonarda** i **Tiziana do Picassa**, da Katolička crkva kojim slučajem nije mudro i dalekovidno dopustila sliku. Danas sveprisutni „selfiji“, kao osvajači svoga ja, postali bi jednim pro-

Piše:

Tihomir NUIĆ

blemom više. Sama Biblja, kao pisani dokument, puna je, međutim, slikovitih simbola, znakova, metafora, anegdota. Naprijed navedeni citati iz Biblje se, dakle, ne mogu odnositi na pisane tekstove u kojima je dopušteno služiti se slikama.

Slike žele zaustaviti prolaznost. One su akt koji dokumentira naš osjećaj o prebrzoj prolaznosti i naš strah o nepovratnosti trenutka. Slike produljuju trenutak, hvataju slučaj i ublažavaju našu slutnju da smo možda nešto sasvim neobično propustili. U njima počiva nekoliko trenutaka mirnoga svijeta. Slike pak pokazuju na zoran način nešto što one same nisu. One nisu objekti nego događaji, predikati koje subjekt svojom specifičnom kompetencijom zapažanja motri i tumači. One nadomještaju riječi. Ali slike postoje i u književnosti.

Jezik i slika o čovjeku

Kroz dugu ljudsku povijest mijenjaće se slike o čovjeku, o njegovu biću

i njegovu položaju u svijetu, kao i slike o svemiru. Čovjek je težio promjeni nezadovoljavajućih životnih prilika i oslobođenju od postojeće slike svijeta. Temelj toj promjeni dao je jezik kojim se moglo stvarati nove slike svijeta. Već su se jonski prirodni filozofi (predsokratici) oslobođeni ovisnosti mitološkog svijeta bogova i odačili na samostalno promišljanje prirodnih pojava, a da se pritom nisu pozivali na nadnaravne sile i bića.

U tome prijelaznom vremenu koje je iznjedrilo duhovno-religiozne, materijalističke i cjelovite vizije, nastali su europska filozofija i znanost. Trojica velikih klasičnih grčkih mslilaca **Sokrat**, **Platon** i **Aristotel** posvetili su se nutarnjoj prirodi čovjeka i njegovu životu u društvu te su utemeljili etičko-idealističku tradiciju filozofije. Treći korak na putu prema modernoj zapadnjačkoj slici svijeta čini kršćanstvo s naglašenim monoteizmom. Duhovno dobiva primat nad materijalnim i iz grčkih i židovskih duhovnih stremljenja nastaje koncept kršćanske duše. Pojavom renesanse u XV. stoljeću nastaje prirodnopravna slika svijeta koja do danas dominira zapadnim svijetom. Astronomsko nebo nadomješta predodžbu o

Stećci na dnu presušenoga Ramskog jezera

Ljudi i panjevi (snimio D. Mišura)

rajskom nebu, duh gubi primat nad materijom. Upravo u to vrijeme pojavljuje se **Giovanni Pico della Mirandola** sa svojim govorom „O dostojanstvu čovjeka“ u kojem postavlja pitanje o **čovjekovu biću i njegovu položaju u svijetu**, ističući slobodnu volju kao karakteristično obilježje čovjeka. Ovaj govor je među suvremenicima naišao na veoma pozitivan odjek i potakao ih na promišljanje.

Koliko god Srednji vijek bio prijeporan sa svojom dualističkom kozmologijom, na kršćanskoj podlozi nastaje „ius naturale“ čiji je rezultat osposobljavanje prirodnog razuma da razlikuje pravo od nepravde. Nastaju pravna načela koja vrijede bez obzira na volju moćnika i religioznih autoriteta. Kršćanstvo je tako čovjeku omogućilo razlikovati između Boga i cara kojega je desakraliziralo, između religije i države te dugoročno osigurati ljudska prava. Crkva prva osniva sveučilišta kao akademске znanstvene i istraživačke prostore. **Hans Hattenhauer**, profesor u Kielu, drži srednjovjekovnu crkvu „majstoricom svjetovnog prava“, a **Larry Siedenton**, profesor u Oxfordu, pripisuje kršćansvu „izum individua“, što pojedine liberalne ne raduje osobito. Ideja o jednakosti ljudi, koja potječe iz vjere o jednakosti ljudskih duša, često se pripisuje prosvjetiteljstvu. Ali prosvjetiteljstvo nije palo s neba. Sekularna i slobodarska država je izrasla

na humusu kršćanstvom oplemenjene civilizacije, a prosvjetiteljstvo je zreli plod ovog razvoja. Ono je bilo razložan prosvjed protiv netolerantnog i represivnog saveza države i Crkve, a Crkva se je, nakon žestokih okršaja, u konačnici pomirila s novim oblikom države i društva, nastalima zaslugom prosvjetiteljstva. Sekularna i slobodarska država je nastala iz napete suprotnosti između svjetovne moći i Crkve kao ustanove koja propovijeda vječno spasenje. Koliko je ta odvojenost važna za ljudski rod, pokazuju nam bolni primjeri iz XX. stoljeća u kojemu su država i politika preuzele crkvenu ulogu i sebe samoproglašili nositeljima spasonosnog obećanja. Obožavanje države dovelo je do apsolutnog totalitarizma, a čovjeka do gubitka ljudskih prava i sloboda.

Neujednačenost slike o čovjeku

Jednu od optimističnijih slika o čovjeku ponudio je bretonski redovnik i asket **Pelagije** (4. st. p. Krista) koji je zbog svog uvjerenja o nepostojanju istočnoga grijeha od strane Rimokatoličke crkve bio proglašen heretikom. On je tvrdio da čovjek raspolaže sredstvima pomoću kojih se može sam spasiti. Čovjek se može bez Božje milosti popraviti. Pelagije je smatrao apsurdnim da se Adamovim padom opterećuje cijelokupni ljudski rod.

Slično stajalište je zastupao **Francis Bacon** (16. st.) koji je u znanosti vidio sredstvo kojim se čovjek sam može oslobođiti od materije i očistiti od posljedica Adamova pada. Cilj znanosti i filozofije je, naime, unaprijediti tehnički napredak i opskrbiti ljudski život novim pronašćima u medicini, poljodjelstvu i na drugim područjima. Tehnički pronašasci navljuju novo vrijeme koje će biti lišeno većine patnji koje zasjenjuju njegovu epohu.

Za razliku od tih pozitivnih postulata, Spličanin **Marko Marulić** je bio duboko uvjeren u bitnu grješnost čovjeka (“međutim, kako smo se rodili od pokvarena korijena...”) poput **sv. Augustina** i **Blaisea Pascala**, te je predlagao obnovu koja se sastoji u povratku na iskonske kršćanske vrjednote.

Marin Držić, koji je ponajprije gledao svijet onakvim kakav jest, vođen koristoljubivošću i opterećen svim mogućim ludostima, dvoji nad čovjekovom prirodnom i naglašava rezlike da postoji „čovjek nahuao (i) čovjek nazbilj“.

Čovjek nema samo dar vida nego i pogleda. On vidi ono što odgovara njegovom pogledu. Svaki čovjek vidi ponajprije svoj svijet koji se slaže ili protivi njegovim uvjerenjima, njegovim svjetonazorima, njegovoj logici. To je ispravno dokle god nije apsolutno, irevirzibilno, dok ostaje u okvirima ljudskog razuma, dokle god ga se ne pretvara u nestvarne idole ili omražene ništarije.

Suvremena slika o čovjeku kao *homo oeconomicus*

Prosvijećeni čovjek je čovjek razuma. On je proračunat, a njegova racionalnost oštra poput noža kad mora odvagnuti i kalkulirati da treba samo ono učiniti što mu donosi korist. U svojim modelima *homo oeconomicus* poznaće i priznaje samo egoizam kao ideju vodilju.

Profesor ekonomije, emeritus, **Hans Christoph Binswanger**, djelomice odraстао u Dalmaciji, naziva svoje kolege ekonome, ne bez razloga, „zajednicom vjernika“. Ekonomski znanost počiva na premisama koje se mogu prepostavljati

ali se ne mogu obrazložiti. Binswanger uvodi u svoja ekonomska razmišljanja pojam *beskonačnosti* i time se približava teologiji. Čovjek nije prema njemu stvorio život, ali je stvorio novac iz ništa. Ako se gomila novca može protezati u beskonačnost i k tome još čovjekove potrebe, kao što je težnja za dobiti, rastu u nedogled, a zemaljski resursi na zemlji ograničeni, ne mora li ova konstelacija nužno voditi u kolaps? Ne radi li tako čovjek na svojoj vlastitoj propasti? Ne bi li izvorna ekonomija trebala čovjeka podsjetiti na njegovu oholost i opasnost? Rast traži daljnji rast, a rast nije isto što i razvoj.

Profesorica ekonomije iz Chicaga, **Deirdre McCloskey**, tvrdi da bogatstvo zapadnog svijeta počiva na građanskim krjepostima. Ona tvrdi da suvremena ekonomija počiva isključivo na razboritosti. Mlade se na školama uči da je pohlepa dobra. Ako postoji poticaj za dobru zaradu, onda to valja slijediti jer je to dobro za cje-lokupno gospodarstvo. A pohlepa je izolirana razboritost. Krjepoti su poroci ako su bez povezanosti s drugim krjepostima. Izolirana ljubav je požuda, izolirana jakkost je bijes. Stoga McCloskey pledira za humanu ekonomiju u kojoj će se krjeposti uvažavati. Iako kršćanka, McCloskey kaže da su nada i vjera ljudske vrline. Nada znači imati projekt. Vjera znači imati identitet. „Ništa se ne mijenja na stvari, ako se vjeru definira kršćanskom ili nadu kao život nakon smrti. Sedam krjeposti o kojima govorim su poprilično dobra filozofska psihologija.“

Unatoč veliku utjecaju protestanske etike, i na Zapadu nastaju pukotine koje valja začipati te se pojavljuju pohlepnici koje valja krotiti. Ova dva glasa, bez dvojbe autentična i časna, pozivaju na krjepost *umjerenosti* s kojom je čovjek tek božansko biće.

Suvremena slika o čovjeku Hrvatu

U Hrvata je sve politika, a do nedavno je vladalo načelo „što dalje od politike“, i sve što čine je „po zakonu“ koji je izraz te političke volje. Po zakonu se ne čini ništa ili se čini svašta. Zakon je postao nešto samosvojno, izolirano od tradicije, običaja, moralu, etike, lišen svakog društvenog konteksta. U stvarnosti zakonom bi se

trebali regulirati međuljudski odnosi, ali ako pozitivni zakoni, čiji je izvor država, zanemari podlogu prirodnog prava, čiji je izvor transcedentni princip (Bog), onda im se oduzimljje trajnija dimenzija i svodi ih se na privremenost.

Hrvati su ponosni na svoje katolišvo i svoje hrvatstvo, i dobro je da je tako. Pitanje je samo kakvi su sadržaji toga katolištva i hrvatstva. Bit katolištva/kršćanstva je milosrdni Bog koji je pojam istine, pravde, pravičnosti, zakonitosti i uvažavanja čovjeka, a ne nasilni gospodar čiju srdžbu neprestance valja ublažavati. Kršćanin/katolik je, pod utjecajem slike Božje, ponajprije *uljudan* čovjek koji svoju vjeru povezuje s domicilnom kulturom i pravom. Katolička crkva jest sol, ali sol je dodatak jelu a ne jelo. Postoji i svjetovni vid kršćanstva koji vjerničkom duhovnošću prožimje čovjekovu svakodnevnicu i olakšava mu život. To je zračenje, očito, nedostatno.

Može li se biti Hrvat, ako se bit hrvatstva ne nalazi u dotičnom hrvatstvu? A u čemu je bit hrvatstva? Teško je na to pitanje ukratko odgovoriti, budući da se po rođenju a ne po moralnim, svjetonazornim, etičkim, znanstvenim i sociokulturalnim pretpostavkama postaje Hrvatom. Stoga bi jedan od odgovora mogao glasiti: Svoime narodu i svome sunarodnjaku ne činiti ono što ne želiš da se tebi samome čini. Možda bi to moglo popraviti današnji neprimjereni suodnos rodoljubnog hrvatstva sa stvarnim hrvatskim identitetom!

A o hrvatskim politiziranim migrantima, među kojima već četvrt stoljeća vlada tiki građanski rat zbog prestiža u hrvatskim medijima, a ne zbog djelovanja u sredinama u kojima žive, mogu progovoriti samo u metaforama. Jedna od njih bi mogla glasiti: Lijepa žena dolazi slikaru i moli ga za portret. Slikar se danima trudio, bez uspjeha. Na koncu joj je rekao, gospodo vama ne nedostaje ljepote, ali vam nedostaje biće! Ne mogu naslikati vaš portret. Hrvatsko getoizirano lice bez bića!

Kao ograničeno ljudsko biće, slažem se s tvrdnjom Flamanca **Toma Lanoya**, da stvarnost ima tri polovice: ono što se vidi, ono što se iz toga napravi i ono što se želi!

U SJENI VREMENA

Jauk i jecaj potmuli
Mrmori ravnicom
U duši i srcu patnika
Kristali se...
Mukli zveket oružja

Olako dat oprost
U sjeni vremena

Prekriti bjelinom križeva
Raspali tragovi krvi i kosti
Neizrecivo skrivaju...

Jecaj i jauk Nevinih
Mrmori ravnicom
Olako dat oprost
Sjeme je zla

Podmukla šutnja skriva
Naslage straha i krvi

Nevidenu tamu zla
Zemlja prekriva
U sjeni vremena

Olako dat oprost
Sjeme je zla

Tereza SALAJPAL

ZOV VALA

Ponekad me zovne val k'o
zov ljepote,
pa odlučno krećem gdje me miso
zove,
Letim prepun nade na krilu krasote,
na komadu tvrde, isušene kore.

Samo letim, letim i ne mogu stati,
Po nebu i zemlji, i u srcu stanem.
I ja želim svoje tužno srce dati,
jer je danas tvrđe, tvrdo kao kamen.

Bruno ZORIĆ

PRILOG RAZGOVORU O NAŠEM KRŠĆANSTVU DANAS I SUTRA (V.)

Tijekom 10. stoljeća zapaža se diljem Europe porast broja i veličine pojedinih gradova. Računa se kako je u narednih 200 godina taj broj deseterostruko povećan. To je povećanje vezano uz razvoj gospodarstva i drugih popratnih oblika ljudske djelatnosti – porasla je trgovina i broj trgovaca, obrta i obrtnika, poreza i poreznika i tako u nedogled. Međutim, ovdje treba istaknuti umnožbu školstva – rađale su se nove škole – niže, više i najviše.

Budući je **Franjo Asiški** bio skroz-naskroz usmjeren prema priprostim ljudima – siromašnim i bolesnima, društveno zaboravljenima i odbačenim pojedincima, nije bio oduševljen „visokim“ školovanjem svoje braće: bojao se njihova udaljavanja od onih kojima su najpotrebniji. Nu, dogodila se u njemu velika promjena. Kao i njegova najbliža braća, bio je i on vrlo iznenaden prvim javnim nastupom jednoga od braće, dotada jedva primjetljivog **Ante Padovanskog** (1195.-1231.). U zajednici bijaše on skroman, tih i nadasve marljiv u najobičnijim poslovima. Zbog odsutnosti predviđena predavača, zamoljen je Anto neka on održi predavanje. Anto je prihvatio poziv i tom prilikom sve iznenadio, i Franju i svu naznačnu braću. Očitovao je neslućenu mudrost i veliko znanje, ali izneseno u svoj skromnosti i nenametljivosti. Ugodno iznenaden tim doživljajem, Franjo je postavio Antu Padovanskog za voditelja franjevačke škole. Anto se nije dugo zadržao na tom mjestu, jer je bio pozvan u Francusku, a potom u Italiju, pa ponovno u Francusku na razgovore sa skupinama vjernika koji bijahu nezadovoljni sa svojim kršćanskim zajednicama i bili odlučni slijediti krivovjerne skupine nezadovoljnika. Anto je s njima vodio duge razgovore; bijahu to razgovori prožeti razumijevanjem i dobrotom – bez i jedne opore riječi, a njihov ishod uspiješan, pa se govorilo: „gdje ni veliki Bernhard iz Clairvauxa (1090-1153), nazvan najvećim čovjekom 12.

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

stoljeća, nije uspio, uspio je Anto Padovanski“.

Vrata Franjine zajednice bijaju tako otvorena mudrim i visoko školovanim pojedincima. Ovdje se mogu samo neki spomenuti:

Bonaventura (Ivan de Fidanza, 1217.-1274.). Bio je profesor zajedno s najvećim

Sv. Toma Akvinski

filozofom i teologom 13. stoljeća, dominikancem **Tomom Akvinskим**. Za razliku od njega, Bonaventura je u svom nauku isticao uz moć ljudskoga razuma i snagu slobodne volje i ljubavi, te budio poticaje u čovjeku kako bi postao svjestan svojih mogućnosti i trajno ih razvijao. Njemu nije bilo teško priznati slabosti onodobnoga kršćanstva i po primjeru Franje Asiškoga pozivati čovjeka, poticati ga na izlaz

iz zakopanosti u ovaj svijet, te se u duhu evanđelja trajno ugledati u Krista.

Ivan Duns Škot (1266.-1308.). Studirao je filozofiju i teologiju u Parizu i Oxfordu, te bio profesor u Cambridgu, Oxfordu i Parizu. Bio je oduševljen Franjom Asiškim i pod njegovim utjecajem razvijao kršćanski nauk o čovjeku. Ipak treba reći, *Krist je ključna osoba njegova razmišljanja i filozofsko-teološkoga studija*. Naši su teolozi pod vodstvom franjevca **Karla Balića** uložili silan napor kako

bi priredili znanstveno-kritičko izdanie njegovih djela. To je velik prinos što omogućava daljnje proučavanje Duns Škotovih misli. Vjerojatno će time biti obogaćeno filozofsko-teološko predstavljanje kršćanstva. Ovdje je dostatno istaknuti samo dvije njegove misli:

Pojava Isusa Krista u liku povijesne osobe *nije bitno vezana uz Adamov grijeh*. To shvaćanje baca silno svjetlo na pojavu Isusa Krista i u tom svjetlu Kristova osoba dobiva novi sjaj.

U svojoj filozofiji, a mogli bismo reći u kršćanskoj antropologiji, *Škot je isticao osobu, čovjeka pojedinca*, sa svim svojim svojstvima, ali uвijek kao svjesno i odgovorno biće koje djeluju u slobodi.

Svojim prodornim umom preispisivao je ranije filozofe i njihova mišljenja, te *otvarao nova pitanja što ih je postavljalo njegovo vrijeme*. Stoga se i govori kako je Toma Akvinski zatvaraо veliko razdoblje srednjevjekovne misli, a Duns Škot otvarao novo koje tek nastupa.

William Ockhamski (1288.-1348.). Potječe iz Engleske. Bio je izuzetno bistra uma i u svom studijskom razvoju stajao je pod utjecajem franjevca Duns Škota koji je bio nazvan „oшtroumni učitelj“. U svojoj filozofiji Wilhelm *istiće razliku između vjere i znanosti*. Sud znanosti počiva na očeviđnosti prosudbe, a sud vjere na objavi. Kršćanski put do prave vjerske spoznaje slijedi Isusov životni put – put njegova

djelovanja i naučavanja. *Ugled i ovlast crkve potvrđuje se njezinim služenjem Isusu Kristu. To njezino svjedočanstvo otvara joj put u budućnost.* Papino miješanje u svjetovnu politiku i svojatanje sebi prava za neograničeno uplitanje u odredbe državne vlasti za Wilhelma je bilo neprihvatljivo. Stoga je imao ozbiljnih teškoća s Inkvizicijom. Bio je pozvan u Avignon, gdje je u to doba (1309.-1376.) papa trajno boravio. Inkvizicija je proučavala optužbe protiv njega što se prilično oteglo, pa je Wilhelm u međuvremenu uspio pobjeći iz Avignona i naći utočište u Münchenu. Sve do smrti bijaše nezadovoljan sa stanjem u Crkvi. Uzveši u obzir trajne trzavice između papa i državnih upravitelja, tomu se ne treba čuditi. Jedan oštouman um i ujedno nadahnut čovjekoljubljem Franje Asiškog, nije mogao šutjeti; to tim više što je bio posve predan znanstveno-biblijskom proučavanju Krista i kršćanstva, i bio zadivljen njegovim čovjekoljubljem.

Taj kratak osvrt na ključne filozofe i teologe iz Reda Franje Asiškog treba završiti osvrtom na Tomu Akvinskoga i „tomizam“ nakon njega.

Toma je nedvojbeno najveći kršćanski filozof i teolog 13. stoljeća. On je bio svestan velikih promjena u razvoju ljudske misli i napose prodora islamskih filozofa u zapadnu Europu, koji su oživjeli zamrlo zanimanje za **Aristotela**. Uz pomoć Aristotelove filozofije promicatelji islama unosili su sumnju u ispravnost kršćanstva. U tom su se posebno isticali **Ibn Rus-hd (Averroes)** (1126.-1198.) i **Ibn Sina (Avicena)** (980.-1037.). Toma je temeljito prostudirao Aristotela te je, služeći se njegovom filozofijom, predstavio kršćanske temeljne misli. Dodirnice je pokazao kao zoran znak srodnosti kršćanskih misli s temeljnim ljudskim vrijednostima. Zaključak bijaše jasan: i veliki Aristotel pokazuje istinske vrijednosti koje u kršćanstvu dobivaju svoje pravo mjesto.

To je primjer istaćana Tomina osjećaja za neposredna životna zbivanja na koja se u ime kršćanstva mora spremno odgovarati. To vrijedi u svemu, u cjelini života i kršćanskoga svjedočenja o njemu. U Tomino je doba bio velik porast želje za bogatstvom. Toma je bio tada najpoznatiji profesor u Parizu. Jednom je zgodom iz Pariza putovao u Rim, a iz Rima dalje u

Ivan Duns Škot

Napulj. Putovao je pješice, jer nije imao novca za prijevozno sredstvo.

Kad se sada ima u vidu i jedno i drugo Tomino svojstvo – veliko filozofsko-teološko znanje i nepatoren čestit osoban život, njegova požrtvovnost i skromnost, nije teško zaključiti kako je riječ o najutjecajnijem kršćanskom mislioci tog doba.

Razumljivo je kako je Tomin nemjeriv utjecaj i dalje trajao. Oko Tome i Tomina učenja okupljali su se ne samo dominikanski filozofi i teolozi, nego i učenjaci srodnih filozofske-teoloških struja. Tako je nastao „tomizam“ – filozofsko-teološki smjer koji je bio najutjecajniji u zapadnom kršćanstvu i kao takav ostao sve do II. Vatikanskog sabora. I više od toga! On i danas djeluje.

Uza sve prednosti, jedan je očit nedostatak vezan uz „tomizam“. Toma je bio velik mislilac, ali mislilac koji je bio otvoren napose za prijeporna velika pitanja svoga vremena. Njegovi ga nasljednici nisu u tom slijedili; suviše su bili obuzeti zanosom za Tomu i njegovo učenje, kao i za međusobna neslaganja, a pre malo za ono u zbivanja u svojoj sredini, za razvoj znanosti koja je nezaustavljivo kročila put u budućnost. U tom je kršćansko proučavanje zaostajalo. Da bismo se u to uvjerili,

dostatno bi bilo svratiti pozornost na dva događaja:

Papa **Pio X.** osnovao je Biblijski institut u Rimu 1909. Uvid u rad i zaključke te ustanove očevidno pokazuju zaostajanje za općim razvojem biblijske i svih njoj srodnih znanosti.

Pred početak II. Vatikanskog sabora dominikanski su teolozi uputili zahtjev Saboru kako teološko proučavanje treba provoditi pod vodstvom Tome Akvinskog. Toma bi se tom prijedlogu grohotom nasmijao.

I jedan i drugi primjer pokazuje kako kršćanski mislioci, u cjelini gledano ili oni što odlučuju, nisu pratili silan zamah svestrana proučavanja vezana uz kršćanski nauk.

Ovdje je moguće samo spomenuti jedan velik i izrazit promašaj:

Cijeli niz istaknutih velikih i raznorodnih kršćanskih mislilaca i proučavatelja 20. stoljeća, kao što su bili **Karl Barth, Rudolf Bultmann, Paul Tillich, Karl Rahner, Edvard Schillebeeckx, Eugen Drewermann** i ostali su uglavnom posve nepoznati, kao da nisu ni postojali. Mislim prvenstveno na našu hrvatsku sredinu. Izuzetak čini samo **Hans Küng**: tri su njegova djela prevedena na hrvatski jezik.

Pusti li se po strani pitanje zašto su ta istinski velika – nezaobilazna – imena ostala u hrvatskoj sredini nepoznata, treba istaknuti kako imamo odista veliku vjersku izdavačku djelatnost, ali – o tom se ne govori – ona je u cjelini gledano, upitne vrijednosti. Ni polovica izdana teksta ne zaslužuje ništa doli bacanje u koš.

Unatoč tomu, kad je riječ o Bosni, postoje i na tom polju djelatnosti izuzetne vrijednosti:

- U doba komunističke vlade izdano je Sveti pismo Novoga zavjeta i njemački katekizam u velikoj nakladi i lijepoj opremi. Za onodobno naviještanje kršćanstva bile su to prave dragocijenosti.

- Postoji znatan broj franjevaca koji su pisali dobro štivo: **Bonifac Badrov, Ignacije Gavran, Božo Lujić** i drugi. Napose ipak treba istaknuti **Ivana Bubala**. On je jedinstven! Izdvojiti treba njegovo izvorno poznavanje duhovnoga ozračja u današnjem svijetu; duboko doživljavanje današnjega čovjeka i proniknuće u jezgru Kristove poruke, njegova života i njegove namisli. Ta dva lijepo oblikovana svojstva Bubalova štiva predstavljaju rijetko videnu vrijednost. Stoga bi bilo poželjno predstaviti sve njegove tekstove u lijepu, privlačnu i vrlo brojnom izdanju. Djelomično je to učinila izdavačka kuća BIBLIOTEKA ARS HAERETICA iz Rijekе, ali nažalost suviše skromno.

Ako se gleda na školu u kojoj je Bubalo profesor i na zajednicu kojoj pripada, onda se i nehotice nameću pitanja na koja nije lako odgovoriti.

Postoje i druga pitanja koja se moraju postaviti imajući u vidu cjelokupnu izdavačku djelatnost franjevaca u Bosni, ali ništa manje i cjelokupnu izdavačku djelatnost crkvenih ustanova u Bosni.

Tiska se razmjerno mnogo štiva. Veći dio toga štiva nije na razini suvremene teološke znanosti, a boluje od površnih prosudbi i osudbi.

Evo jedan primjer, napisan je u časopisu krupnim slovima i na istaknutu mjestu:

,Danas, kada smo svjesni raznih moralnih nastranosti i činjenice da brojni crkveni ljudi postaju robovi umjetnina i dopuštaju da nam crkve projektiraju i uređuju bezbožnici kojima nije ni do slave Božje ni do spasenja duše, a njihova zdanja su

William Ockhamski

grozota pustoši, možemo razumjeti Savonarolin proročki glas.“ (*Svetlo riječi*, broj 409, str. 21).

Pisac navedenoga teksta govori u svom članku o Savonaroli, ali njegov tekst cilja na naše stanje ovdje i sada. Tekst je pisan uopćeno, bez ograničenja, bez ijednoga konkretnog podatka, te se javljaju mnoga pitanja kako je tako nešto moguće napisati i objaviti kao izuzetno? Bilo bi zanimljivo znati je li pisac članka bio npr. U Ovčeretu kod Travnika i razgledao ponutricu crkve, koju su – na poticaj župnika, **fra Augustina Tomasa**, i njegovih suradnika, profesora **fra Stjepana Pavića** i **fra Nikole Bošnjaka** – ukrasili *najbolji hrvatski umjetnici*? Neovisno o odgovoru na postavljeno pitanje – je li video ili nije video spomenuto crkvu i umjetnička djela – ostaje pitanje upućeno Uredništvu lista: kako je moguće tiskati navedeni tekst? Iz pregleda mnogih brojeva navedena časopisa vidi se kako je to moguće! To se ponavlja!

Slično pitanje – kako je to moguće – treba postaviti još jednom tekstu:

,U ime nacionalnih prava politički vođe krše sve moralne principe tako što osuđene ratne zločince iz svoga naroda ne kažnjavaju, nego ih nagrađuju“!

Iz članka se vidi kako je riječ o Bosni i Hercegovini. Navedeni tekst rađa brojnim pitanjima, ali je jedno bitno. Posrijedi su prosudbe i osudbe pojedinaca! Pisac je

mogao na razne načine doći do podataka, premda ih je moglo biti mnogo, ali su to ipak pojedinačni slučajevi i pojedinačni podatci. Na temelju njih nije moguće stvoriti opći sud, makar ti slučajevi bili brojni, ne može se izvesti opći zaključak. Budući je pak riječ o različitim slučajevima barem tri naroda, podatci moraju biti i s te strane točno određeni. Pisac je uzmakao toj obvezu. Upravo je to glavni razlog zbog kojega treba istaknuti navedeni primjer. Članci istoga piscia vrve takvim propustima. K tomu! Ljudi su na visoke položaje došli izborom, pa su na stanovit način odgovorni i oni koji su ih birali. A najupadnije bi bilo, prema navodu piscia, to što je riječ o ZLIM i POZNATIM djelima. Moguće je na razne načine to provjeriti i u tom bi i sam pisac mogao sudjelovati, a on to nije ni pokušao. Vjerojatno je tim otkrio zašto o navedenim djelima ne govori KONKRETNO. To bi jedino bilo u duhu njegova zvanja. **Bonhoeffer** bi rekao: treba govoriti „in concretissimo“. Inače govor nije kršćanski. (*Svetlo riječi*, broj 405, str. 30)

Treba spomenuti i treći tekst: Prije 25 godina „... veliki srpski agresor uz asienciju službene hrvatske politike iz Zagreba i Gruda zapečatio je sudbinu ovog prelijepog i pitomog kraja, mjesta divnih i radišnih ljudi (Bosanske posavine) koji su postali oruđe u rukama nemoralnih balkanskih političara!“ (*Svetlo riječi*, broj 406, str. 30).

Neka ovdje ostane otvorenim pitanje zašto je i kako došlo do osvajanja Bosanske Posavine. Staviti ćemo samo jednu primenu:

Kršćanstvo ne predstavlja razjašnjenje našega postojanja na ovoj zemlji kad je riječ o pojedinim zbivanjima, ali je ono neopoziva zabranu; bilo koje iskustvo i bilo koje shvaćanje smatrati konačnim, premda bismo mislili kako je to moguće!

Jedno je sigurno: što je naizgled konačno ostaje PROMJENLIVO, i sve se uistinu može promijeniti. I Plehan porušen, njegovi stanovnici sve do jednoga protjerani, može se stubokom promijeniti. Može postati boljim i ljepšim, snažnijim i radosnijim nego što je ikada bio. Ta mogućnost postaje zornom nadom i ta nada rađa radošcu.

Kako bi se ta nada u cijelosti ostvarila, poželjno je uskladiti svoje životno ponašanje s kršćanskim shvaćanjem povijesti.

Kao mali uvod, treba navesti kratak tekst filozofa **Martina Heideggera**:

„Podrijetlo vremenskih prekretnica naroda iz bezdana ... sveta zemlja koja je majka svega, i bezdan nosi ... bezdan, gdje se gubi čvrstina i pojedinačnost svih temelja i gdje se ipak sve nalazi za stalno svitajuće novo nastajanje. Čovjek koji „pjesnički obitava na ovoj zemlji“, on i

Iz toga slijedi: povjesne spoznaje kriju u sebi zov koji se glasi: treba pri svakom susretu s povjesnim nepogodama, bilo koje vrsti, kao na primjer: prirodnim nepogodama – poplavama, požarima, potresima ili ljudskim sukobima, kao što su ratovi, treba zastati i duboko se zamisliti!

Svim provalama nezadovoljstva i sklonosti prvih prosudbi i osudbi – čemu smo više-manje svi skloni – čovjek vjernik, a prvenstveno povjesni znanstvenik – mora postaviti pitanje: „Što učiniti ovdje

čovjek nije ni sanjao. Na taj način njegova unutarnja zbilja, njegovo biće, srasta s onom izvan sebe, te je postao pravi realist s obzirom na neposrednu zbilju života, ali je njegova životna snaga u službi budućnosti.

Probuđene, nove mogućnosti, djeluju poput svjetla što izvire iz dubina čovjekova bića. Zato su moćni i slobodni, pa takvi ljudi slijede svoj poziv kao čist, niotkud ne nametnut, izraz svoje najdublje biti, trajan, premda nije nimalo lagan, hvata se

s njim u koštač i ne da se zarobi ti onim što je nekad bilo, kao ni onim što se tek dogodilo. U njemu se probudila nova snaga i on stvara nešto novo i uistinu veliko.

Eto, to se događa sada na Plehanu u Bosanskoj posavini. Tu je u nedavnoj srpskoj najezdi potpuno uništena velika crkva prebogata najljepšim umjetninama najpoznatijih hrvatskih umjetnika; u njoj bijahu zastupljeni kipari: JANEŠ – KRŠINIĆ – AUGUSTINČIĆ – POLJAN – MARIKOVIĆ – GRGIĆ – VULAS – BOŠNJAK; slikari: ŠULENTIĆ – ŠOHAJ – DULČIĆ – SEDER – MUJADŽIĆ – PRICA – LOVRENČIĆ – BIFFEL – KESER – LAH.

Sva su njihova djela uništena, ali – unatoč tomu – pozivamo sve ljubitelje hrvatske umjetnosti neka dođu na Plehan, POGLEDAJU novu crkvu i nova umjetnička djela. Većina novih posjetitelja ne će znati kakva je bila uništena crkva i kakve su bile uništene umjetnine, ali će vidjeti KAKO JE SADA LIJEPА NOVA CRKVA I KAKO SU VRIJEDNE NOVE UMJETNINE!

Napomena

Navedeni su sljedeći tekstovi:

Fra Damir Pavić: „Šiba proročke riječi”, *Svetlo riječi*, broj 409, str. 21.

Fra Mile Babić: „Nacionalna prava kao negacija ljudskih prava”, *Svetlo riječi*, broj 405, str. 30.

Fra Petar Jeleč: „Nezacijeljena rana”, *Svetlo riječi*, broj 406, str. 30.

Plehanski samostan razoren u velikosrpskoj agresiji

samo je on PRIPADAJUĆI u bezdanu koji nosi zemlja. Čak i nebesnicima ostaje nedostizno to zemaljsko ozemlje.

... Ne mogu nebesnici sve, / Smrtnici naime / Dopiru prije u bezdan. / Dakle preokreće se s njima!“ (Hölderlinove himne, str. 92)

Treba se malo zamisliti nad tim riječima! Očito je: ne mogu učiniti radosnu prekretnicu ljudi koji nisu postali svjesni dvoznačnosti postojanja na ovome svijetu, nisu bili kadri prihvatići i njegovu oporu stranu nego u težnji za ugodnim životom izmicahu neizbjježnim naporima koje traži život dostojan ljudskoga dostojanstva, pa pred pomisli na strovaliju u bezdan bježahu kamo bilo i kako god – „samo nasigurno!“

Svaki čovjek teži za lijepim životom, ali – jednako tako – svaki razuman čovjek zna kako je naš svijet prepun uzroka i posljedica, te kako nas zbilja života uzdiže i pritišće, pa nas razmišljanje o prošlosti čini radosnim ili tužnim, i mi je tako možemo uvijek iznova doživjeti.

NAŠ NUTARNJI SVIJET (33.)

VOĐENJE TEŠKIH RAZGOVORA

Ima razgovora koji budu teški. Najčešće su neugodni. Budu važni, a ishod im je neizvjestan. U pojedinim prilikama sami budemo izazvani i izloženi – drugi nas pozovu na odgovornost, prigovaraju nam ili nas napadnu, moramo se snalaziti. Ali teške razgovore češće i sami započinjemo. Uvijek postoje pitanja koja zahtijevaju konfrontaciju, ne mogu se riješiti blagim tonovima ili šutnjom. Tko se konfrontacija načelno boji, dugo će čekati da neobazrivi susjed prestane noćnom bukom ili da gramzljivi poslodavac odustane od očekivanja da posao nosimo i kući.

Naravno, konfrontativni razgovori nose rizike. Mogu situaciju i pogoršati – susjed počne i jače smetati, poslodavac uruči otakz a novog posla nema na vidiku. Ipak, promislimo li pažljivo, najveći rizik čovjeku prijeti od izbjegavanjem svakog

Piše:

Maja RUNJE, prof.

rizika. Pasivnost i gutanje velika su opasnost.

Težak razgovor redovito teče na granici izdržljivosti, u čovjeku može opasno zakuhati. Ali želimo li ostati u domeni razgovornoga, nužni su discipliniranost i pristojnost. Moramo voditi računa o osobi s kojom razgovaramo, o tome kako se ona osjeća. U razgovor ulazimo tako da u sebi definiramo cilj koji razgovorom želimo postići, i to realan cilj. Razgovaramo koncizno i koncentrirano, ne dopuštamo si govoriti o svemu i svačemu, ili ići daleko u prošlost. Čak i kad je riječ o složenom problemu – primjerice o dugo tinjajućem sukobu s kolegom na radnom mjestu – tre-

balo bi ostati na aktualnom aspektu. Naravno, uvijek je nužno govoriti otvoreno i iskreno, o stvarnim vlastitim stavovima i osjećajima. A na umu u svakom trenutku treba imati da razgovor nije sam sebi svrha, da želimo da donese boljitet.

Ali, igramo li fer, ne znači da će i druga strana biti fer. Moguće je da će se pribjeći podmetanju i trikovima. Često ćemo doživjeti odbijanje razgovora, izvrтанje, laganje, optuživanje, povišene tonove. Takvo će ponašanje u nama izazvati jake osjećaje neugode i bijesa, agresija će se kumulirati i voditi nas prema eskalaciji. Posebno teško bit će nam nedostaje li drugoj strani razina. Ali eskalaciju bi zapravo uvijek trebalo izbjegavati. Bolje je situaciju držati pod kontrolom, ne dopustiti da budemo izbačeni iz sedla. Pametno je do kraja nastojati birati riječi i zadržati neutralan

SAVJET LIJEČNIKA PREPOZNAJEMO LI POSLJEDNJA UPOZORENJA?

Znamo da je moždani udar jedan od tri najčešća uzroka smrti u današnjem zapadnom svijetu. Svake godine obolijevaju desetci tisuća ljudi. Bolesnici su većinom stari ljudi, ali bolest pogađa i mlađe, pa i djecu, u pojedinim slučajevima čak i onu u utrobi majke. Ipak, među ljudima još uvijek vlada nedovoljno poznavanje znakova moždanog udara. Zanemarena je i činjenica da veliki dio slučajeva ne nastaju iznenada, već je bolest bila najavljenata predznacima koji trebaju služiti kao ozbiljno upozorenje. Već sam govorila o problemima poremećenoga srčanog ritma i o podrhtavanju srčanih predkljetki te o potrebi čestog provjeravanja pulsa, i o liječenju, u slučaju potrebe.

Sada želim opisati smetnje zbog privremene neprokrvljenosti dijelova mozga.

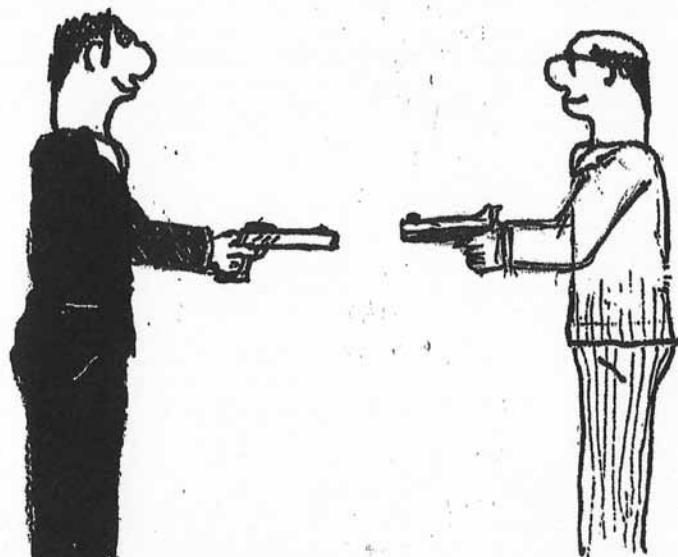
Piše:

**Dr. med. Drina
BLAŽEKOVIC SOJČIĆ**

Riječ je o tranzitornoj ishemiskoj ataki, pojavi koja se obično spominje kraticom TIA. A TIA je mini moždani udar koji nastaje manjkom kisika u mozgu zbog privremeno začepljenih arterija. Simptomi su isti kao i kod moždanog udara, a različito je to da oni relativno brzo nestanu. Sve bude kao i prije već nakon nekoliko minuta, u pojedinim slučajevima nakon nekoliko sati, a najkasnije nakon 24 sata. Zbog kratkog trajanja smetnji i zbog toga što se čini da nema baš nikakvih posljedica, bolesnici pojavi obično ne uzmu ozbiljno. Često im je i neugodno ići liječniku, jer vide da je sve prošlo. Odluka je

međutim kriva. Svaka je TIA zapravo hitan slučaj i to zato jer osoba koja ju je doživjela ima veću vjerojatnost za nastanak „pravoga“ moždanog udara. Kod pojedinih će bolesnika moždani udar uslijediti već nakon nekoliko dana, a kod oko 20 posto unutar tri mjeseca. Ako se TIA liječi kako treba, pojavnost moždanog udara može se smanjiti na oko 4 posto.

Kod znakova TIA-e treba stoga tražiti liječničku pomoć, i to zapravo čak odmah pozvati hitnu pomoć. Na telefonu treba reći da se sumnja na moždani udar. U bolnici će bolesnik biti podvrgnut dijagnostičkim postupcima. Pomoću kompjutorske tomografije ili pomoću magnetske rezonancije utvrdit će se je li riječ o TIA-i ili o pravome moždanom udaru. Prema nalazu će se provodi i odgovarajuće hitno liječenje.

ton ali ostati čvrsto pri svome. Manipuliranje treba pratiti i gledati kako ga najbolje blokirati. Osobito je važno ne dopustiti brzo ranjavanje na mjestima na kojima smo osjetljivi. Niske udarce pamtimo, no

eventualno sravnavanje računa odgađamo za kasnije, bude li moguće i budemo li ga željeli. Naš cilj je produktivan epilog.

Što se teških razgovora unutar obitelji tiče – bračnih sukoba, ozbiljnih razgovo-

ra s odraslim djecom, ili s roditeljima, pa možda i s braćom, sestrama i drugim članovima šire obitelji – vrijede ipak nešto drugačija pravila. Postoje li razlozi, imamo pravo tražiti razjašnjenja i promjenu ponašanja, ali bi u takvom razgovoru trebao prevladavati topliji ton, čak i kad smo jako ljudi. Naravno, uvijek treba računati na to da možda uopće ne ćemo uspjeti.

Ali, dobit može nastati i time što se razgovor uopće dogodio. Nakon njega ćemo znati više, bolje ćemo razumjeti drugu stranu i ukupnu situaciju.

U slučaju da je doista bila samo TIA, važno je utvrditi uzroke i poduzeti liječenje osnovne bolesti. Važne su i preventivne mjere, posebno trajno razrjeđivanje krv, spuštanje krvnog tlaka, prestanak pušenja, stroga apstinencija od alkohola, smanjene prekomjerne težine i više kretanja.

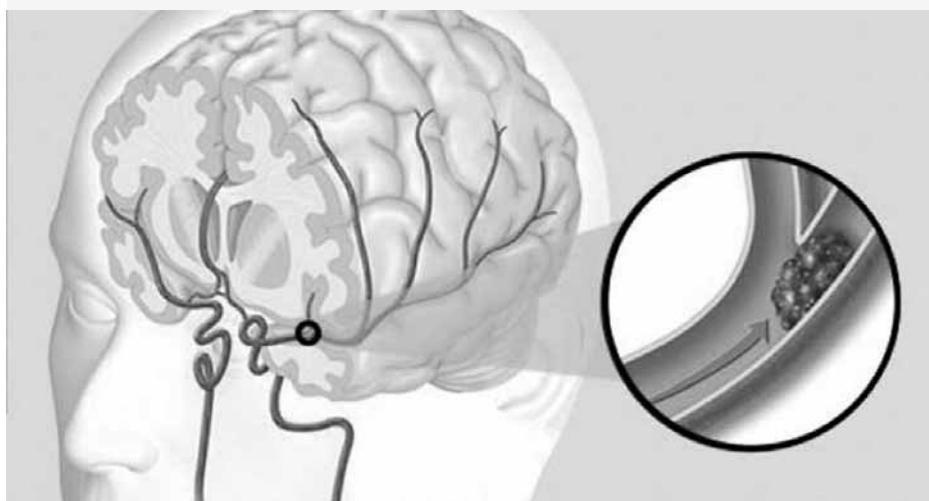
Smetnje koje nastaju TIA-om, ili moždanim udarom, raznolike su. Ozbiljan znak su iznenadne smetnje vida, posebno

omaglica, dvostruka slika, ispad dijela vidnoga polja ili prolazno sljepilo jednog oka. Ozbiljan znak su i iznenadne smetnje govora, a koje se manifestiraju nerazumljivim izgovorom, brkanjem slogova ili izgovaranjem besmislenih riječi i rečenica. Također i iznenadne smetnje razumijevanja i sporazumijevanja te gubitak orientacije. Znak za uzbunu su i slabost ili uzetost ruke, noge, šake, stopala ili cijele polovine tijela. Jednako tako su

znak za uzbunu i zbumjenost, polusvijest, pa i nesvjestica, osobito uz povraćanje bez mučnine. Isto i nagla vrtoglavica ili obješena polovica lica. Kod mlađih ljudi pojavljuju se i iznenadni zvukovi u uhu (tinnitus) kao posljedica rascjepljivanja stjenke vratne arterije.

Veći dio uzmimirujućih znakova možemo dodatno provjeriti pokušavajući provesti odgovarajuće aktivnosti ili radnje. Treba se pokušati nasmiješiti ili pokazati zube, pokušati govoriti, pjevati ili zviždati, dići ruke i držati ih u zraku, stisnuti nekome ruku i to objema rukama da se vidi razlika u snazi stiska. Ili treba pokušavati hodati i iskušati snagu nogu.

Ključno je – brzo i odlučno reagirati i kod najmanjeg znaka. Tranzitorna ishemijačka ataka je, kako sam rekla, značajan predznak mogućega moždanog udara. Ne smije se ignorirati.

DVA IZVJEŠTAJA ALEKSANDRA RANKOVIĆA O ZATVORIMA I LOGORIMA U JUGOSLAVIJI 1946. GODINE

Nakon nesmiljene i sustavne represije u poraću 1945. prema svim stvarnim i mogućim neprijateljima i protivnicima, i mnogobrojnih pojedinačnih i masovnih ubojstva ratnih zarobljenika i neistomisljenika, jugoslavenski su se komunisti pobjedom na namještenim izborima za Ustavotvornu skupštinu DF Jugoslavije ujesen 1945. i donošenjem Ustava FNR Jugoslavije početkom 1946. konačno utvrdili na vlasti.

Unatoč nekoliko amnestija i pomilovanja proglašenih u Jugoslaviji tijekom 1945. i 1946., mnogobrojni ratni zarobljenici i dalje su boravili u logorima i na prisilnom radu. U logorima na prisilnom radu i dalje je bio interniran i velik broj jugoslavenskih Nijemaca. Znatan je bio i broj osoba osuđenih na lišavanje slobode tijekom 1945. i 1946. od vojnih sudova, sudova za zaštitu nacionalne časti i narodnih sudova, i koji su kaznu održavali najčešće uz prisilni rad u mnogobrojnim kaznionicama i zatvorima.

Među najzanimljivije izvore o stanju i broju logora, kaznionica i zatvora, kao i broju logoraša, ratnih zarobljenika i interniraca folksdjočera te kažnjenika i zatvorenika u Jugoslaviji tijekom 1946. izvještaji su ministra unutrašnjih poslova FNR Jugoslavije Aleksandra Rankovića.

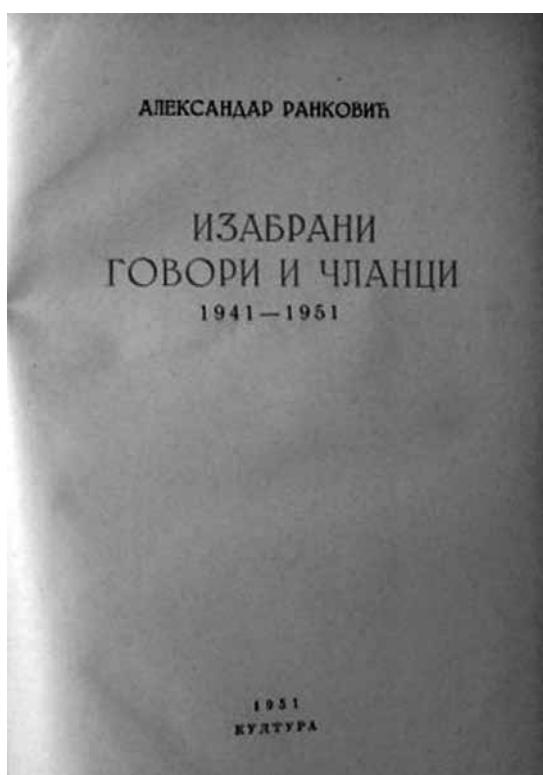
*

U izvještaju o radu Ministarstva unutrašnjih poslova FNR Jugoslavije Aleksandar Ranković na Drugom izvanrednom zasjedanju Narodne skupštine FNR Jugoslavije u Beogradu 24. ožujka 1946. [Aleksandar Ranković, *Izabrani govor i članci 1941 – 1951*, Kultura, Beograd 1951., str. 89.-104. “Ekspozе на Drugom vanrednom zasedanju Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije”] navodi, da u Jugoslaviji “postoji ukupno 19 kazneno-popravnih domova i zavoda za prisilni rad, 49 okružnih zatvora i 285 sreskih zatvora,

Piše:

Dr. sc. Vladimir GEIGER
Hrvatski institut za povijest

što posmatrajući po federalnim narodnim republikama izgleda ovako: Srbija: 3 kazneno-popravna doma i zavoda za prisilni rad; 22 okružna zatvora i 88 sreskih zatvora; Hrvatska: 5 kazneno-popravnih

Aleksandar Ranković, Izabrani govor i članci 1941 – 1951, Kultura, Beograd 1951.

domova i zavoda za prisilni rad; 11 okružnih zatvora i 89 sreskih zatvora; Slovenija: 7 kazneno-popravnih domova i zavoda za prisilni rad; 4 okružna zatvora i 18 sreskih zatvora; Makedonija: 2 kazneno-popravna doma i zavoda za prisilni rad i 3 okružna zatvora; Bosna i Hercegovina: 1 kazneno-popravni dom, 6 okružnih zatvora i 77 sreskih zatvora; Crna Gora: 1 kazneno-popravni dom, 3 okružna [zatvora] i 13 sreskih zatvora.”

Ranković navodi, da u Jugoslaviji “u kazneno-popravnim domovima i zavo-

dima za prisilni rad, okružnim i sreskim zatvorima – ima svega 22.578 osuđenika, od toga broja otpada 5.197 na osudenike okružnih i sreskih zatvora. Ta cifra predstavlja ukupan broj osuđenika suđenih po svim našim zatvorima.

Stanje u kazneno-popravnim domovima i zavodima za prisilni rad, po federalnim jedinicama, je ovo: Srbija: 6.362; Hrvatska: 6.609; Slovenija: 1.430; Bosna i Hercegovina: 1.711; Makedonija: 946 i Crna Gora 323; tj. ukupno 17.381.

U pomenutim domovima i zavodima smešteni su osuđenici osuđeni na kaznu prisilnog rada sa lišenjem slobode preko šest meseci, dok oni do šest meseci izdržavaju kaznu u okružnim i sreskim zatvorima.”

Uz to, Ranković napominje, da “Osim ovih zavoda, domova i zatvora postoje još i logori za pripadnike nemačkih fašističkih organizacija (kulturbund [Schwäbisch-deutscher Kulturbund – Švapsko-njemački kulturni savez], arbajtsgrupe [Arbeitsgruppe; no, *očito je pogrešno i trebalo bi: Volksgruppe – (Njemačke) Narodne skupine] i sl.[ično]], kao i logori u koje su smešteni ratni zarobljenici.”*

Ranković u izvještaju napominje i, da je “Na osnovu amnestije od 5 avgusta 1945 godine [Ukaz o općoj amnestiji i pomilovanju] i naređenja maršala Jugoslavije Josipa Broza

Tita od 2 marta ove godine [Naredjene za otpuštanje iz logora pripadnika neprijateljskih formacija jugoslovenske nacionalnosti] otpušteno [je] ukupno 50.519 ratnih zarobljenika, dok je u poslednje vreme amnestirano 446 osuđenika koji su se već ranije nalazili na izdržavanju kazne.”

U izvještaju Ranković naglašava, da “Svi osuđenici, sva lica nemačkog porekla smeštena u logore, kao i svi ratni zarobljenici upošljavaju se uglavnom prema svojim stručnim sposobnostima i fizičkim snagama u raznim poljoprivrednim, in-

distriskim i drugim radovima na obnovi zemlje.”

Prema Rankoviću, “Stanje u kazneno-popravnim domovima i zavodima nije još ni izdaleka onako kakvo bi moralo i trebalo da bude u normalnim uslovima. Činjenica da još ne postoje za čitavu zemlju jedinstveni propisi o pravima i dužnosti ma osuđenika, zakon o izdržavanju kazne koji bi u praksi bio jednoobrazan za čitavu zemlju, najbolje karakteriše privremenost svih dosadašnjih mera u ovoj oblasti poslova i zadatka Saveznog ministarstva unutrašnjih poslova.

Sada Ministarstvo unutrašnjih poslova [FNRJ] ubrzanim tempom radi jedan zakonski predlog kojim će biti otstranjeni svi nedostaci.”

Dio izvještaja koji se odnosi na zatvore i logore Ranković završava mišljenjem: “Koliko god je naše novo, napredno i demokratsko zakonodavstvo strog i ne-kompromisno prema svima onima koji su na bilo koji način pokušali ili uspeli da nanesu štetu našoj društvenoj zajednici, ono mora biti i vaspitno i humanitarno. Osuđenike treba posmatrati kao žive ljude koji, napisetku, nisu jednaki ni po karakteru ni po zločinu koji su izvršili prema državi i narodu. Zato pred nama stoji jedan od prvih i neodložnih zadataka – uređenje svih poslova iz oblasti izvršenja kazni.

Osuđenike treba razvrstati po izvesnim kategorijama, vodeći pri tome računa o vrsti, karakteru i težini dosuđene kazne, kao i o sklonostima svakog osuđenika ponaosob. Lakše osuđenike i one koji pokazuju iskreno kajanje zbog počinjenih krivica upućivati na krupnije radove na obnovi zemlje, gde će se svakome pružiti neograničena mogućnost da svojim radom ne samo zasluzi mnoge povlastice nego da bude predložen za puštanje i pušten kući pre isteka kazne. Prevaspitanje osuđenika putem kulturno-prosvjetnog rada i stručnog ospozobljavanja u zavodskim radionicama po raznim zanatskim grana-ma mora ići za tim da osuđenici posle izdržane ili oproštene kazne postanu zaista korisni građani naše državne zajednice.”

*

Prema izvještaju Aleksandra Rankovića od 24. ožujka 1946. u FNR Jugoslaviji ima 19 kazneno-popravnih domova i za-

voda za prisilni rad (u Hrvatskoj 5, u Bosni i Hercegovini 1), 49 okružnih zatvora (u Hrvatskoj 11, u Bosni i Hercegovini 6) i 285 sreskih zatvora (u Hrvatskoj 89, u Bosni i Hercegovini 77), te 22.578 osuđenika, od kojih je 17.381 u kazneno-popravnim domovima i zavodima za prisilni rad (u Hrvatskoj 6609, u Bosni i Hercegovini 1711), a 5197 osuđenika u okružnim i sreskim zatvorima. *[vidi tablicu 1]*

Ranković u izvještaju od 24. ožujka 1946. ne spominje broj zarobljeničkih logora niti broj i nacionalni sastav ratnih zarobljenika, kao ni broj logora za folksdjočere i broj interniranih folksdjočera u Jugoslaviji. Kazuje jedino, da je amnestijom i pomilovanjem do tada otpušteno 50.519 ratnih zarobljenika, “pripadnika neprijateljskih formacija jugoslovenske nacionalnosti”. Također kazuje i, da je “u poslednje vreme amnestirano” 446 osuđenika koji su izdržavali kaznu.

Naravno, Ranković u izvještaju ne spominje broj u poraću ubijenih i u zarobljeništvu u logorima i na prisilnom radu ubijenih i umrlih ratnih zarobljenika, kao ni broj u kazneno-popravnim domovima i zavodima za prisilni rad, te i u okružnim i sreskim zatvorima umrlih ili ubijenih osuđenika.

*

Aleksandar Ranković, pak, u izvještaju o radu Ministarstva unutrašnjih poslova FNR Jugoslavije od 21. siječnja 1947. Generalnom sekretarijatu Vlade FNR Jugoslavije [Arhiv Jugoslavije, Beograd, Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije – Predsedništvo – 33 - 64/33, 147.-161. Ministarstvo unutrašnjih poslova Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Str. pov. Broj 15, 21. januara 1947. Beograd, Vladi Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Generalnom sekretarijatu, Beograd] iznosi znatno opširnije navode i podatke i o zatvorima i logorima u Jugoslaviji.

Kako je riječ o neobjavljenom dokumentu, dio Rankovićeva izvještaja o radu Ministarstva unutrašnjih poslova FNRJ od 21. siječnja 1947. koji se odnosi na

[Tablica 1]

	Kazneno-popravni domovi i zavodi za prisilni rad		Okružni zatvori	Sreski zatvori
	Osuđenika	5197		
SRBIJA	3	6362	22	88
HRVATSKA	5	6609	11	89
SLOVENIJA	7	1430	4	18
BOSNA I HERCEGOVINA	1	1711	6	77
MAKEDONIJA	2	946	3	
CRNA GORA	1	323	3	13
FNR Jugoslavija	19	17.381	49	285

zatvore i logore u Jugoslaviji donosimo u cijelosti:

“5. Rad na području izvršenja kazni sastojao se na sredjivanju kaznenih ustanova na temelju izdatih kućnih redova za kaznene ustanove, pravilnika i privremenih uputstava. Broj kazneno-popravnih domova i zatvora je ostao nepromjenjen, dok se broj logora u kojemu su smešteni civilni -nemačke narodnosti- smanjio, jer su se postojeći logori korisnije upotrebili i tako provela koncentracija na izvesnom sektoru.

Zgrade u kojima su smeštene kaznene ustanove, obzirom na brojno stanje osuđenika, nisu dovoljne. Okupator i njegovi pomagači su pri svom povlačenju uništili potpuno ili delomično skoro sve zgrade kaznenih zavoda, koje su ranije postojale. Velikim zalaganjem oko organizacije na popravkama ovih zgrada u mnogome se uspelo, ali ipak usled nedovoljnog kredita nije postignut efekat neophodan za ostvarenje pravilne i stalne organizacije života i rada u kaznenim ustanovama.

Iz istih razloga morali su se osudjenici smeštati u barakama, u kojima su za vreme okupacije bili vojni logori. Ovakav smeštaj osudjenika pokazao se kao veoma nepodesan s obzirom na bezbednost, higijenske prilike i uposlenje istih. Radi toga pristupilo se u Narodnoj republici Hrvatskoj i Sloveniji grupisanju ovih osudjenika u popravljenim zgradama. Medutim ove prostorije su bile suviše nedovoljne da bi se u njima mogao odvijati pravilan život osudjenika s obzirom na vaspitni karakter kazne.

Nesredjena administracija koja je, u prvo vreme nakon oslobođenja, vladala kod sudova koji su izricali presude izazvala je pometnju u administraciji kaznenih

ustanova, tako da uprave istih nisu imale tačnu evidenciju o najbitnijim podacima osudjenika. U kaznenim ustanovama su se nalazila lica za koja se nije znalo koliko su osudjena, zašto su osudjena i koji ih je sud osudio, u mnogim slučajevima kažnjenci su tvrdili, da su dosudjene kazne već izdržali, a uprave domova nisu ih mogle puštati na slobodu, jer nisu imale podataka o visini dosudjene kazne. Na izdržavanju kazne nalazio se velik broj lica koja su osudjena zbog lakših krivičnih dela, a koja bi s obzirom na izmenjene prilike i već postignuti uspeh u prevaspitanju bilo trebalo pomilovati.

Povodom toga ovo je Ministarstvo [unutrašnjih poslova FNRJ] naredilo formiranje komisija, koje su na licu mesta izvršile reviziju svih presuda i Ministru unutrašnjih poslova u narodnim republikama stavilo predloge na osnovu kojih su donesena rešenja o uslovnom otpustu i smanjenju kazne za sledeći broj osudjenika: *[vidi tablicu 2]*

[Tablica 2]

NARODNA REPUBLIKA	Uslovno pušteni	Smanjena kazna
SRBIJA	1944	139
HRVATSKA	1478	153
SLOVENIJA	509	111
BOSNA I HERCEGOVINA	600	181
MAKEDONIJA	51	
CRNA GORA	64	13
UKUPNO	4646	597

Medutim ove komisije nisu temeljito rešile zadatak koji im je bio poveren, jer se i nakon rada istih u kaznenim zavodima zalazilo kažnjениka za koje uprave nisu imale presuda i to u Narodnoj Republici Hrvatskoj 520 slučajeva, Srbiji 168, Makedoniji 172, i Crnoj Gori 63, dok u narodnim republikama Bosni i Hercegovini i Sloveniji nije bilo takvih slučajeva.

Radi rešenja ovih neurednosti u toku meseca decembra [1946.] upućeni su po odnosnim narodnim republikama članovi kontrolnog odelenja ovog Ministarstva [unutrašnjih poslova FNRJ] i načelnik odelenja za izvršenje kazne, koji su sa organima Ministarstva unutrašnjih poslova dotične narodne republike nastojali da u neposrednom kontaktu sa narodnim

i vojnim sudovima ovaj problem što uspešnije reše. Nakon njihova rada ostalo je još bez presuda u kaznenim zavodima na području Narodne republike Hrvatske 180 kažnjениka, Srbije 13 i Makedonije 124, dok su u Crnoj Gori svi slučajevi potpuno rešeni i presude su od odnosnih sudova dobivene.

Za nerešene slučajeve date su direktive da se u toku meseca januara ove godine [1946.] i ovi pravilno reše, o čemu će ovo Ministarstvo [unutrašnjih poslova FNRJ] voditi naročiti kontrolu.

Iz dobivenih izveštaja od Ministarstva unutrašnjih poslova narodnih republika zapazilo se da vojni sudovi izričući kazne u krivičnom postupku protiv pripadnika J.A., nisu u svojoj praksi, osobito prve godine nakon oslobođenja, imali jedinstven i dosledan kriterij, kako u određivanju kvalifikacije dela, tako i pri odmeravanju kazne. Ovo je imalo za posledicu da su pojedini kažnjenci za učine, koji sadrže iste bitne elemente, bili oglašavani krivim za različita krivična dela i prema tome nad njima izricane različite, u visinama nesrazmerne kazne.

U cilju oticanja ovih nepravilnosti izdato je u mesecu oktobru [1946.] u sprazumu sa Vojnim tužiocem J.A. naredjenje svim Ministarstvima unutrašnjih poslova u narodnim republikama, da formiraju posebne komisije od pretstavnika Ministarstva unutrašnjih poslova, vojnog tužioca, Kosa [Kontraobaveštajna služba, vojna obaveštajna služba odnosno obaveštajna služba JA] i Vojnog suda pri Štabu Armije, pod predsedništvom pretstavnika vojnog suda, koje su imale ovlaštenje da u svakom kaznenom zavodu ispitaju konkretnе slučajeve i Ministru unutrašnjih poslova narodne republike podnesu predloge za uslovni otpust. Na osnovu rada ovih komisija uslovno je otpušteno u mesecu decembru [1946.] prema sledećem: *[vidi tablicu 3]*

U tesnoj vezi sa nedostatkom zgrada za smeštaj osudjenika je i pomanjkanje prostorija za radionice. Na taj način nije došlo do racionalnog korišćenja radne snage, a nije postignut ni potreban efekat u radu. Ovakvom stanju doprineo je i nedostatak mašima, alata, sirovina, kao

i pomanjkanje stručnoga kadra medju zavodskim osobljem, usled čega nije došlo do uposlenja čak ni onih osudenika, koji bi obzirom na svoju stručnost mogli znatno koristiti obnovi zemlje.

Da bi se stvorila mogućnost za uposlenje osudjenika - stručnjaka van kaznenih ustanova ovo je Ministarstvo [unutrašnjih poslova FNRJ] u saglasnosti sa Prijednim savetom i Planskom komisijom preduzelo potrebne mere za njihovo uposlenje po državnim preduzećima i poljoprivrednim imanjima. Najveći broj osudjenika upotrebljen je oko popravki zgrada pojedinih kaznenih ustanova, na izgradnji puteva, kao i na poljoprivrednim i kućnim radovima. Prosječno uposlenje osudjenika kreće se oko 45%.

Kao posledica nedovoljnih prostorija zapaženo je da su higijenske prilike skoro u svim kaznenim ustanovama nesredjene. U sobama za osudjenike smešteno je dva tri puta više od onog broja koji bi odgovarao higijenskim uslovima. Zbog brojnog stanja osudjenika postojeća kupatila su bila nedovoljna da zadovolje najosnovnije održavanje čistoće.

U nekim [kaznenim] zavodima je nedostajalo vode ili je bila zaražena bakterijama, tako da je bilo omogućeno širenje epidemije. Uprave [kaznenih] zavoda su u izvještajnom periodu uspele da higijenske prilike u znatnoj meri poboljšaju. Nastojanju uprava po ovoj stvari bila je osnovna smetnja pomanjkanje postavljenih stalnih lekarja, jer su tu službu vršili lekari osudjenici, koji se nisu u dovoljnoj meri zalažali. Nestašica lekova bila je zapažena u većini [kaznenih] zavoda. Usled nedovoljnog broja prostorija u većini [kaznenih] zavoda nisu se mogle organizovati bolnice u smislu direktiva predviđenih u kućnom redu.

[Tablica 3]

NARODNA REPUBLIKA	Ukupan broj kažnjениka	Uslovno pušteni	Ostaju na izdržavanju kazne
SRBIJA	2286	1227	1059
HRVATSKA	877	194	683
SLOVENIJA	662	117	545
BOSNA I HERCEGOVINA	950	188	762
MAKEDONIJA	362	90	272
CRNA GORA	44	19	25
UKUPNO	5181	1835	3346

U prvoj polovini godine [1946.] ishrana osudjenika je bila nedovoljna i jednolična, usled čega su se u većini kaznenih ustanova pojavljivala obolenja skorbuta [bolest koja nastaje zbog nedostatka vitamina C u prehrani, uzrokuje gubitak snage, depresivnost, slabljenje kosti, gubitak zubi, a u izuzetnim slučajevima i smrt]. Ovo stanje se znatno poboljšalo, pogotovo u toku leta dodavanjem voća i povrća, a kasnije prema propisima kućnog reda, osudjenici su mogli dobijati pakete u težini od 14 kg. mesečno, što je naročito povoljno uticalo na poboljšanje njihovog zdravlja. Po tablici su predviđene tri kategorije ishrane i to za osudjenike koji rade, za one koji ne rade i za bolesne.

Kako je s obzirom na svrhu kazne nastavno-vaspitni i kulturno-prosvjetni rad u kaznenim ustanovama jedno od najvažnijih pitanja, skrenuta je pažnja svim upravama [kaznenih] zavoda, da tom pitanju posvete veliku brigu. Medutim nedostatak prostorija i potrebnih stručnih kadrova skoro potpuno je onemogućio planski rad u tom pravcu. Jedino u nekim [kaznenim] zavodima narodnih republika Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Slovenije postignuti su izvesni uspesi. U ostalim narodnim republikama ovaj se rad svodi skoro jedino na čitanju dnevne štampe. U okružnim i sreskim zatvorima može se reći da rad po ovom sektoru uopšte ne postoji.

Na području FNRJ nedostaju potrebni kazneno-popravni domovi u kojima bi izdržavali kaznu osudjeni maloletnici, tako da se u narodnim republikama Srbiji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Makedoniji isti smještaju u posebne odredjene prostorije postojećih kaznenih zavoda. U narodnim republikama Hrvatskoj i Sloveniji postoje ovakvi odvojeni zavodi.

Medutim ovaj je problem u rešavanju i za sada je sporazumom Ministara unutrašnjih poslova narodnih republika Crne Gore i Hrvatske odredjeno, da se maloletnici – osudjenici sa područja Crne Gore upućuju na izdržavanje kazne u popravni dom u Hrvatskoj. U narodnoj republici Srbiji dovršava se i koncem meseca januara o.g. [1947.] biće sposobljen jedan popravni dom sa kapacitetom od 500 lica, tako da će moći primiti i osudjene maloletnike iz Narodne republike Makedonije.

Jedan od veoma ozbiljnih problema jeste pitanje naših državljanina nemačke

narodnosti, koji su se za vreme okupacije bilo izričito ili svojom saradnjom sa nemačkim okupatorom deklarisali Nemcima. Oni se nalaze smešteni po selima na području Autonomne pokrajine Vojvodine i to na principu logora. Njihova je sva pokretna i nepokretna imovina imovina konfiskovana u korist države još u toku 1945 godine i početkom 1946 godine, a imade slučajeva da su još i danas, kad se za izvesna lica dobiju podaci, ista upućuju u logore, a njihova imovina konfiskuje.

U toku prve polovine 1946 godine izvršen je pregled svih logora, provela se revizija skoro svih slučajeva, te je priličan broj takvih lica pušten na slobodu. Pri rešavanju otpuštanja uzelo se kao kriterij okolnosti zavedene u st.[avku] 2. čl.[anku] 1 Zakona o prelazu u državnu svojinu neprijateljske imovine i o sekvestraciji nad imovinom otsutnih lica [Ispravno bi bilo: Odluke o prelazu u državnu svojinu neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom neprisutnih lica i o sekvestru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otuđile]. Ukoliko su za izvesna lica postojali razlozi da odgovaraju pred narodnim sudom radi saradnje sa okupatorom, to su dostavljene prijave sa konkretnim podacima nadležnim javnim tužiocima. Nakon ove revizije današnje je brojno stanje oko 100.000 lica.

Bilo je slučajeva da su u ove logore upućena i deca, čiji su roditelji nemačke narodnosti, a koji su se deklarisali Nemcima, u toku okupacije umrli ili su pobegli sa okupatorom, kao i takva lica čiji su roditelji umrli i u samim logorima. Takova su deca, ukoliko nisu imala bližih srodnika, koji bi se o njima brinuli, upućena u socijalne domove po svim narodnim republikama, da se pod nadzorom i brigom naših vaspitača predođe i postanu korisni članovi naše zajednice. Kao kriterijum uzelo se decu do 12 godina starosti. Tako, brigu o njima vode ministarstva socijalne politike pojedinih narodnih republika. Prema dobivenim podacima rezultati predođaja ove dece su veoma dobri.

Stanje u ovim logorima je vrlo loše u svakom pogledu. Smeštaj, higijenske prilike, ishrana, odeća i obuća su daleko ispod minimalnih zahteva za uredno življenje. Iako je ovo Ministarstvo [unutrašnjih poslova FNRJ] i Ministarstvo unutrašnjih poslova Narodne republike Srbije

poduzelo mnoge mere radi sredjivanja i poboljšanja prilika, to su ipak postignuti slabi rezultati.

U cilju poboljšanja životnih uslova u logorima ovo je Ministarstvo [unutrašnjih poslova FNRJ] zatražilo od Ministarstva financija FNRJ iznos od 15 miliona dinara, koje je odobrilo i dodelilo iznos od 10 miliona. Dodeljeni je iznos novca utrošen za hranu, lekove, gorivo i obuću.

Radi rešenja problema odeće još pre nastupa zime ovo se Ministarstvo [unutrašnjih poslova FNRJ] obratilo za pomoć UNRRI [United Nations Relief and Rehabilitation Administration – Uprava Ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu], koja je stavila na raspolaganje 7 vagona odećnih predmeta.

Da bi se pak temeljito rešilo pitanje ovih lica, Ministarstvo [unutrašnjih poslova FNRJ] se preko Prelsedištva Vlade FNRJ obratilo da se ista lica isele iz FNRJ i upute u Nemačku, ali do danas se nije postiglo nikakvih uspešnih rezultata.

Napomenuti je pak da su naselja u kojima ova lica žive odredjena za koloniziranje radnika – iseljenika, koji se vraćaju u FNRJ. Ukoliko se ne reši pitanje iselenja ovih lica, to spomenuta naselja neće moći biti ustupljena i time se nameće Ministarstvu rada FNRJ problem naselenja radnika, povratnika.

Brojno stanje ratnih zarobljenika na dan 31. decembra 1946 jeste 93.497.

U toku 1946 godine pored pojedinačnih otpuštanja po molbama repatriirano je 6.177 Austrijanaca i 14.379 Nemaca, koji su usled akutne bolesti ili iznemoglosti nesposobni za rad.

U izvršenju obećanja, koje je Prelsedišnik Vlade FNRJ [Josip Broz Tito] dao Palmiru Togliatiu [P. Togliatti, talijanski političar, vođa Komunističke partije Italije] prilikom njegovog boravka u Beogradu u toku meseca novembra i decembra [1946.] repatriirano [je] 8.707 Talijana – ratnih zarobljenika, tako da ih imade još oko 1.000, koji su bili po raznim krajevima naše države većinom u jedinicama ‘crnih košulja’ (Camice nere) [Camicia nera] za vreme okupacije, te se za iste utvrđuje dali moraju odgovarati pred našim sudsivima kao ratni zločinci. Prema rezultatima provedenih postupaka i ovi će ratni zarobljenici biti postepeno otpuštani.

Svi su ratni zarobljenici zaposleni na radovima obnove zemlje, tako da se može reći da nezaposlenih, osim bolesnih, uopće nema. Inače procentualno zaposleni su na radovima Ministarstva saobraćaja 18,3%, poljoprivrede 2,7%, gradjevina 16%, šuma 5%, ruda 10%, industrije 5,07%, narodne odbrane 27%, trgovine i snabdevanja 1,3%, narodnog zdravlja 0,3%, socijalne politike 0,3%, prosvete 0,3%, unutrašnjih poslova 2,03%, dok na radovima ostalih ustanova 3,2%. [No, zbroj navedenih postotaka ne iznosi 100%, i nešto je više od 90%, op. V. G.]

Zdravstveno stanje je zadovoljavajuće, jer oboleli imade od ukupnog broja 3,5% i to najviše od nefritisu [upala bubrega], nazeba, proleva, malarije [zarazna bolest crvenih krvnih stanica koju uzrokuje jednostanični organizam Plasmodium, širi se najčešće ubodom zaraženog komarca Anopheles], skorbuta i kožnih bolesti.

Ishrana je normalna prema tablici sledovanja. Smeštajne prilike su zadovoljavajuće. Pred nastupajućom zimom Ministarstvo [unutrašnjih poslova FNRJ] je poduzelo preko UNRRE potrebitno da dobije potrebitu količinu odeće i obuće, tako da je veći dio ratnih zarobljenika veoma dobro odevan i obučen. Najgore je stanje kod onih koji rade za potrebe Ministarstva narodne obrane.

U svemu se postupa po Ženevskoj konvenciji [o postupanju s ratnim zarobljenicima], tako da povrede medjunarodnog prava i ove konvencije uopšte nema."

*

Prema izvještaju Aleksandra Rankovića od 21. siječnja 1947. broj zatočenih u kaznionicama i logorima u FNR Jugoslaviji do kraja 1946. znatno se je smanjio, uvjetnim otpustima i amnestijama, ali očito i umiranjem i ubojstvima zatočenika, a što Ranković uopće ne spominje.

Prema Rankoviću u FNR Jugoslaviji sa stanjem u prosincu 1946. ima sveukupno 3346 kažnenika u kaznenim zavodima (u Hrvatskoj 683, u Bosni i Hercegovini 762), dok ih je prema izvještaju od 24. ožujka 1946. bilo 17.381 u kazneno-popravnim domovima i zavodima za prisilni rad (u Hrvatskoj 6609, u Bosni i Hercegovini 1711), i sveukupno 22.578 osuđenika, uključujući i one u okružnim

33-155

- 9 -

Zgrade u kojima su smještene kaznene ustanove, obzirom na brojno stanje osuđenika, nisu dovoljne. Okupator i njegovi pomagači su pri svom povlačenju uništili potpuno ili delomično skoro sve zgrade kaznenih zavoda, kojih su ranije postojala. Velikim zaloganjem oko organizacije na popravkama ovih zgrada u mnogome se uspelo, ali ipak usled nedovoljnog kredita nije postignut efekat neophodan za otvaranje pravilne i stalne organizacije života i rada u kaznenim ustanovama. Iz istih razloga morali su se osuđenici smestati u barskačama, u kojima su za vreme okupacije bili vojni logori. Ovakav smeštaj osuđenika pokazao se kao veoma nepodesan s obzirom na bezbednost, higijenske prilike [uposlenje] istih. Radi toga pristupilo se u Narodnoj republici Hrvatskoj i Sloveniji grupisanju ovih osuđenika u popravljenim zgradama. Međutim ove prostorije su bile suviše nedovoljne da bi se u njima mogao odvijati pravilan život osuđenika s obzirom na vaspitni karakter kazne.

Nesrednja administracija koja je, u prvo vreme nakon oslobođenja, vladala kod sudova koji su izricali presude izazvala je potrebu u administraciji kaznenih ustanova, tako da uprave istih nisu imale tačnu evidenciju o mјebitnjim podacima osuđenika. U kaznenim ustanovama su se nalazila lica za koja se nije znalo koliko su osuđeni, zašto su osuđena i koji ih je sud osudio, u mnogim slučajevima kažnenici su tvrdili, da su dosudjene kazne već izdržane, a uprave domova nisu ih mogle puštati na slobodu, jer nisu imale podataka o visini dosudjene kazne. Na izdržavanju kazne malazio se veliki broj lica koja su osuđena zbog lakših krivičnih dela, ak koja bi s obzirom na izmjenjene prilike i već postignuti uspeh u prevaspitanju bilo trebalo pomilovati.

Povodom toga ovo je Ministarstvo naredilo formiranje komisija, koje su na licu mesta izvršile reviziju svih presuda i Ministru unutrašnjih poslova u narodnim republikama stavilo predloge na osnovu kojih su donesena rešenja o uslovnom otpustu i smanjenju kazne za sledeći broj osuđenika:

NARODNA REPUBLIKA	Uslovno pušteni	Smanjena kazna
SRBIJA	1944	139
Hrvatska	 1478	153
SLOVENIJA	509	111
BOSNA I HERCEGOVINA	600	181
MAKEDONIJA	51	
CRNA GORA	64	13
UKUPNO :	4646	597

Medutim ove komisije nisu temeljito rešile zadatak koji im je bio poveren, jer se i nakon rada istih u kaznenim zavodima nalažilo kažnenika za koje uprave nisu imale presudu i to u Narodnoj republici Hrvatskoj 520 služajeva, Srbiji 168, Makedoniji 172, i Crnoj Gori 63, dok u narodnim republikama Bosni i Hercegovini i Sloveniji nije bilo takvih služajeva.

Radi rešenja ovih neuređenosti u toku mjeseca decembra upućeni su po odnosnim narodnim republikama članovi kontrolnog odjeljenja Ministarstva i načelnici odjeljenja za izvršenje kazne, koji su sa organima Ministarstva unutrašnjih poslova dotične narodne republike nastojali da u neposrednom kontaktu sa narodnim i vojnim sudovima ovaj problem što uspešnije reše. Nakon njihova rada ostalo je još bez pre-

Iz izvještaja Aleksandra Rankovića o radu Ministarstva unutrašnjih poslova FNR Jugoslavije od 21. siječnja 1947. Generalnom sekretarijatu Vlade FNR Jugoslavije [Arhiv Jugoslavije, Beograd, Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije – Predsedništvo – 33 - 64/33, Ministarstvo unutrašnjih poslova Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Str. pov. Broj 15, 21. januara 1947. Beograd, Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Generalnom sekretarijatu, Beograd]

i sreskim zatvorima. No, znakovito je, da i sa stanjem u prosincu 1946. u kaznenim zavodima u FNR Jugoslaviji ima 327 (u Hrvatskoj 180) kažnenika bez presude.

Prema izvještaju Aleksandra Rankovića od 21. siječnja 1947. u FNR Jugoslaviji ima i 93.497 ratnih zarobljenika, uglavnom Nijemaca i Austrijanaca i oko 100.000 interniranih folksdojčera.

Pribrojimo li broju od 93.497 ratnih zarobljenika spomenutih u izvještaju od 24. ožujka 1946. i 50.519 ranije otpuštenih ratnih zarobljenika, "pripadnika neprijateljskih formacija jugoslovenske nacionalnosti" i repatriiranih 14.379 Nijemaca, 6177 Austrijanaca i 8707 Talijana, broj ratnih zarobljenika, ne računajući one koji su nakon zarobljavanja, te u zarobljeničkim

- 10 -

33-156

suda u kaznenim zavodima na području Narodne republike Hrvatske 180. kažnjenika, Srbije 13 i Makedonije 124, dok su u Crnoj Gori svi služevi potpuno rešeni i presude su pd odnosnih sudova dobivene.

Za nerezane slučajevne date su direktive da se u toku mjeseca januara ove godine i ovi pravilno reše, o čemu će ovo Ministarstvo voditi mirobitu kontrolu.

Iz dobivenih izvještaja od Ministarstva unutrašnjih poslova narodnih republika zapazilo se da vojni sudovi izričući kazne u kategoriji postupku protiv pripadnika J.A., nisu u svojoj praksi, osobito prve godine nakon oslobodjenja, imali jedinstven i dosledan kriterij, kako u određivanju kvalifikacije dela, tako i pri odmeravanju kazne. Ovo je imalo za posledicu da su pojedini kažnjenici za učine, koje sadrže iste bitne elemente, bili oglašavani krivim za različita krivična dela i prema tome nad njima izricane različite, u visini nesrazmerne kazne.

U cilju oticanja ovih nepopravnosti izdato je u mesecu oktobru u sporazumu sa Voјnim tužiociem J.A. naredjenje svim Ministarstvima unutrašnjih poslova u narodnim republikama, da formiraju posebne komisije od predstavnika Ministarstva unutrašnjih poslova, vojnog tužioca, Kosa i Vojnog suda pri Stabu Armije, pod predsjedništvom predstavnika vojnog suda, koje su imale ovlaštenje da u svakom kaznenom zavodu ispituju konkretnye slučajeve i Ministru unutrašnjih poslova narodne republike podnesu predluge za uslovni otpust. Na osnovu rada ovih komisija uslovno je otpušteno u mesecu decembru prema sledećem:

NARODNA REPUBLIKA	Ukupan broj kažnjenika	Uslovno pušteni	Ostaju na izdavanju kazne
SRBIJA	2286	1227	1059
HRVATSKA	877	194	683
SLOVENIJA	662	117	545
BOSNA I HERCEGOVINA	950	188	762
MAKEDONIJA	362	90	272
CRNA GORA	44	19	25
UKUPNO :	5181	1835	3346

U temuču vezi sa nedostatkom zgrada za smještaj osuđenika je i pomanjkanje prostorija za radionice. Na taj način nije došlo do radikalnog koriscenja radne snage, a nije postignut ni potreban efekat u radu. Ovakvom stanju doprineo je i nedostatak mašina, alata, sirovina, kao i pomanjkanje stručnoga kadra među zavodskim osobljem, usled čega nije došlo do uposlenja čak ni onih osuđenika, koji bi obzirom na svoju stručnost mogli znatno koristiti obnovi zemlje.

Da bi se stvorila mogućnost za uposlenje osuđenika - stručnjaka van kaznenih ustanova ovo je ministarstvo u saglasnosti sa Privrednim savetom i Planskom komisijom preduzeo potrebne mere za njihovo uposlenje po državnim preduzećima i poljoprivrednim imanjima. Najveći broj osuđenika upotrebljen je oko popravki zgrada pojedinih kaznenih ustanova, na izgradnji puteva, kao i na poljoprivrednim i kućnim radovima. Prosječno uvojenje osuđenika kreće se oko 45%.

Kao posledica nedovoljnih prostorija zapaženo je da su higijenske prilike skoro u svim kaznenim ustanovama nesredjene. U sobama za osuđenike smešteno je dva-tri puta više od onog broja koji bi odgovarao higijenskim uslovima. Zbog brojnog stanja osuđenika postojeća kuća tala su bila nedovoljna da zadovolje najosnovnije održavanje čistoće. U nekim zavodima je nedostajalo vode ili je bila zaražena bakterijama, tako da je bilo omogućeno širenje epidemije. Uprave zavoda su u izveštajnom periodu uspele da higijenske prilike u znatnoj meri poboljšaju. Nastojanju uprava po ovoj stvari bila je osnovna smetnja po-

logorima i na prisilnom radu ubijeni ili umrli, iznosio je 173.279. (vidi tablicu 4)

No, u onodobnim jugoslavenskim izvorima, pa i tisku, te kasnije i u historiografiji, navodi o broju i ratnih zarobljenika i interniranih folksdojčera i kažnjenika u kaznionicama i drugih osuđenika zatvorenima u Jugoslaviji u poraću tijekom 1945. i

Tablica 4

Broj kažnjenika u kaznenim zavodima, interniranih folksdojčera i ratnih zarobljenika u Jugoslaviji, sa stanjem u prosincu 1946., prema Aleksandru Rankoviću		
kažnjenika u kaznenim zavodima	interniranih folksdojčera	ratnih zarobljenika
3346	oko 100.000	93.497

1946. nešto su veći, pa i znatno veći, od brojeva koje spominje Ranković u svojim izvještajima od 24. ožujka 1946. i 21. siječnja 1947.

Prihvativimo li Rankovićeve brojke, koje su ujedno i službeni navodi Ministarstva unutrašnjih poslova FNR Jugoslavije, kao vjerodostojne odnosno moguće, to samo nedvojbeno potvrđuje, da je broj ubijenih i umrlih i ratnih zarobljenika nakon zarobljavanja na završetku Drugoga svjetskog rata i kasnije u logorima na prisilnom radu i folksdojčera u logorima na prisilnom radu i kažnjenika u kaznionicama na prisilnom radu i drugih osuđenika u zatvorenima bio izrazito velik. Koliki je, pak, stvar-

ni broj i koje su nacionalnosti oni koji su prošli kroz poslijeratne komunističke logore i zatvore, i koliko je bilo i koje su nacionalnosti ubijeni i umrli i logoraši i zatvorenici i u Jugoslaviji, i u Hrvatskoj, moguće je utvrditi samo sustavnim istraživanjima i poimeničnim popisima.

*

Usput, u Hrvatskoj su mnogi i dalje opsjetnuti navodnim izvještajem ministra unutrašnjih poslova FNR Jugoslavije Aleksandra Rankovića iz 1951., u kojem je uz ostalo navedeno: "Kroz naše zatvore prošlo je između 1945. i 1951. 3,777,776 zatvorenika, dok smo likvidirali 586,000 narodnih neprijatelja". Prema upornim promicateljima ove izmišljotine, Ranković je navedeno izrekao 1. veljače 1951. u Narodnoj skupštini Jugoslavije u Beogradu. Štoviše, niz samoukih povjesničara i tumača suvremenе jugoslavenske i hrvatske povijesti, poput **Ante Belje, mr. sc. Jure Vujića, prof. dr. sc. Zdravka Tomca, Jakova Sedlara, Zvonimira Hodaka, Ivana Zvonimira Čička**, ali i poneki neodgovorni povjesničari, poput **prof. dr. sc. Josipa Jurčevića**, uporno spominju ovaj ustvari nepostojeći Rankovićev izvještaj i tvrde, da je objavljen u dnevnom listu *Politika* istoga dana. Proslavila se je i sveznajuća Wikipedija pozivanjem na izmišljeni Rankovićev izvještaj. No, takvoga Rankovićeva izvještaja u beogradskoj *Politici*, a ni drugdje jednostavno nema, niti je s navedenim podatcima moguće njegovo postojanje. Na to je jasno i nedvojbeno upozorio **dr. sc. Tomislav Jonjić** u članku "**Što Ranković (ni)je rekao?**" u *Političkom zatvoreniku* br. 248/2012. Nekima je, ipak, lakše i dalje neprovjерeno navoditi i tvrditi i moguće i nemoguće, sve ono što se uklapa u njihovo osebujno viđenje prošlosti ...

LEŠEVI ZAKLANIH U SAVI, U SRPNJU 1947.

Dinko Štambak (desno) uzima od Ivana Šibla izjavu za partijski Naprijed. Pored Šibla u kožnatome mantilu Janko Bobetko

„Radije crknuti u Parizu, nego ministrovati, titovati na Balkanu. Iz slobodnog Pariza pljujem na balkanske tirane koji sanjaju i grade logore, logore, jer Balkan je logor, golemi logor. Dani majske 1945. u Zagrebu!!! Vidiš sam razlupane glave prije rata, za vrijeme rata, poslije rata. Sava je nosila lješine zaklanih i dva mjeseca poslije rata. Tko je ratni zločinac? Ima i poratnih...“

Zapis je ovo od 7. studenoga 1947. iz intimnog dnevnika **Dinka Štambaka** (Dolac Donji, 1912. – Pariz, 1989.), hrvatskoga književnika koji je tijekom Drugoga svjetskog rata radio u Zagrebu, ali je kao protivnik ustaškog pokreta u kolovozu 1944. pobegao u šumu te se u Zagreb vratio u proljeće iduće godine kao pripadnik Jugoslavenske armije, a od veljače 1945. član Komunističke partije Jugoslavije i član uredništva *Naprijeda*, glasila kompartije. Spomenuti je fragment dnevnika u časopisu *Gordogan* (br. 29-30, Zagreb, jesen – zima 2014., str. 125.) objavio **Nikola Štambak** u članku „Radije crknuti u Parizu, nego ministrovati na Balkan! Dinko Štambak u Parizu, 1945-1949 – priloz za biografiju“. Pametnomu dosta. (M. N.)

ANTIFAŠISTI, PACOVI I OTROVI

„Ima i drugih ostataka prošlosti, koji se uvlače u naše ustanove, u naše organe vlasti, ima korupcije, špekulacije, crne berze, protekcije, krađa, ima mnogo vrsta neprijatelja koji mogu da se uvuku u sam naš državni aparat i od kojih preti opasnost ovom velikom narodnom delu. Ali, narod koji je stvorio ovo, narod koji zna ogromnu cenu koju je dao da ovo stvori, umeće da izade na kraj sada, u ovom periodu obnove i izgradnje, umeće da izade na kraj i sa svima preostalim pacovima koji su izraz starog režima, koji truju našu atmosferu. Za njih u našoj narodnoj republici ima samo jedno sredstvo – mišomor, za njih ima samo jedno sredstvo – uništenje. Narod, koji je kroz četvorogodišnju tešku borbu tako dosledno i tako nepomirljivo vodio tu borbu kao niko drugi, umeće da do kraja dotera tu borbu protiv posljednjih ostataka fašizma i reakcije. (Buran aplauz.)“

(Moša PIJADE, „Izveštaj o radu Ustavotvornog odbora“ (17. I. 1946.), *Izabrani govor i članci 1941 – 1947*, Kultura, Beograd, 1948., 125.)

Moša Pijade

HRVATSKA TRAGEDIJA

(General Rolf: „Moja Hrvatska, moja draga domovina je propala“)

U hrvatskoj publicistici i historiografiji slabo je poznata brošura *Hrvatska tragedija*, kojoj su kao mjesto i vrijeme izdanja naznačeni Pariz, Božić 1945., a na naslovnicu su otisnute jednostavne a dojmljive riječi generala **Tomislava Rolfa**, koji je – ne mogavši gledati tragediju hrvatskoga naroda i njegove vojske – izvršio samoubojstvo: „Moja Hrvatska, moja draga domovina je propala!“ Prilično je sigurno da brošura zapravo nije tiskana tada, iako je očito nastala malo nakon ponovne jugoslavenske okupacije Hrvatske. O tome svjedoči i morfonološkim (korijenskim) pravopisom pisan rukopis odnosno strojopis te publikacije koji nam je na raspolaganje stavio prijatelj **S. B.**

Želeći podsjetiti na te dane i javnosti skrenuti pozornost na tu brošuru (a možda usput pomoći da se utvrdi njezin pisac), ovde je objavljujemo u cijelosti, prema njezinoj tiskanoj verziji, ne ispravljujući ni jezične pogreške. I podnaslovi su preuzeti iz izvornika. (T. J.)

*

Zagreb se napušta...

U drugoj polovici mjeseca travnja 1945. godine probijen je srijemski front. Jakom

pritisku Titovih brigada, pojačanih sa Bugarima, Rumunjima i tzv. Međunarodnim brigadama i teškim bornim kolima uz suradnju ruskog zrakoplovstva, nadnaporno se odupirala vojska generala Peričića. – U toliko teže, što je sa lijevog boka od Osijeka i Đakova dobila jak pritisak, jer je Osijek već bio evakuiran i napušten, a pukovnik Štir, zapovjednik II. hrvatskog stajaćeg zdruga, uspio je unatoč tog što su ruske snage sa tri strane učinile prelaz preko Drave, povući se u pravcu Podravske Slatine – Virovitice, dok su dvije bojne, koje su bile odsječene, povlačile se u pravcu Broda.

Po povlačenju u Viroviticu, pukovnik Štir uspostavio je vezu sa generalom Bobanom, zapovjednikom V. divizije, koja je divizija držala Koprivnicu, Đurđevac i Bjelovar.

General Peričić, poslije desetak dana pružajućega snažnog otpora nadmoćnim partizanskim snagama, po zapovijedi se je naglo povlačio u pravcu Brod, Nova Gradiška, Kutina.

Ova povlačenja, poslije žilavog otpora, ostavljala su traga na borbenom moralu njegovih proslavljenih boraca, koji su se poslije tolikih pobjeda nad partizanima sada morali povlačiti, a da nisu bitku izgubili.

Premoreni u stalnom vatrenom kontaktu sa neprijateljem, neispavani, stalno uzne-miravani, napadani, tučeni od neprijateljskog zrakoplovstva, oni su se povlačili sve dublje preko ravnog Srijema, plodne Slavonije, u pravcu Hrvatske Metropole.

U subotu, 8. svibnja 1945. već je bila postignuta linija povlačenja: Đurđevac, Bjelovar, Garešnica, Sisak.

Dvadesetak kilometara pred Bjelovarom, tri dana i tri noći, drugi hrvatski zdrug pukovnika Štira nanosio je teške gubitke partizanima, a kojega su smjenile jedinice V. divizije generala Rafaela Bobana, te se lagano povlačile u pravcu Sv. Ivan Žabno, Križevci, da bi tisuće ljudi, žena i djece mogli spasiti gole živote od sigurne smrti i na taj način izbjegći, pod zaštitom hrvatskih oružanih snaga, koje su zadržavale neprijatelja, u pravcu Zagreba.

Istovremeno prva hrvatska udarna divizija, pod zapovjedništvom generala Nardelija, razbijala je partizanske nalete Moslavnom, na liniji Hercegovac – Čazma, dok su jedinice generala Peričića već bile dostigle položaje na sektoru Popovača – Sisak.

Na Dravi, od Ludbrega do Ormoža, na desnoj strani Drave, stražarila je divizija Nadzapovjednikovih tjelesnih zdrugova, i

Hrvati na povlačenju u svibnju 1945.

budno pazila na onu stranu kuda su nadijali boljševici u pravcu Čakovca i dalje.

Na mađarskom frontu grmilo je tisuće topova.

Na srijemskom frontu štakalo je stotine strojnica.

Hrvatska Metropola, već dvije nedjelje izmjenila je svoj izgled, jer njene ulice bile su prepune izbjeglica pred boljševičkim zvijerima.

Obična je bila stvar sretati stotine žena sa bezbroj djece i izgladnjele, bose i gole u prvim danima hladnog proljeća, kako ulicama prose.

Bila je to strašna slika.

Sirotinja Bosne, Hercegovine i Like slegla se u Zagreb, u Hrvatsku Metropolu, nezaštićena na ognjištima otaca, jer su očevi, muževi i sinovi izginuli u borbi za Hrvatsku, ili su poklani od četnika, ili su se još borili po hrvatskim oružanim jedinicama, braneći i natapajući topalom krvlju svaku stopu svete hrvatske grude.

Gotovo svi javni lokali, kavane, magazini, restorani bili su zatvoreni i pretvoreni u prihvatišta za te bijednike, koji su sve žrtvovali za slobodnu Hrvatsku.

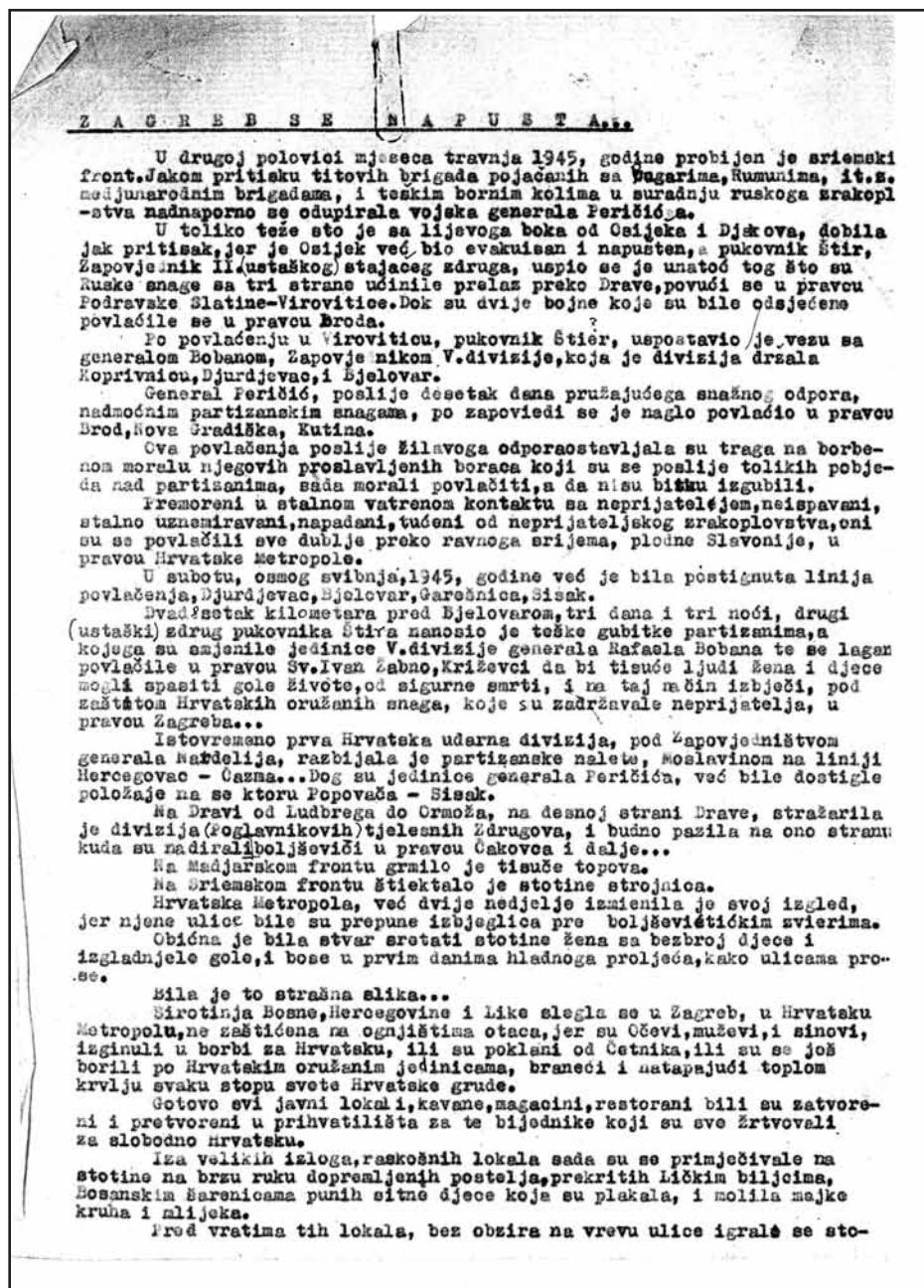
Iza velikih izloga, raskošnih lokala, sada su se primjećivale na stotine na brzu ruku dopremljenih postelja, prikritih ličkim biljcima, bosanskim šarenicama, punih sitne djece koja su plakala i molila majke kruha i mlijeka.

Pred vratima tih lokala, bez obzira na vrevu ulice, igralo se stotine djece i bojažljivo promatralo prolaznike koji su, bez da su ih djeca tražila, zaustavljeni se i djejili im milodare, novac, kruh, a mnoge zagrebačke gospode donijele su i po pune košare i nadarivale djecu i majke, koje su svaka za sebe pričale tužnu priču lošega udesa i zle sudbine.

Sva humana i nacionalna društva, među kojima se isticala „Ženska loza hrvatskog pokreta“ i „Hrvatska mladež“, bila su na nogama. Tisuće njihovih pripadnika obljetalo je gradom i skupljali milodare u novcu i tvorivu, svatko se odazivao i u granicama svojih mogućnosti davao za zbrinjavanje hrvatske sirotinje.

Hrvatska Metropola, unatoč slika koje su se nizale i susretale na svakom koraku, disala je hrvatskim duhom, svatko je mislio u svojoj bijedi i jadu na Hrvatsku slobodu.

Na svakom koraku čulo se je: „Lako ćemo... Samo neka nam dragi Bog sačuva slobodnu Hrvatsku.“

Prva stranica strojopisa brošure

Tih dana Zagreb je proživljavao jednu duhovnu revoluciju, koja je vladala sa preko milijuna prisutnih ljudi u njemu.

Svatko se je natjecao da nešto dade, da nešto učini, da nešto doprinese i time vanjskim načinom manifestuje svoju privrženost Hrvatskoj.

Teško su škripala tramvajska kola pretovorena, a zvonjava konduktora iz samovoza stvarala je strašnu galamu.

Jelačićev trg bio je prepun, na njemu od zore do noći bilo je po desetak tisuća ljudi, koje niti česti znakovi sirena na opasnost iz zraka nije udaljavalo od Jelačićeva spomenika.

U svim dnevnim novinama bilo je stotine malih oglasa, preko kojih se je tražio stan za neku izbjegličku osobu ili porodicu iz unutrašnjosti sa troje, četvero ili petero djece.

Gotovo čitava prva nedjelja mjeseca svibnja 1945. godine prošla je u takvoj atmosferi, u kojoj je svatko sa zebnjom u duši gledao u neizvjesnost i upućivao tople molitve Bogu:

„Bože, spasi Hrvatsku!“

Subota, 7. svibnja, pružala je istu sliku prošlih dana.

Bio je to dosta oblačan dan, tek oko podne pojavilo se sunce. Zagrebom se počelo govoriti, oko jedanaest sati prije

podne, da se i on evakuiše. Nekoju tome nisu pripisivali značaja. Drugi su mislili, da je to opet neka komunističko-boljševička promičba.

Počeli su raditi brzoglaši (telefoni).

Poslije podne oko dva sata, od Zrinjevca, Trenkovom ulicom išla je duga povorka djevojaka pripadnica „Sveučilišnog hrvatskog stožera“, koje su se uz pjesmu kretale u pravcu kolodvora, gdje su se počele i ukrcavati da pođu na stanoviti put, gdje će postati žrtve partizanskog živinstva.

Ljudi su posmatrali ove djevojke sa koferima i naprtnjačama i vidjeli da je to stvarnost.

Ulicama se je govorilo: Zagreb se napušta! ... Zagreb se napušta!

Ulicama je žurila gomila naroda, da se spremi ili da se oprosti, i da što prije i sami potraže spasa u bijegu prema Saveznicima, koji su od Salzburga nadirali u pravcu Beča.

Pred večer zagrebačkim ulicama kretala se rijeka ljudi sa koferima i raznim zavježljajima.

Bilo je suza, grljenja i ljubljenja.

Svi su se žurili u pravcu kolodvora od kuda su kretale kompozicija za kompozicijom u pravcu Ljubljane i Celja.

Drugi su se žurili u pravcu Črnomerca i mitnice, da se utovare u bilo koji samovoz (autobus) ili koja od tisuće seljačkih kola, koja se povlače već nekoliko nedjelja od pravca Sarajevo-Brod-Banjaluka ili Koprivnica, noseći malo žita, koji pokrivač, žene i djecu onih koji nisu htjeli da dočekaju na kućnom pragu one, koji su već pune četiri godine sijali smrt i palež pod crvenom zvjezdrom.

Ogromna rijeka tih bjegunaca, što je noć dublje padala, postajala je sve veća. Ulice su bile zatrpane sa samovozima i kolima. Lijevo su išla kola sa zapregama, a desno samovazi, a s jedne i druge strane kolone pješaka. To se je sve kretalo u pravcu Slovenije. U obratnom pravcu bilo je nemoguće proći.

Već je bilo prošlo deset sati navečer, u kuće su se povukli oni koji su odlučili da ostanu i oni koji su odgodili svoj odlazak za idući dan.

Ulicama potpuno su tutnjala kola i kopita gladnih i premorenih konja, nitko nije htio stati, niti onaj koji već tri nedjelje putuje od Sarajeva, niti onaj koji danas polazi na put.

Svi imaju jedan cilj.

Što dalje doprijeti od Zagreba.

Oko dvanaest sati u noći, na ulicama pojavila su se teška borna kola, kamufliранa sva zelenilom, načićkana crnim granadirima, čiji šljemovi, strojnice i puške svjetlucali su se pod uličnim svjetiljkama. To je bila teška bojna hrvatske obrane generala Maksa Luborića, a koja je dobila zapovijed da krene iz grada u pravcu Dušgog Sela u susret neprijatelju.

Zagreb je već napustilo preko stotinu tisuća ljudi, sa nadom u skori povratak, uvjereni da je ovo samo jedan vojničko-politički manevr.

Lagano je svitala nedjelja, Zagreb je doista pust, prepustila je prenatpanost, ljudi žure, raspitivaju se tko je i u toku noći otiošao.

Jedna čudna atmosfera zavladala je u svim krugovima.

Zagreb je u tim momentima proživljavao nezaboravne časove, ne sluteći kakovima danima ide u susret, kad će njegovim ulicama kretati se tisuće izmučenih boraca hrvatske državnosti i padati od gladi i žede da tu na licu mjesta pred očima stotine građana prime za nagradu metak u potiljak ili grudi u kojima se prekida otkucaj srca, koje je tako toplo kucalo za slobodnu Hrvatsku.

Posljednji dan u slobodnom Zagrebu

Već je dobar dan.

Sunce je već otskočilo, bio je to ponedjeljak, 7. svibnja 1945. Zagrebačkim ulicama jurili su posljednji samovazi u pravcu Črnomerca.

Pred zapovjedništvom grada Zagreba još uvijek se okupljalo dosta ljudi, koji su tražili razne informacije.

Jedni su se zanimali do kuda su prodri partizanski odredi, drugi kada će ući u Zagreb, a treći, kojih je bilo najviše, tražili su mogućnost da se ubace u koji samovoz i da pođu u tudinu.

Hrvatski pukovnik Servaci je imao pune ruke posla.

Na njegovom stolu nekoliko brzoglasa stalno je zvonilo.

Najviše su ljudi pravili pritužbe i tražili zaštitu pred pljačkašima koji su činili prepad u stanove i odnosili dragocjenosti i stvari.

Pukovnik Servaci bio je vezanih ruku.

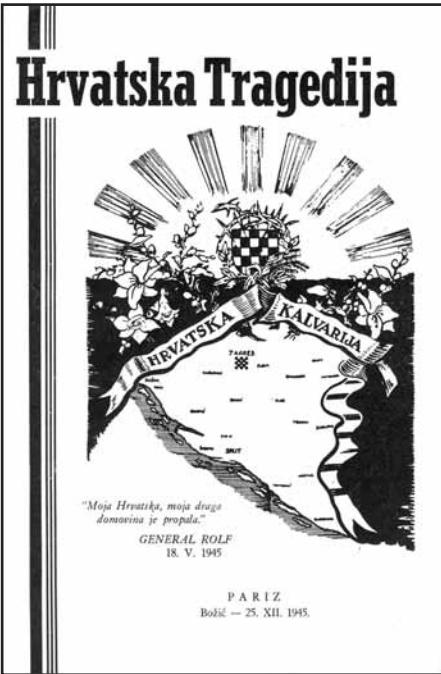
Intervenciju nije mogao nigdje da izvrši, jer već je gotovo sve napustilo Zagreb što je mislilo.

Redarstvo, oružništvo i vojska još je uz pukovnika Servacijom, nalazi se vod domobranaca i nekoliko časnika.

Na ulicama nigdje više nije bilo prometnog redara.

Kola, samovazi, sve je to išlo u svim pravcima, ne zadržavano ni od koga.

Tramvaji su vozili, nitko nije naplaćivao karte.

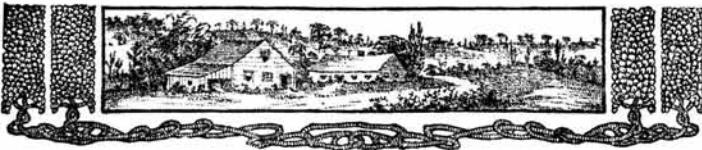
Teško dahću mašine, škripe gusjenice (tankovi) na asfaltnim ulicama i nadvlađavaju pjesmu iz snažnih grudi mlađih granadira, Hercegovaca i Ličana.

Poslije pola noći nastalo je malo zatišje, ali i dalje male grupice i pojedinci kreću se oko dva sata poslije pola noći, opet teška tutnjava budi građane iz prvog sna, koji su otvarali prozore i gledali u noć u pravcu od kuda je dolazila tutnjava, da poslije dvadesetak minuta ispod Podvožnjaka, iz Trnja, u Mihanovićevu ulici uđe kolona motora, samovaza pa bornih kola u uzornom redu, potpuno opremljena za borbu. To je težak sat. Nadzapovjednikovi tjelesni zdrugovi dobili su zapovijed za pokret.

U besprijekornom redu oni odlaze u pravcu Illice.

Dok negdje u daljini čuje se tutnjava topova i teških bacača, a na kućama počeli su se tresti prozori.

To partizani pokušavaju prodor od Velike Gorice, u pravcu Savskog mosta, ali ne mogu naprijed, jer su ih tamo zadržali junaci jedinica generala Vjekoslava Luborića.

Zagreb se napušta . . .

DRUGOJ polovici mjeseca travnja 1945. godine probijen je srijemski front. Jakom pritisku titovih brigada, pojačanih sa Bugarima, Rumunjima, i tzv. medjunarodnim brigadama, i teškim bornim kolima uz suradnju ruskog zrakoplovstva, nadnaporno se odupirala vojska generala Peričića. — U toliko teže, što je sa lijevog boka od Osijeka i Djakova dobila jak pritisak, jer je Osijek već bio evakuiran i napušten, a pukovnik Štir, zapovjednik II. hrvatskog stajaćeg zdruga, uspio se je unatoč tog što su ruske snage sa tri strane učinile prelaz preko Drave, povući se u pravcu Podravske Slatine-Virovitice, dok su dvije bojne, koje su bile odsječene, povlačile se u pravcu Broda.

Po povlačenju u Viroviticu, pukovnik Štir uspostavio je vezu sa generalom Bobanom, zapovjednikom V. divizije, koja je divizija držala Koprivnicu, Djurdjevac i Bjelovar.

General Peričić, poslije desetaka dana pružajućega snažnog otpora nadmoćnim partizanskim snagama, po zapovijedi se je naglo povlačio u pravcu Brod, Nova Gradiška, Kutina.

Ova povlačenja, poslije žilavog otpora, ostavljala su traga na borbenom moralu njegovih proslavljenih boraca, koji su se poslije tolikih pobjeda nad partizanima sada morali povlačiti, a da nisu bitku izgubili.

Premoreni u stalnom vatrenom kontaktu sa neprijateljem, neispavani, stalno uznemirivani, napadani, tučeni od neprijateljskog zrakoplovstva, oni su se povlačili sve dublje preko ravnog Srijema, plodne Slavonije, u pravcu Hrvatske Metropole.

U subotu, 8. svibnja 1945. već je bila postignuta linija povlačenja: Djurdjevac, Bjelovar, Garešnica, Sisak.

Dvadesetak kilometara pred Bjelovarom, tri dana i tri noći, drugi hrvatski zdrug pukovnika Štira nanosio je teške gubitke partizanima, a kojega su smjenile jedinice V. divizije generala Rafaela Bobana

3

Iz sunčanoga neba padali su oblaci dima i otpadaka od izgorjelog papira.

Još uvijek su gorjele arhive raznih ministarstava, vojske, redarstva.

Pločnici su bili posuti crnim ostacima, kao tragovima nekakove vulkanske erupcije.

Ulicama još se primjećivalo, od vremena do vremena, kretanje do zubi naoružanih pripadnika „Hrvatske Obrane“ generala Vjekoslava Luburića.

Pod njegovim zapovjedništvom, u Draškovićevoj ulici, stajala su dva topa.

Njihove cijevi su zjapile.

Zjapile su u pravcu Maksimira.

Od tuda se je očekivao neprijatelj.

Bilo je tu nekoliko teških kola.

Ljudi su prolazili — i nekako čudno izgledali.

Na svakom licu primjećivala se zabrinutost.

Ljudi su se žurili, a da mnogi nisu znali kuda.

Izgledalo je da su svi pijani — i da su prodavali polupane izloge i vrata bezbroj zalagaonica i restorana, koji su bili u toku noći obijeni na otstupanju od izgladnjeloga svijeta i ispraznjeni do posljednje kapi alkohola.

Pred „Gradskom kavanom“ i „Dubrovnikom“ nije sjedila ona besposlena klika švercera i prostitutki, koji su tu danima sjedili i kritikovali režim i državu, nijedna stolica nije bila zauzeta.

Kelneri skrštenih ruku stajali su na vratima, sve to promatrali i klimali glavama sluteći da dobro ne će biti.

Jer dolazi Tito i boljševizam.

Na Jelačićevom trgu prije podne, još dosta prodavačica divnih karafila iz staklenika iz toplog juga, uz malo prodavačica iz Šestina u životopisnim narodnim nošnjama, koje su prodavale strukove ljubičica i visibaba.

U dućane nitko nije ulazio da što kupi, a na mnogima bili su navučeni roleti.

Zvučnici krugovalne (radio) postaje, reprodukovali su koračnice, koje su odjevikale ulicama oko Jelačićevog trga, iz kojih je opet narod počeo oko jedanaest sati nadolaziti na trg.

Nekako kod podne, zastao je promet u Vlaškoj ulici i Maksimirskoj cesti, tramvaji su stali, poslije pola sata u Jurišićevoj ulici pojavilo se čelo kolone, nadolazili su crnogorski nacionalisti, koji su se povlačili zajedno sa hrvatskom vojskom.

Goli, bosi, gladni, živi kosturi, borci za nacionalna prava Crne Gore, za samopredjeljenje, sljedbenici ministra Držića, bez riječi isli su u dugim kolonama zagrebačkim ulicama usput moleći koju cigaretu i komadić kruha.

Hrvati su im davali, praznili su svoje doze, a žene noseći kruh za kuću davale su ga odlazeći kući bez njega.

Nije bila rijetka slika da u toj koloni, koja je isla kroz Zagreb preko četiri sata, nekoji starac jaši na slabom konjiću, na samaru ili janjećoj koži, dok mu slabog konja vodi sin ili unuk.

Svima njima o vratu ili na ramenu stoji puška, a na leđima kakova torbica nacionalnih boja, sa kakovom majicom, starim čarapama, streljivom, ali bez hrane.

Bilo je dosta konja na kojima su jašile slabe i blijede žene u naručju sa djetetom, dok su muž i otac lagano koracali pred konjčetom.

Iz Jurišićeve ulice, iz Časničkog skladišta „Nadzapovjednikovog tjelesnog Zdruga“, ljudi su nosili bale štofa, platna, na desetke pari cipela, šivaće mašine, dok kod „Hrvatskog Sokola“ tiskao se je narod sa kolicima, noseći na sve strane sanduke šećera, vreće brašna, a u vojnim skladištima Domobranstva u dolnjoj Ilaci, bila su otvorena sva vrata, od kuda su civili iznosili sanduke dvopeka i konzervi.

Strašna slika na sve strane.

Strašna desorganizacija.

Sve ono što je hrvatski narod kroz četiri godine skupljaо i čuvaо, plaćajući sa životima i krvi tisuća svojih sinova u Bosni, Liki, Podravini, protiv Titovih bandi, a pred Staljingradom protiv boljševizma, za nekoliko sati bilo je razvučeno kao da nikada nije ni postojalo.

Bilo je dvanaest sati.

Top sa Griča već je bio ispalio svoj tradicionalni metak.

Sat na stolnoj crkvi Sv. Stjepana pokazivao je desetak minuta preko dvanaest sati. Na ulicama naroda bilo je sve manje. Trgovci cijelo do podne ništa ne prodavajući, zatvorili su svoje radnje.

Jelačićev trg, po običaju nisu čistači došli da očiste, bio je pun otpadaka cvijeća i voća prodavača koji su se povukli.

Po njemu je hodalo stotine golubova, slijjećući se iz obližnjih kuća Kaptola i tržnice. Nitko toga dana nije došao da ih hrani, nitko nije donio u džepu koje zrno žita ili komadić kruha, da ga mrvi i baca stotinama golubova raznih boja i vrsti.

Oko dva sata poslije podne krugoval (radio) Zagreb dao je prvu vijest: „Neka građanstvo bude mirno i stalozeno. Neka se ne plasi, jer će za koji sat u Zagreb ući dijelovi Jugoslavenske vojske, koja je disciplinirana.“

Tu istu vijest krugoval je ponavljao svako pola sata, dok je u međuvremenu svirao koračnicu: „Napred mornari sa plavog Jadrana“, „Uz vas je Nadzapovjednik i cijela Hrvatska“ ... i druge.

Na Jelačićev trg, koji je bio prazan, preko kojeg je prolazio pogdjekoji čovjek iz Duge ulice, spustio se na štakama jedan mladić od devetnaest do dvadeset godina, bez lijeve noge do iznad koljena, sa puškom preko leđa, koja je besprijeckorno očišćena, svjetlucala se je na proljetnim sunčanim zracima, uz bombu i samokres, koji su bili na opasaču na kojem se je uočavao stanoviti amblem sa hrvatskim grbom.

Rijetki i malobrojni prolaznici zastali su i promatrati čudnoga mladića, pitajući se u sebi: „Kuda ide ovaj siromah?“

On se je lagano približavao tramvajskoj stanici – i tu čekao. Mnogi znatiželjnici stali su i ljubopitljivo gledali na koji će tramvaj sjesti.

Jedan od prisutnih zapitao ga je: „Kuda, mladiću? ... Od kuda ste?“

On je, odupirući se na štaku, gladeći bujnu crnu kosu, koja je malo virila ispod taborske kape, veselo odgovorio: „Ja sam Hercegovac. Četnici ubili su mi oca, maj-

ku i nejaku sestru. Ja sam pripadnik druge hrvatske bojne obrane generala Vjekoslava Luborića; nogu sam izgubio u borbi protiv partizanskih gadova za Travnik. Idem im u susret.“

Naišao je tramvaj za Maksimir. On se sa pomoću jednog prisutnoga pope na platformu, dok su mnogi prisutni okrenuli glavu, jer su im se rosile oči pred tom slikom. Nitko nije imao šta da kaže. A odlazak tramvaja oduzeo je priliku da ga ma šta dalje pitaju.

Tramvaj je pošao i povezao ga je na periferiju Zagreba, u susret partizanskim bandama, da ih tu dočeka i da iz dobrog zaklona, koristeći staro iskustvo Romaniće, Petrove gore i Vlašića, i iz dobrog zaklona, skine još kojega.

I onda kada ga otkriju i kada polete na njega, otvori bombu i odleti u zrak za onim koji nasrne na njega i njegove grudi, koje su toliko krvi dale za slobodnu Hrvatsku.

Tramvaj je otisao... I nestao sa vidika, a još mnogi su stajali bez riječi, čije je srce obuzelo junaštvo i samoprijegor neznalog junaka.

Pred „Dubrovnikom“ stajala su dva samovoza službe zapovjedništva grada, uz njih je stajalo četiri do pet časnika, bili su to kršni mladići u divnim odorama, izvršavajući i posljednju zapovijed, da se zadrži povuku.

Novi prolaznici sa čudom su ih posmatrali. Divili se njihovoj hrabrosti, a neki i poznati, koji su se s njima susreli, pitali su ih: „Zar vi ne idete?“

„Idemo...“ odgovorili su oni.

Prolazili i mnogi nepoznati, nudili im stotine cigareta i bacali ih u njihove samovoze, iako je duhan bio skup, jer ga nije bilo dovoljno. Mnogi su im nudili snopove novčanica: „Da ih imate na putu.“ Bile su to popratne riječi.

Mnogi, koji su kraj njih prolazili, poslije desetak metara bi zastali i okrenuli se, neznaјući razlog njihova boravka još u Zagrebu, kada više se nije moglo vidjeti uniformisano lice. Oni su se okretali da vide mladiće, koji su stajali na braniku Hrvatske, i skrivali suze koje su im vlažile oči.

Teška mora obuzimala je sve. Zlokobne slutnje svuda su prevladavale.

Već prvi dan, kao da su slutili da će drugovi zaželiti boraca narodne slobode, jer se nad Hrvatskom počinje spuštat teška rešetka boljševičko-komunistička, iza

koje će umirati stotine tisuća ljudi, žena i djece i plaćati danak u krvi, da bi jednoga dana opet nad Hrvatskom zalepršala se zastava slobode, a Hrvat da bi se još jedanput našao u borbi za Hrvatsku i Krista protiv komunista...

Od Zagreba do Dravograda

Nekoliko posljednjih dana promet je bio vrlo živ na cesti Zagreb – Zidani Most.

Neprestano su kretale kolone Nijemaca, koji su se povlačili čak iz Grčke i pješaka, koji nisu stigli na transport ili u općoj vrevi nisu imali da dalje čekaju koji drugi transport.

Tisuće samovoza, evropskih marki, žute boje, natovareni vojničkim potrebama i priborom, a i stvarima i namještajem posebničkih stanova, kretali su se u dugom lancu put Slovenije i Austrije.

Dugi redovi demoraliziranih starih njemačkih vojnika trećega poziva, koji nisu bili sjenka vojnicima iz 1940. godine, sa oružjem ili bez oružja, sa štakama, išli su od komande do komande, primali hranu, skupljali more pečata na svojim uputnicama i išli pješice dalje.

Sa kojim god ste stali da razgovarate, pognutih leđa, neobrijan, loše obuće, svaki je odgovarao, svaki je imao isti odgovor: Solun – Atena – Skoplje – Sarajevo. Svaki od njih već pedeset dana probija se kroz gudure divljega Balkana, desetkovani naročito od Skoplja do Višegrada u klancima od zasjeda partizanskih udarnih brigada.

Oni su dijelili mišljenje da svaki onaj koji se je probio do Zagreba, da je spašen.

Od subote, 5. svibnja promet je bio najživlji, jer u kolone samovoza umiješalo se stotine seljačkih kola i pješaka, hrvatskih izbjeglica, koji su se kretali isto put Austrije, dok do tada sve se to zbivalo u Zagreb – Dubravu – Črnomerec – Podsused.

Slika je bila prave seobe naroda.

Vojska, muško, žensko, djeca – sve je to kretalo u tuđinu u mislima na slobodnu Hrvatsku, a u srcu sa vrućom molitvom da dade Bog da što prije stignu u susret savezničkim snagama.

Svatko je to smatrao za točku spasenja, jer oružane snage Zapadnih istinskih velikih demokracija, vjerovali su, pružiti će zaštitu golorukim ženama, gladnoj djeci, ranjenim borcima i vojsci, koja već četiri godine učestvuje u ratu braneći Hrvatsku, nalazeći se u beskompromisnoj borbi pro-

tiv boljševizma i njihovih trabanata, Tito-vih partizana.

Dani od 5. do 9. svibnja veliki su i nezaboravni dani naše slave i naše tragedije. Tih dana na cesti Zagreb – Zidani Most – Celje – Dravograd bilo je preko pola milijuna ljudi, žena i djece koji su svojom odlukom i pokretom na zapad pred cijelim svijetom, u ime onih koji su pali, u ime onih koji su se još borili i čuvali im otstupnicu, u ime onih koji iz bilo kojih razloga nisu pošli plebiscitarno, glasali za slobodnu Hrvatsku državu.

U dužini od preko dvijesto pedeset kilometara loše ceste kretala je nacionalna Hrvatska. Kretali su se svi oni kojima je to bilo omogućeno, koji su istinski mislili na Hrvatsku državnost i samostalnost.

Nitko nikoga, u toj dugoj koloni, nije natjerao na taj put neizvjesnosti u tuđinu. Svatko je kretao sam, bez predrasuda, uvjeren da svačija prisutnost, da taj broj, ta najveća kolona koja se ikada u povijesti čovječanstva kretala, biti će dovoljan dokaz velikim demokracijama, da taj mali narod, koji pod ovim nebom traži samo slobodu i samostalnost u etničkim i nacionalnim granicama, što se stalno, u svim međunarodnim konferencijama naglašava za samoopredjeljenje, bit će dovoljan argument, bit će potpuno jasan argument, unatoč toga što se za četiri godine rata širila samo negativna propaganda od strane neprijatelja hrvatskog naroda, da poslije toliko žrtava imademo pravo na slobodu i državu.

Ništa taj narod nije moglo pokolebiti u toj dubokoj vjeri, niti teškoće puta, niti glad, niti hladnoća snježnih Alpi.

Hrvatski narod kretao je u emigraciju, da potraži spas i sačeka pravednu odluku Zapadnih sila u vjeri da tamu gdje su tražili razumijevanje njegovi vođe, Stjepan Radić i drugi, dobit će zadovoljštinu i idućih dana vratiti se kući na svoja uništена ognjišta, prazne kuće i ambare i postati faktor svjetskoga mira u Jugoistoku gdje mira nema, dok nema Hrvatske Države.

Od subote, 5. svibnja, te nedjelje i ponедjeljka, duga kolona koja se je kretala, a da za tih nekoliko dana nije nigdje bila prekinuta ili stala, ispisivala je jednu novu stranicu povijesti, koja je sa krvi koja je tu pala, u momentu kada je hrvatski narod mislio da je spašen, postao najveći dokument stvarnosti i još jedan dokument stvarnosti Hrvatske samostalnosti.

Zagreb je već bio napušten. A od Črnomerca kretale su put Slovenije duge kolone onih koji su živjeli za Hrvatsku.

U ponedjeljak, 7. svibnja 1945., pred tu kolonu, na cesti državne granice, iza Samobora, izašao je njemački pogranični časnik, digao ruke u zrak, prekinuo je kolonu i vikao: „Natrag!“ Objašnjavao je on da je krugoval (radio) maločas javio da se je rat svršio. Primirje da je potpisano – i da ne trebe nikud ići, nego vratiti se svojim kućama, jer da na nijednom frontu više ne puca ni jedna puška...

Narod kao da ništa nije čuo, kretao je napred, nije se dao zadržavati. Strepio je, hoće li ga napasti u sunčanom popodnevnu proljetnog dana zrakoplovi, koji su tukli i držali stalno pod vatrom cestu Karlovac – Samobor, kuda se je povlačio sa svojim jedinicama general Herenčić.

Na tom sudbonosnom raskršću, kod dviju malih kuća, nekoliko sredovječnih žena prodavalo je kiselo vino. Narod je kupovao i pio, bila je strašna vrućina, premoreni glađu i žeđu, i debele naslage prašine po znojavim obrazima i ispucanim ušima, tražio je samo tekućinu.

Prodavalo se je i kruha, u njegovoj nestašici, cijena je bila sedam do osam tisuća kuna, a kila slanine sedamnaest do osamnaest tisuća kuna. Davala se je i posljednja ušteda, grčevitom rukom odvajala se suma koja se je mogla žrtvovati, da se održi život i da se malo utaži glad. Vjerovalo se je, treba izdržati samo dok stignemo do vojske velikih Zapadnih demokracija.

Tu je stajalo i desetak samovoza sa starim veteranima, hrvatskim prvororcima prve emigracije, koji su tu na čelu sa puškovnikom Mijom Bzikom čekali dolazak još onih koji su zaostali, pa da podu u drugu emigraciju sa narodom, koji ih je nešto više od četiri godine tako širokogrudno dočekao, kao one koji su pokidali lance ropstva Beograda i poslije toliko stoljeća opet obnovili Hrvatsku samostalnost.

Danas su oni opet kretali u emigraciju ... Samo u manjem broju. Jer preko pola drugova, za četiri prošle godine, padaše predvodeći narod i njegove sinove u borbu protiv partizanstva i četništva. Njima je naročito bilo teško.

U starim povratničkim odorama, maslinaste boje, sa bezbroj odlikovanja na grudima, oni su jedan od drugoga skrivali glavu.

Suze su kvasile obraze.

Pri pomisl na pet, šest, deset godina prve emigracije, na povratak, na život u slobodnoj Hrvatskoj, pa idealizam kojim su prionuli radu obnove domovine, nije moglo ostati bez traga.

Nije se moglo preći preko onoga, što je stavilo žig na njihov život.

Desetak kilometara naprijed, na jednoj maloj strani, odmarala se je jedna veća skupina mališana, njih nekoliko stotina, jednako obučeni, skretali su na sebe pažnju kolona koje su kraj njih prolazile.

Kolonama se šaptalo: „To su dječaci hrvatskog sirotišta sa Josipovca.“ To su bila djeca, u većini slučajeva, roditelja koji su dali život za slobodnu Hrvatsku i u prvim danima svoga mladog života pošli su na trnoviti put tragom otaca i djedova, sa vjerom u svojim malim srcima: Da nema Hrvatske bez žrtava, patnje i muka...

Na raskršću ceste Celje – Zidani Most, u samom prvom sutoru, na desnoj strani samoga velikoga mosta preko Drave stajalo je nekoliko hrvatskih časnika i sve vojničke i civilne kolone upućivali u pravcu Celja.

Cesta Zidani Most sa lijeve strane Drave već je bila pod vatrom tamo prebačenih partizanskih brigada.

Prve žrtve već su pale. Pali su oni, koji nisu izgubili živote u četverogodišnjoj borbi po gudurama i šumama Hrvatske.

I za to nikom nije bilo dopušteno da lijevu stranu Drave prelazi, nego pravo u noć u pravcu Celja, uskom cestom izlokonom od velikih kiša.

Jedva koji kilometar od toga raskršća, na jednoj maloj livadi, sjedilo je nekoliko stotina crnogorskih Drljevićevih nacionalista koji su se već probili i tu čekali dolazak glavnine, koja još u zagušenoj cesti probijala se kod Podsuseda.

Svi oni sjede po slaboj travi. Skinuli po derane cipele, izlizane opanke, iz torbice punе streljiva izabiru koji zaostali keks, zvibak ili njihov dio.

Svi su okrenuli glavu u pravcu jednog malog drveta, gdje je njihov poručnik činio probe na montiranju antene krugovalnog (radio) aparata, da uhvati vezu sa svijetom kroz eter.

Oni su svi u glas se obraćali njemu i govorili: „Tražite Zagreb ... Tražite Zagreb!“

Mnogi prolaznici to su čuli i zastali. Htjeli su i oni što čuti iz svoje Hrvatske Metropole, koju su pred dvadesetak dana napustili.

Ali uzalud se mladi nacionalista mučio. Jedan sat je prošao u nepovrat. Psovao je i kleo komuniste čija je stanica radila i svojom snagom smetala mu da može ma šta uhvatiti.

Partizanska stanica davala je šifre briгадама o kretanju hrvatskih borbenih jedinica.

U međuvremenu primio je zapovijed putem konjanika da krene napred i osigura napred mjesto gdje će zanoći ostale tisuće crnogorskih boraca za samostalnost, koji će za koji sat pristići.

Već se je bio dobar mrak uhvatio, dvadeset kilometara dalje, na samoj obali rijeke, stajala je jedna velika njemačka kolona i rasteretivala se.

U vodu letili su metalni dijelovi samovoza. A desetak metara od obale, u zrak klizao je veliki plamen, dogorjevalo je stotine metara pomorskih užeta, tisuće šatorskih krila i drugoga zapaljivog materijala čineći plamen, koji se je vidio na nekoliko kilometara i na sve strane širio gusti dim, koji se je valjao po zemlji u oblačnoj noći.

Tu su hrvatske oružane postrojbe, civilni, žene i djeca ušli u predjel koji je posljednjih mjeseci bio pod udarcima teških američkih bombardera.

Još su zjapili tragovi, ogromne jame od teških bombardera od petsto i više kila, provizorni mostovi preko kojih se jedva prolazilo i na svakom stajala je napomena: nosivost do pet tona.

Prazne jame, protutankovske zapreke, sve je to u zadnjem danu drugoga svjetskoga rata u srcima prisutnih oživljavalo tisuće prisutnih mašina, koje su se kretale zrakom i upućivalo ih da i nesvjesno uzdahnu i u molitvi vinu se Bogu, da ne da da se ponove strahote koje su progutale na milijune ljudi, žena i djece...

Još nije zora bila dobro ni svanula, još je Celje spavalо, a na ulici se čuo glas dopukovnika zdravstvene službe P.T.S. Madirace, koji je izdavao zapovijedi da se počne slagati kolona van grada, radi zračne opasnosti i izvješća noćnih ophodnji da partizani opkoljavaju Celje.

Za nekoliko sekunda, dok su se još mnogi tresli u hladnome jutru, mamurni turajući glave ispod deka u kojima su zanočili na otvorenim samovozima, dok su drugi pili gutljaj šljivovice, počeo je rad motora.

Prvi samovozi već su krenuli iz grada, za njima drugi i do 10.00 sati već je staja-

Vojnici nakon odlaganja oružja

lo stotinjak samovoza spremno za daljnji pokret.

Oko 11.00 sati došao je i obišao kolonu ponovno dopk. Madiraca, izdao zapovijed da se izbace sanduci sa zavojnim materijalom iz nekoliko samovoza i da se na njih smjeste studentice.

Oko podne došao je i sam gen. Moškov i primio prijavak dpk. Madirace te izdao zapovijed za pokret.

Poslije desetak minuta krenulo se naprijed.

Lagano se kreće jer duž ceste neprekidna je kolona pješaka i samovoza. Ipak oko 3.00 sata poslije podne stiglo se je do Dravograda. U grad se nije moglo ući gotovo pola sata. Mali trg preko kojega se je moralno preći kroz grad bio je zakrčen stotinama samovoza i zaprežnih kola Njemaca, Mađara, Kozaka i Talijana. Ipak se kolona probila u grad i krenula naprijed. Put je vodio za Lavamind.

Pred večer cesta je bila iza Dravograda na nekoliko kilometara prazna jer svи koji su stigli u Dravograd odlučili su da se tu odmore do drugog dana.

Iz Dravograda lagano se vozi jer prvi samovoz dižu veliki oblak prašine.

Odmaklo se od grada desetak kilometara u pravcu Klagenfurta.

Kolunu je stigao i prestigao gen. Moškov, koji je bio zaostao u Dravogradu i tražio obavijesti.

Nekoliko kilometara od Lavaminda izdao je zapovijed da se kolona zaustavi, da se tu zanoći na jednoj maloj livadi, da se, po mogućnosti, što više samovoza istovari i da se vrate natrag i da putem kupe ispred i otrag Dravograda Hrvate bez razlike i dopremaju ovamo, pošto je ovo bilo označeno kao sigurno mjesto, obzirom da su partizani počeli da stežu obruč oko Dravograda.

Za pola sata mala čistina ispod sa- mih ljudi bila je puna kofera, naprtnjača i oružja. Na obali u neposrednoj blizini mnogi su se odmah osvježivali i skidali sa lica debele naslage prašine.

Samovozi su otišli natrag...

Noć je lagano padala...

Odmah je obrazovana straža, stražarska mjesta i službujući časnik.

Na više mesta u prvom sutoru zasjala je vatra, mirisala je kava, konzerve i mlijeko. Dosta djece, premoreno pred prvi san, plakali su u naručaju majke.

Oko 10.00 sati navečer izdata je zapovijed da se sve vatre pogase, jer glasnici javili su da na drugom brdu već se nalaze partizanske prethodnice.

Trebalo je prikriti i spasiti nedužne žrtve, naročito žene i djecu, kojih je u ovoj koloni bilo najviše.

To je uspjelo.

Kroz noć ledinom je šaptalo se, ljudi su ležali kao ribe stisnuti na koju deku i pokrivač, u koliko su sa sobom ponijeli. Pod jednim drvetom sjedio je dpk. Madiraca sa više časnika i razgovarao u očekivanju generala Moškova, koji je bio otiašao u nepoznatom pravcu. Oko pola noći on je slabim svjetlom na samovozu stigao. Zadržao se u kraćem razgovoru sa dpk. Madiracom i službujućim časnikom – i legao u samovoz da spava.

Cijelu su noć prolazile kolone.

Tutnjala su kola.

A parovi samovoza jakom svjetlošću od vremena do vremena, kako bi nailazili, prešli bi preko ledine na kojoj nije bilo praznoga mjesta.

Kada je jutro svanulo izdata je iznenada zapovijed za brzi pokret.

Samovazi, koji su sinoć otišli da spašavaju naše, nisu bili još stigli.

Sve se počelo tovariti na mali broj prisutnih samovoza, rasterećujući se svega onoga što nije bilo preko potrebno. U 10.00 sati krenulo se je naprijed, jer je opet došla vijest da se partizani prebacuju naprijed da bi ovu kolonu zašli i opkolili.

Krenulo se u pravcu Klagenfurta.

Izdana je zapovijed da sve oružje bude u kolima, da nitko ne bi slučajno držao u rukama, da svi priprave bijele rupčice za mahanje, jer da se ide u susret Savezničkim snagama koje su već bile u Klagenfurtu i krenule sa bornim kolima u susret Dravogradu.

Lagano se vozi... Svi su odahnuli doznajući da smo na dohvatu Savezničkih snaga.

Svi gledaju naprijed i motre tko će prvi ugledati u daljini oblak prašine Savezničke motorizacije.

Ali uzalud...

Još jedanput stoje na raskrižju ceste Klagenfurt – Judenburg od kuda do nas dopire šum puščanog metka i dvoja kola

koja se vraćaju na raskrižju saopćujući da su tamo partizanske zasjede.

Sve kolone kreću u pravcu Wolsberga. I naša mijenja pravac i kreće.

Velike uspone pred Wolsbergom teško svladavaju pregrijane mašine jedva se kretajući, dok ljudi i žene uz njih pješače.

Mnogi napuštaju samovoze čiji su motori zatajili, uzimajući ručni prtljag i produžuju. Kroz prolazeća sela seljaci govore da u koloni posljednjih dana ima dosta partizana koji pljačkaju.

Ipak, nekako pod večer, kada je već gorilo svjetlo i osvjetljavalo mali grad Wolsberg, naša kolona se je uhvatila grada, koju je zaustavila straža.

Bili su to Englezi.

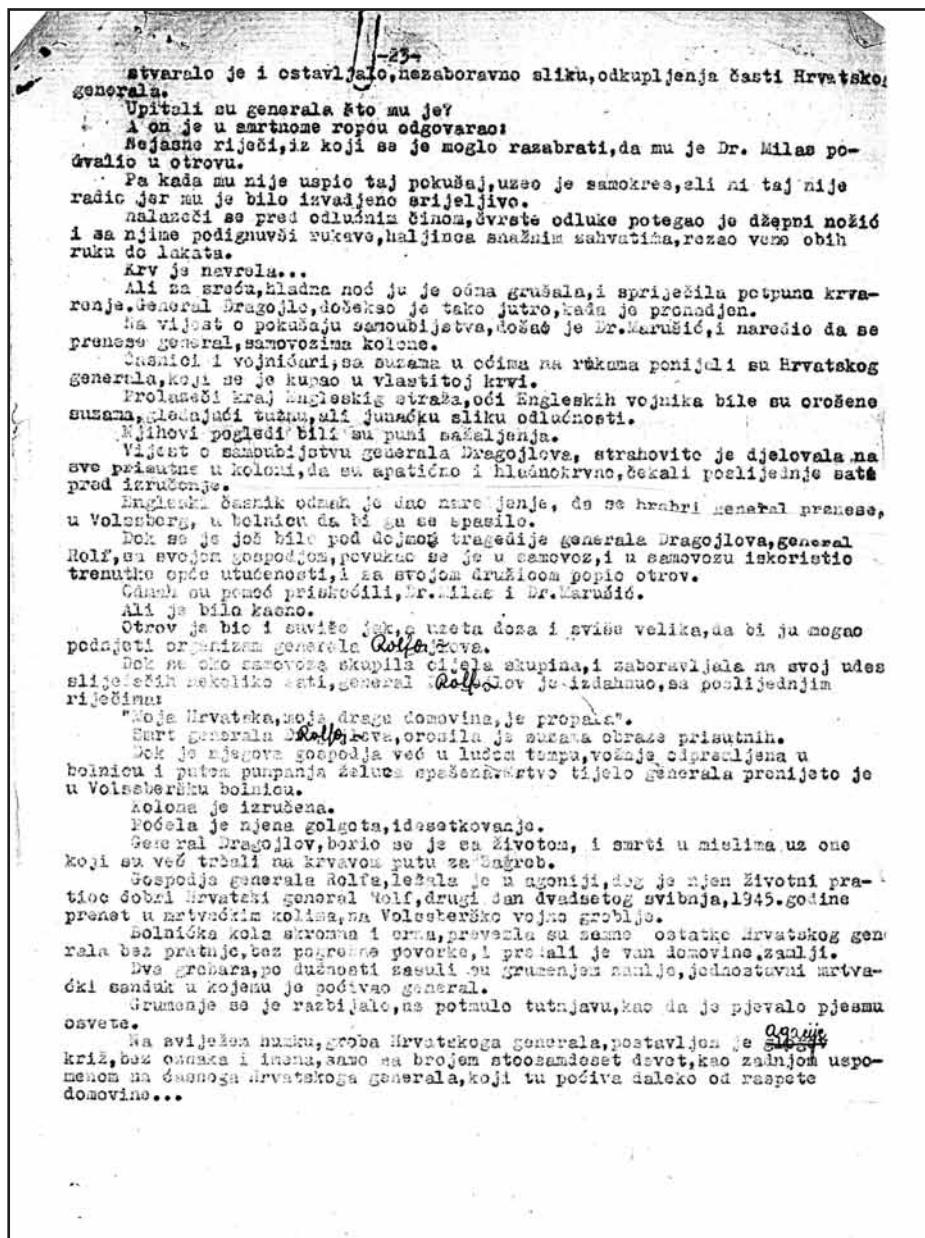
Tumač je odmah stupio u razgovor i dobio obavijest da se dalje ne smije, jer da se mora prije javiti engleskoj komandi.

Odmah trojica odlaze u grad i poslije jednoga sata vraćaju se u pratinji engleskoga satnika i jednoga dočasnika, koji su odmah obišli kolonu i naredili da se tu zanoći.

Samovazi su sklonjeni potpuno na rub ceste, dok su uz njih duž puta po livadi polijegali pratioci. Samo dpk. Madiraca i por. Branko Buj sa jednim praznim samovozom krenuli su natrag, da zaostalu grupu djevojaka i studentica dovezu.

Oni se s toga puta nisu vratili, a u jutro je stigla vijest da su naišli na partizane i da su zarobljeni; nisu stigle niti studentice.

U toku noći kolonu je opet posjetio engleski dočasnici i saopćio da se odmah

Završni dio strojopisa

kolona mora pokrenuti naprijed, jer da u ranu zoru na ovu će livadu doći transportni zrakoplovi za snabdijevanje njihove jedinice, koja je dan ranije ušla u Wolsberg, i donijeti i hranu i drugu opskrbu.

U toku noći kolona je prošla kroz grad i zaustavila se par kilometara od grada da bi za dva sata bila vraćena na polazno mjesto, a u jutro rano produžila u pravcu Judenburga.

Čekanje u Rajhnfelsu

Oko 11.00 sati prije podne kolona je opet bila dvadesetak kilometara pred Judenburgom u Rajhnfelsu 10. svibnja 1945.

Sa čela kolone javljeno je da se kolona cijela zaustavi i sačeka.

Naprijed se nije moglo.

Boljševičke pancer-špice bile su ušle u Judenburg i zauzele desnu stranu grada, spremne da svaki čas krenu naprijed.

U Rajhnfelsu pridolaskom stalnih kolona lijevo i desno pred mjestom u dužini od preko 10 kilometara stajala su kola za kolima, dok je pokošena polja žita prekrivala nepregledna gomila kozačkih i mađarskih vojničkih jedinica, koje su bile pod oružjem.

Prošao je jedan dan u iščekivanju.

Uzalud.

Drugi. I opet ništa.

Treći dan nastalo je komešanje kao posljedica raznoga prepričavanja i postavljanja.

Kroz kolonu se pronijela vijest da na desnoj strani, iznad Rajhnfelsa, na visini 200-400 metara, kod jedne vile izvršio je samoubijstvo jedan nepoznati čovjek, ispalivši si tri metka u grudi.

Desetak ljudi u dokonici pošli su prema vili i po povratku prijavili da je samoubica jedan bugarski student, nacionalista, koji pred boljševicima već nekoliko mjeseci ide prema zapadu i pod dojmom da su boljševici blizu i da će im pasti u ruke, radije se odlučio poći u smrt nego im pasti u ruke.

Daleko od svoje domovine ostavio je svoj mladi život kao zalog bolje budućnosti bugarskoga naroda.

Kod pretresa njegovih džepova nađeno je 10 RM (maraka), nekoliko cigareta i jedna slika jedne mlađe žene i njega sa djetetom od dvije godine sa natpisom na poleđini: „Dobrom tatici, da se sjeti nas dvoje kada bude daleko od nas“...

Ne punih pola sata kasnije odjeknuo je pucanj puške... Izvršio je opet samoubij-

stvo jedan Kozak, dok je još tisuće ljudi prepričavalo udes i tragediju ova dva mlađa čovjeka, koji su boljevizam na svojim leđima osjetili.

Poslije podne oko 3.00 sata, 13. svibnja 1945., čulo se puškaranje desetak puškarina na desnom krilu Rajhnfelsa. Nitko nije pripisivao važnost tome. Ljudi su mislili da su se nekoji napili u očaju i da pucaju. Ali poslije nepuna četvrt sata kolonom se pronijela vijest: „Rusi dolaze!“...

Nastala je panika, ljudi su ostavljali sve i počeli bježati na lijevu stranu u obližnju šumu.

Nitko za nikoga nije pitao. Vojska nije pazila na oružje. Bjegunci civili nisu vodili računa o svojoj prtljazi. Žene su vikale, a djeca su jecala...

Tisuće kozaka napustilo je svoje povoze i potražilo sklonište u šumi na obližnjem brežuljku.

Nakon pola sata došla je vijest da prednje nije odgovaralo istini. Opću su se ljudi počeli vraćati napuštenim kolonama i tražiti svoje stvari i za čudo sve je bilo na svome mjestu.

Ipak se je i dalje bilo na oprezu.

Pred večer, nešto poslije 5.00 sati, pošto je kozačka divizija dobila izvještaj da naprijed neće moći proći, da nastave put u srednju Njemačku, koja je bila određena za polaganje oružja južne vojske, naglo su se počeli rastrčavati...

Počeli su odbacivati rezervna odijela, obuću, prekobrojno streljivo, deke, šatorska krila.

Iz povoza dijelili su svu zalihu rezervnog kruha, konzervi, margarina, svim prisutnim licima, bez obzira jesu li vojnici ili ne.

Do 7.00 sati ogromna ledina, gdje je bilo tisuće kola i još pred nepuna dva sata preko 20.000 konja i preko 30.000 Kozačaka, bila je prazna, prekrita ostacima odbačene opreme i oružja.

Cijela ledina ostavljala je utisak polja poslije teške borbe bez tragova žrtava i krvi.

Cesta je bila prazna, ali još uvjek puna samovoza na desnoj strani u dužini od nekoliko kilometara.

Četvrtog dana opet su počele kružiti razne vijesti, a oko podneva prošao je jedan džip i obavijestio da sva motorna kola što više stanu kraju, jer da će naići engleski tankovi.

I zbilja, poslije jedan sat, tek što je primljena zapovijed provedena u dijelu, za-

čula se tutnjava teških gusjenica. Tankovi su naišli. Prošlo ih je desetak. Prolazak tih tankova ulijevao je prisutnima nadu da će se moći proći.

Oko 2.00 sata poslije podne dva tanka su prošla natrag.

I ponovo je dobivena obavijest: „Naprijed se ne može. Grad je u ruskim rukama i prijeti opasnost da iza leđa ne dođu nam Rusi.“

Kod sviju već su ponesene zalihe hrane svedene na minimum, a nije se imalo nigdje za kupiti. Samo jedna gostionica kuhala je u podne i na večer juhu od graha i prodavala po 50 pfeniga porciju. Bila je prava navala, ljudi su se gurali, nudili po nekoliko maraka za malo tople vode u kojoj je plivalo desetak polovičnih zrna graha bez imalo masti...

Bilo je pravo čudo kupiti od kojega Nijemca kruh za dvadesetak cigareta ili 50 maraka, a malo je bilo onih koji su kod sebe maraka imali.

Svima je pred očima pucalo bogatstvo Domovine, koja je još poslije 4 godine ratovanja ostavljena puna kruha, mesa i masti.

U toj koloni bili su: predsjednik vlade, dr. Mandić, admirал Stainfl, ministar vojske, generali Rolf i Dragojlov.

Pošto se naprijed nije moglo, krenulo se po zapovijedi natrag. Vozilo se u nepoznatom pravcu i na cesti Graz – Judenburg srelo se opet desetak engleskih tankova, koji su činili pravu barikadu na njihovom raskršću. Vozimo se dalje i poslije nekoliko stajanja pred večer smo stigli pred Wolsberg i poslije pola sata produžili kroz Wolsberg i zaustavili se tri kilometra iza njega na jednoj poljani, gdje je primljena zapovijed da se tu zanoći i sačeka daljnja zapovijed.

Iza kolone su Englezi odveli predsjednika vlade Mandića i admirala Stainfla.

Tako je svršilo četverodnevno čekanje kod Rajhnfelsa, povratak u Wolsberg gdje su 15. svibnja kroz skupinu prošetali jedan partizan i partizanka unoseći uzneniranost, na što su Englezi odgovorili da to ništa ne znači, jer da oni ne mogu ništa napraviti jer smo pod engleskom zaštitom.

Englezi su nas stavili na hranu i tu se je dočekao 18. svibnja, kada se je pošlo 51 kilometar na jug u nepoznatom pravcu...

Satovi neizvjesnosti – pred izručenjem

Osvanuo je 18. svibnja 1945. godine.

Bio je topao i svjež dan, sunčani zraci već su bili pokrili livadu i napili se rose sa svježega cvijeća.

Tri kilometra pred Wolsbergom, gdje je logorovala grupa kojoj je na čelu stajao general Rolf, bila je već na nogama.

U logoru koji je sačinjavala grupa od oko devet stotina do hiljadu Hrvata, i to većinom žena, djece i ranjenika, bilo je živo. Iako premoreni, ljudi koji su duboko poslije pola noći raspravljadi kuda će poći, prema navečer izdanoj zapovijedi, da se u jutro ide pedeset i jedan kilometar na jug, ustali su i pakovali ono malo sirotinje, ukoliko je tko ima, i čistili prostor gdje su proveli 6-7 zadnjih dana, da bi iza njih ostalo sve u redu.

Na cesti već su bili izvezeni samovozi za koje je dobivena zapovijed od engleskog kapetana da se imaju ostaviti.

Već oko 7.00 sati sve je bilo u redu.

Stajala je duga kolona hrvatskih izbjeglica i nešto prije pola osam sati, došlo je nekoliko engleskih tankova. Jedan je stao na čelo kolone, jedan u sredinu, jedan na kraj kolone.

To su izbjeglice malo sa čuđenjem posmatrali. Na pitanje, zašto se to čini, rečeno im je: „Radi osiguravanja“, jer da pet-šest kilometara dalje prema jugu već je partizanska zona.

Nekoliko minuta prije 8.00 sati došao je jedan engleski časnik na džipu i poslije kraćeg razgovora sa generalom Rolfom, preko tumača engleskog jezika, mornaričkog pukovnika Labaša, kolona je krenula put juga.

Poslije jednolične vožnje od dvadesetak kilometara prema jugu, došlo se je do raskrsca ceste Klagenfurt – Lavamind.

Svi su prisutni dijelili mišljenje da će kolona krenuti prema Klagenfurtu i da će ova kolona biti priključena onim tisućama Hrvata koji su već bili u Klagenfertu. Ali, na veliko iznenadenje, kolona je krenula prema Lavamindu.

To je pobudilo prvu sumnju. Počelo se šaputati: idemo na izručenje.

Poslije kraćeg razgovora sa engleskim časnikom, general Rolf je malo smirio duhove i izdao zapovijed, da se produži.

Voz se naprijed. Ali ipak se krv u žilama ledi. Svi šute. A sa pogledima, koji se sukobljuju, kao da prijatelj prijatelja pita: „Šta će s nama biti? Kuda idemo?“

Postiže se pet kilometara pred Lavamindom – i opet naš prvi samovoz staje; staju i engleski tankovi.

Izdaje se zapovijed da se očisti cesta i sklone samovozi sa ceste na obližnju malu čistinu i da se čeka nova zapovijed, koja će uslijediti.

Na lijevoj strani, gdje se kolona smjestila, oko nje zauzeli su položaje engleski vojnici.

Bilo je već oko 11.00 sati prije podne, general Rolf, general Dragojlov i mornarički pukovnik Labaš, na poziv engleskog časnika, pošli su zajedno s njime u Lavamind.

Već se je počelo govoriti da se radi o izručenju skupine i zato vrijeme njihovog odsustva – do povratka – bilo je vječnost.

Radilo se je o životu i smrti.

Iako su Englezi pri dolasku iz Wolsberga dali konzerve i kekse, nitko nije pitao za hranu, svi su u mislima bili usredotočeni na rezultat i odgovor koji će donijeti hrvatski generali.

Nekako oko 2.00 sata poslije podne, generali su se vratili u pratnji engleskog časnika.

Bili su šutljivi.

Blijedilo koje je prekrivalo njihovo lice, dalo je naslućivati da nije sve u redu.

Svi su predosjećali nešto strašno. Nitko nije ništa pitao.

Generali Rolf i Dragojlov stali su malo na stranu, bacili pogled preko ledine i kolone i pozvali nekoliko starijih ljudi. Ostali su posmatrali, pratili njihovo držanje. Kada su im ovi pristupili, po gestama već se dalo zaključiti da se ne radi o dobrom.

Poslije kraćeg razgovora, koji je protekao bez i malo raspoloženja, uz odbijanje dima, koji je indirektno potvrđivao ozbiljnost situacije, moglo se je zaključiti da se ne radi o dobrome.

Nakon kraćeg razgovora oni su se razisli, a skupinom se pročulo da će bezuslovno biti izručena sutra u jutru u osam sati.

Ma koliko su ljudi bili pesimistički raspoloženi, ova je vijest strašno djelovala. Nastalo je opće komešanje. Ljudi, u bezizlaznoj situaciji, počeli su da stvaraju nove odluke.

U toku poslijepodneva general Rolf još se nekoliko puta sastao s engleskim časnikom i tražio da se cijela skupina na licu mjesta strijelja, a ne da se izručuje na muke i patnje.

Nekako oko 3.00 sata poslije podne iz Lavaminda, na motoru koji je imao označku „O.S.“ (Oružane Snage), došao je do kolone partizanski major Crnogorac i činjenički se smijući govorio: „Zar ste i vi tu!“, i pitao, da li se tu nalazi dr. Maček ili tko od hrvatskih ministara.

Bio je očito ljt kad mu rekoše da se tu ne nalazi niti dr. Maček, niti druge osobe političkog i kulturnog značaja Hrvatske.

Jedan ga je od prisutnih upitao, što će biti s nama?

Major je odgovorio: „Vjerujem da ćete svi stići do Zagreba.“

Poslije te izjave, koja je bila izgovorena sa jakom dozom cinizma, svima je bilo jasno kako ih grozna sudbina čeka slijedećih sati.

Psihoza je postala još strašnija.

Na sve strane moglo se je primjetiti šantanje, okupljanje u male grupe oko samovoza i pod obližnjim drvećem na travi.

Počeo je polagano i mrak padati, a s njime da rosi i kiša, koja je kao za okladu te večeri sve jače padala.

Ali ona je donosila i spas.

Oblačno nebo bez zvijezda i tamninu noći počeli su odmah koristiti odvažniji i oprštati se od rodbine, žena i djece, složivši u naprtnjače ono što je najpotrebnije i probijati se kroz englesku stražu, koja se sklonila pod drveće i šatore.

Što je mrak više padaо, sve su više ljudi, žene i djeca nestajali i gubili se na sve strane u obližnje šume.

Uvečer nekoji, ili iz straha, ili što su naišli na engleske vojnike ili partizanske ophodnje, vratili su se i saopćili da su opkoljeni dva kilometra okolo.

Stanje je postalo još strašnije. Kroz noć odjekivalo je jecanje. A mnogi tako izvješteni, odustali su od toga da pokušaju da se probiju.

Bili su to strašni momenti.

Poručniku Zvonimiru Buljanu prišao je nadporučnik Bogdan Kuderina, rodom iz Zagreba, koji je kao najmlađi časnik proveo dvije godine u borbama pod zapovjedništvom generala Rafaela Bobana, kod povlačenja i obrani kod Koprivnice bio ranjen u desnu ruku, koja mu je sada bila u gipsu i žicama, i zamolio kolegu Buljana, noseći u ruci bombu, sa suznim očima, da mu je otvori i da mu iz džepa izvadi odlikovanja i stavi ih na grudi, u kojima je tako toplo kucalo srce za Hrvatsku, jer da tako želi završiti svoj mladi život.

Cudan je to bio razgovor između dva druga.

Obadva su bili borci.

Obadva su se suzdržavali. Stezali su srca, a suzne oči govorile su sve. Oni su se sjetili svih uspomena.

Poručnik Buljan pokušao je da hrabri kolegu Kuderinu – i vještим potretom ruke iz njegove ljevice oduzme mu bombu i odvratiti ga od te namjere.

Predloži mu da i oni koriste noć – i da bježe. On mu je govorio: „Ja ћu namjesto tebe raditi“.

Kuderina je to gordo odbio.

Nadporučnik Bogdan Kuderina, junak tolikih prepada na partizane, odbio je milostinju i govorio: „Vraćam se u Hrvatsku jer mi je još jedina želja da svoje kosti ostavim u Hrvatskoj, koju toliko ljubim“.

Polako se je spuštala noć strašnoga i kobnoga iščekivanja. Nitko nije ni pomiclao da spava.

Ljudi su hodali...

Iz jednoga ugla dopirali su akordi harmonike, koja je nekako jezivo jecala, kao da sluti zlu sudbinu.

Harmonika je ispunjavala zadnju želju skupine hrvatskih časnika, koji su bili nesposobni da mukuda krenu, koji su sa pjesmom čekali polazak u smrt.

Još nekoji su obilazili i tražili druga da pokušaju bježanje i da se izgube u noći.

Kiša je jednolično padala, a nebo svojom tamninom, bez zvijezdane noći, skrivalo nekoliko stotina bjegunaca, koji su se time koristili.

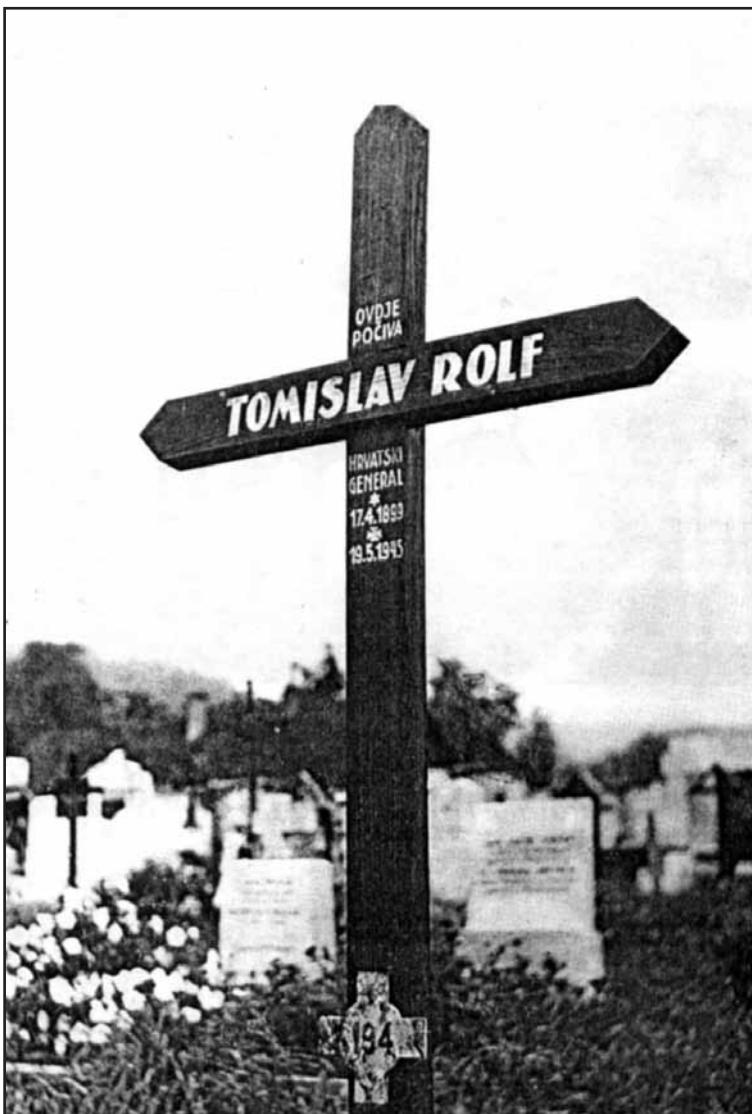
Osvanulo je proljetno alpsko jutro.

Kolona je brojila još oko šest stotina osoba.

Došlo je i deset sati, motori su počeli da rade, a kolona je krenula u pravcu Lavaminda gdje su je preuzeли partizani i odmah, u prisustvu Engleza, oduzeli im svu osobnu imovinu, do čuturica za vodu i razdvjili ih na grupe: vojničku, civilnu, žene i djecu.

Oduzeli su im sve samovoze i naredili da podu pješice u pravcu Zagreba.

Na čelu kolone bio je opskrbni pukovnik Minorsa, Hramosta i mornarički pukovnik Labaš.

Grob generala Rolfa

Nekoliko stotina metara od predaje, partizani su odmah počeli likvidirati one koji nisu mogli ići. Bez saslušanja, za njih je bilo dovoljno da goloruke žene, nejaka djeca i ranjenici pripadaju jednoj koloni bjegunaca koja je napustila Hrvatsku.

Sa ovom skupinom počela je predaja stotine tisuća ljudi komunističkim grobarima napaćene Hrvatske. Nekoliko stotina metara od zbornog područja počeli su nicati grobovi nevinih žrtava, kao najveći zalog Hrvatskoj slobodi, na koju neće se više moći oglušiti oni, koji će donositi posljednju odluku o Hrvatskoj samostalnosti.

Na prvoj etapi ostavio je svoj život i nadporučnik Bogdan Kuderina, kao žrtva partizanskog zvjerstva, čiji mu je nož probio junačke grudi i nije mu se ispunila posljednja želja, da počiva u patničkoj domovini.

Do Zagreba od šest stotina osoba stiglo je oko stotinu osoba, kao ostatak prve izručene skupine...

Tako umiru hrvatski generali...

Hrvatski generali Rolf i Dragojlov, povratili su se 18. svibnja 1945. sa pregovora iz Lavaminda gdje su na sve moguće načine pokušavali spasiti skupinu od izručenja.

Pošto su u 2.00 sata poslije podne obavijestili skupinu da će bezuslovno biti predana, oni su nastojali svojim usiljenim držanjem hladnokrvnosti i sabranosti djelovati, želeći u posljednjim časovima sačuvati hraprost skupine, koje je bilo ponestalo.

Ipak se je moglo primjećivati njihovo osobno teško duševno stanje koje se je odražavalo u njihovoj uznenamirenosti i neprekidnim šetnjama, paljenje cigarete za cigaretom i davajući kratke odgovore na upućena pitanja.

Oni su obilazili samovozne i ljudima nastojali davati očinske savjete, nastojeći olakšati tešku depresiju koja je vladala svima.

Dva hrvatska generala, vojnika i časnika od struka, sa svojim prosjedim kosama, ulijevali su zadnju nadu u spas kolone.

Simpatični general Rolf, borac sa istoka, zapovjednik legionarske divizije, nije mogao da se pomiri sa sudbinom: da bi sa znanjem išao bez borbe u ruke krvnika.

General Dragojlov je nosio bezbroj najviših odličja, nije mogao shvatiti da bi se predao u ruke rulje.

Dva generala bila su svijesna da im nema opstanka bez N. D. Hrvatske.

Još u toku poslijepodneva pokušali su nekoliko razgovora, da utiču na engleske časnike, da ne dođe do izručenja.

Ali, bilo je sve uzalud.

Pred večer je izgledalo kao da su se malo smirili.

Razgovarali su sa prisutnima, šta više ubacivali koju šalu, nastojeći da ih odvra-

te od misli i da zaborave, bar na čas, neizvjesnosti sutrašnjeg jutra.

Ali navečer, kada se je začula harmonika, kada su se počele redati pjesme posljednjih želja onih koji su sutra polazili u smrt, ipak više nisu mogli da se svladaju, povukli su se u samoču, pod izgovorom da se odmore.

Od strane skupine, od vremena do vremena, netko bi se privlačio kolima, da vidi šta oni rade.

Sumnja je postojala.

Svi oni, koji su ih bolje poznavali, dijelili su mišljenje, da se oni neće tako jednostavno predati. A utučenost, koja se na njima primjećivala, govorila je da će ta dva hrvatska generala nešto učiniti, da opravdaju čast hrvatskih generala, dok njihovi vojnici, legendarni junaci, primjeri hrvatskog junaštva, koji su sa svojim borbama i nadnapornim pregnućima ispisali najljepše stranice hrvatskog junaštva, izvršujući zapovijed povlačenja, pošli kao janjci na klaonicu smrti.

Naročito se primjećivala utučenost generala Rolfa.

I zato, još u toku poslijepodneva, dok se je on razgovarao sa nekoliko ranjenika, drugi su otišli njegovom samovozu i ispraznili su naboje iz oba okvira njegovoga samokresa.

Oko pola noći, dok je još jecala harmonika i gotovo svi bili budni, pronijela se vijest logorom, da je nestao general Dragojlov.

Dah je zastao mnogima.

Odmah se je povjerovalo, da je sudbina njegovoga života zapečaćena. Svi su napeli uši u očekivanju da će kroz noć čuti pucanj samokresa. Uzalud. Na sve strane počelo se je tražiti generala i tek oko šest sati u jutro, u gustišu jedne obližnje šumice, prolaznici začuli su zapomaganje. Pošli su tamo i ostali zapanjeni prizorom, koji je pružao žalosnu sliku i zaista bio tužan.

Visoka, značajna figura sjedoga generala Dragojlova ležala je na crvenoj generalskoj kabanici, a oko nje su bile razasute stvari i osobni predmeti generala. Njegov osobni samokres, poluprazna boca slaboga otrova, što mu ga je dao na upornu molbu dr. Milas, bez smrtonosnog djelovanja, zlatni sat i krvavi nož, poškopljen vlastitom krvlju.

U prvim satima jutra, oblačnog neba i kišice, koja je uporno rosila, stvaralo je i

General Fedor Dragojlov

ostavljalno nezaboravnu sliku – otkupljenja hrvatskog generala.

Upitali su generala, što mu je. A on je u smrtnome hropcu odgovarao nejasne riječi, iz kojih se moglo razabrati da mu je dr. Milas podvalio u otrovu. Pa kada mu nije uspio taj pokušaj, uzeo je samokres, ali ni taj nije radio, jer mu je bilo izvađeno streljivo. Nalazeći se pred odlučnim časom, čvrste odluke potegao je džepni nožić i sa njime, podignuvši rukave haljinca, snažnim zahvatima rezao vene obih ruku, do lakata.

Krv je navrela... Ali, na sreću, hladna noć je odmah grušala i spriječila potpuno krvarenje. General Dragojlov dočekao je tako jutro, kada je pronađen.

Na vijest o pokušaju samoubijstva, došao je dr. Marušić i naredio da se prenese general samovozima kolone.

Časnici i vojnici, sa suznim očima, na rukama ponijeli su hrvatskog generala koji se je kupao u vlastitoj krvi.

Prolazeći kraj engleskih straža, oči engleskih vojnika bile su orošene suzama, gledajući tužnu, ali junačku sliku odlučnosti. Njihovi pogledi bili su puni sažaljenja.

Vijest o samoubijstvu generala Dragojlova strahovito je djelovala na sve pri-

sutne u koloni, tako da su apatično i hladnokrvno čekali posljednje sate pred izručenje.

Engleski časnik odmah je dao naređenje da se hrabri general prenese u Wolsberg, u bolnicu, da bi ga se spasio.

Dok se je još bilo pod dojmom tragedije generala Dragojlova, general Rolf, sa svojom gospodrom, povukao se je u samovoz i u samovozu iskoristio trenutke opće utučenosti – i sa svojom gospodrom popio otrov.

Odmah su u pomoć priskočili dr. Milas i dr. Marušić. Ali je bilo kasno. Otrov je bio i suviše jak, a uzeta doza i suviše velika, da bi ju mogao podnijeti organizam generala Rolfa.

Dok se je oko samoviza skupila cijela skupina i zaboravljala na svoj udes slijedećih nekoliko sati, general Rolf je izdahnuo, sa posljednjim riječima:

„Moja Hrvatska, moja draga domovina je propala.“

Smrt generala Rolfa orosila je suzama obraze prisutnih.

Dok je njegova gospođa u ludom tempu vožnje otpremljena u bolnicu i putem pumpanja želuca spašena, mrtvo tijelo generala prenijeto je u wolsberšku bolnicu.

Kolona je izručena.

Počela je njena golgota i desetkovanje.

General Dragojlov borio se je sa životom i smrti u mislima uz one koji su već trčali na krvavom putu za Zagreb.

Gospođa generala Rolfa ležala je u agoniji, dok je njen životni pratioc, dobro hrvatski general Rolf, drugi dan, 20. svibnja 1945. prenijet u mrtvačkim kolima na wolsberško vojničko groblje.

Bolnička kola, skromna i crna, odvezla su same ostatke hrvatskog generala, bez pratnje, bez pogrebne povorke i predali ih van domovine zemlji.

Dva grobara po dužnosti, zasuli su grumenjem zemlje jednostavni mrtvački sanduk u kojem je počivao general.

Grumenje se je razbijalo uz potmulu tutnjavu, kao da je pjevalo pjesmu osvete.

Na svježem humku groba hrvatskoga generala postavljen je križ od akacije (bagrema), bez oznake i imena, samo sa brojem sto osamdeset devet, kao zadnjom uspomenom na časnoga hrvatskoga generala, koji tu počiva daleko od raspete domovine...

IMOTSKA GIMNAZIJA I JOŠ JEDNA „SADRŽAJNO NEPRIHVATLJIVA“ ŠKOLSKA ZADAĆA (1973.)

Hrvatska je zemlja u kojoj su najobičnije učeničke školske zadaće ušle u povijest. Najpoznatija je svakako ona iz proljeća 1956. koju je napisao **Bruno Bušić**, tadašnji učenik sedmog razreda imotske gimnazije. Nju je priredivač ovog teksta objavio u *Političkome zatvoreniku* br. 68 iz studenoga 1998. godine, a ona je *uvijek budnim čuvarima Revolucije* skrenula pozornost na skupinu „negativnih učenika“, među kojima se je isticao mladić iz Vinjana Donjih koji će 22 godine kasnije biti ubijen u Parizu.

Nije ta školska zadaća jedina, čak ni u toj školi. Neke su spominjane u literaturi, za neke se i ne zna. U potonje svakako

Priredio:

Tomislav JONJIĆ

valja ubrojiti onu koja je nastala u proljeće 1973., nepunu godinu i pol nakon slamanja Hrvatskoga proljeća. Napisao ju je **Mate Bežovan**, učenik 3. razreda imotske gimnazije, u sklopu nastave hrvatskoga jezika i književnosti, kod profesora **Josipa Matkovića**. Profesor se, nažalost, nije zadovoljio ocjenom da u tekstu ima pravopisnih pogrešaka, nego se je upustio i u ono za što formalno nije bio mjerodavan: u političke ocjene. Našao je, naime, da je

tekst sadržajno pogrešan i „neprihvatljiv“, pa je učenika počastio – jedinicom.

U skladu s duhom vremena u okupiranoj Hrvatskoj, moglo je to voditi i prema optužnicima. Kao što je **Eugen Kumičić** u hrvatskome Saboru kazao 20. studenoga 1895. godine: „Ali mi svi dobro znamo (...) da se historija ne slaže skoro nikada, kad se radi o politici, sa optužnicama državnih odvjetnikah. Što je državnom odvjetniku zločin, za historiju je to obično krasno patriocično djelo; gdje državni odvjetnici dižu vješala, historija sili potomke da dižu spomenike“, tako i mi sada – objavljuvajući te školske zadaće – ne objavljujemo, doduše, optužnicu, ali zato, da se upamti, dižemo spomenik jednomu „krasnom patriocičnom djelu“ koje svjedoči o snazi i otpornosti hrvatskoga naroda, i o hrabrosti njegovih sinova.

Dijelove koji su ovdje podvučeni, crvenom je olovkom kao „sadržajno neprihvatljive“ u ožujku 1973. označio profesor hrvatskoga jezika i književnosti Josip Matković.

*

Treća školska zadaća

Imotski, 24. ožujak 1973.

Ne mjerim svoju domovinu metrima nego hrabrošću njenih sinova

Stil!
 Ne mjerim svoju domovinu metrima nego hrabrošću njenih sinova.
 Svoju domovinu mogu samo naslućivati. U mojim mislima za mene je najbolja, posljednji dašak krvи za nju bi dao. Teško je svakome tko svoju domovinu izgubi, tražit će je po čitavom svijetu, ali nje nigdje nema.
 Teško je vrijeme nastupilo za našu domovinu. Zaista, mukotrpno je jecati pod tuđim okovima. Sve nacije svijeta imaju onu istinsku zemlju kojoj se obraćaju, kome iskazuju svu svoju patnju i veselje. Vrijeme je nenadano došlo, kad otoči hrvatskog zemlji ne smijemo ni govoriti. Nosim je u mislima, pod teškim teretom. Tački je moralno tako biti. Dosta je despotizma i ugnjetavanja. Sve što više propade, to ga i mogi srce trune, nestaje. Krenemo li u prošlost hrvatskog naroda vidimo da nismo, je svatko progonio. Na snazi je bila slavna dalmatinska dubrovačka republika. Često se prigodom uči, učim slavnu slavnu, hrvatsku svu crkvu mitac da u slobodi u vježbi treba žigeti. Krenimo su arke stike ne proglašeno. Svatko manade. Hoceli rukade naći

Svoju domovinu mogu samo naslućivati. U mojim mislima za mene je najbolja, posljednji dašak krvи za nju bih dao. Teško je svakome tko svoju domovinu izgubi, tražit će je po čitavom svijetu, ali nje nigdje nema.

Teško je vrijeme nastupilo za našu domovinu. Zaista, mukotrpno je jecati pod tuđim okovima. Sve nacije svijeta imaju onu istinsku zemlju kojoj se obraćaju, kome iskazuju svu svoju patnju i veselje. Vrijeme je nenadano došlo, kad o toj hrvatskoj zemlji ne smijemo ni govoriti. Nosim je u mislima, pod teškim teretom. Zašto je moralno tako biti. Dosta je despotizma i ugnjetavanja. Sve što više propada, to i moje srce trune, nestaje. Krenemo li u prošlost hrvatskog naroda vidimo da nas je svatko progonio. Na snazi je bila

zemlja otvoriti širom vrata. Strane, znadeš li
što je više esploatori, mržnja prema tebi
tebi do ~~veca~~ da junaci ~~zadaju~~. Kako je
teško vidjeti je kako drhti i pati. Zašto
ne slavimo naše istinske junake, koji su za
nas dosta dobra učinili. Oni koji
ses su sadašnjost htijeli boljom učinili,
raziskali po čitavom svijetu kao tići što
polječu iz gnijezda. Nisu im oni od
dragosti tih trbuhom za kruhom. Kako
su, da li im je ogromna želja ~~za jastuk~~
za maticom zemljom, to oni dobro znade.
Tekao se nečemu nadati. Pomislim ima li
smisla smrće živjeti.
Jedna neizmjerna ljubav za domovinom
sudara se sa čitavim jugoslavenskim narodom,
izvana sjajnom i blještavom, iznutra
~~iznutra~~ iznutra. Pozoran Mislim i dalje
na domovinu i u zadnjem trenutku
je svijesti nema je, samo je mogu da
prepostavljam.

Mnogo gramatički i pravopisni grešaka. Stil nečući.
Skroz pogrešno! neprihvatljivo!

nedovoljan 11/89

slavna samo dubrovačka republika. Često se prisjetim nje, njezinih slavnih vladara. Držali su čvrsto misao da u slobodi i vjeri treba živjeti. Većinom su crne slike iz prošlosti hrvatskog naroda. Hoće li ikada naša zemlja otvoriti širom vrata?

Stranče, znadeš li što je više esploatori, mržnja prema tebi da je veća. Kako je teško vidjeti je kako drhti i pati. Zašto ne slavimo naše istinske junake, koju su za nas dosta dobra učinili. Oni koji su ju u sadašnjost htijeli boljom učiniti, razišli su se po čitavom svijetu kao tići što polječu iz gnijezda. Nisu ni oni od dragosti otisli trbuhom za kruhom. Kako su, da li im je ogromna želja za maticom zemljom, to

oni dobro znadu. Teško se nečemu nadati. Pomislim ima li smisla uopće živjeti.

Jedna neizmjerna ljubav za domovinom sudara se sa čitavim jugoslavenskim narodom izvana sjajnom i blještavom, iznutra nekom čežnjom. Mislim i dalje na domovinu i u zadnjem trenutku svijesti nema je, samo je mogu da prepostavljam.

[Crvenom bojom pisana opaska profesora:] Mnogo gramatičkih i pravopisnih grešaka, stil veoma loš, sadržajno skroz pogrešno! neprihvatljivo!

nedovoljan (1)

/potpis: Josip Matković/

A-MORE CREATORM

Pokorivo da
porobivo
odrodivo

nadjašeno defileom modrih
usidrenih otoka

zmijolikih
tigrolikih
zmajolikih

(polipi našeg čemera i gorčine
hobotnice usuda
murine slobode!)

ovo što se ljeska
Kornatima sučelice
izvijugano školjima

iskri

blago u predvečerje
olahoreno Eolom
skandirano čežnjama od
pamtivjeka

ustrojeno
sneno

a kako, Bože, gorko
kako nesmiljeno
škrto

ovo zločudno
ljudoždersko
ubojito

domagojsko
neretljansko
aždajsko

materinje a mačuhinsko
prokletlo u stoljeća

dobrostivo nam
oprostivo
milostivo nam bilo more

A-more Croatorum

Joja RICOV

VUNJA JANA POD ŠUMOM

U povijesnom pamćenju i njegovom otkrivanju prepoznajemo svoju duhovnu prošlost, svoju duhovnu kulturu, svoju domovinu. Povijesna predaja je unutarnje povijesno pamćenje preneseno u povijesnu sudbinu. (Nikolaj Berdjajev)

*

Ne znam zašto sam neobično voljela vunju Janu, vezanu uz moje najranije djetinstvo. Ogledala sam se u njenom širokom plavom pogledu Neba, smiješku, riječima dobrodošlice i široko rastvorenim rukama u susretu. Vrata njenoga siromašnog doma bila su uvijek otvorena i tople ruke s kriškom kukuruzna kruha. Voljela sam njen lik, pogrbljen iznad šivaćega stroja, na kojem je izrađivala odjevne predmete seoskih djevojaka, i moje, da bi prehranila obitelj. Bilo je to veliko siromaštvo. *Živjelo se od onog što je izraslo na malom vrtu, mlijeka kravice i jaja od nekoliko kokošiju* koje se moglo prehraniti.

Neobično sam voljela moju vunju Janu *spod šume*. S velikom radosti i zanosom listala sam modne žurnale i odnosila raznobojne krpice, preostale od krojenja odjeće ili one odbačene na šumskom grmlju – i njima u igri ispunjavala dane. *Život* vunje Jane bio je ispunjen borbom i mukotrpnim radom. Imala je samo jednog sina, Jožinu, koji je bio u stalnom sukobu s ocem i od njega teško kažnjavan, za najmanji prijestup. U ono vrijeme žena nije smjela, niti bi se usudila, pobuniti se protiv postupaka muža, makar bila pametnija i sposobnija od njega. Moj otac je s osudom gledao na prekomjerno kažnjavanje Jožine, video je u tome zlo. Jožina je, u mom najranijem djetinstvu, služio na našem imanju.

Život na granici bio je vrlo opasan za vrijeme Kraljevine Jugoslavije i, vunja Jana i njen muž su se vrlo rano priklonili komunističkom svjetonazoru, jer su među narodom počele kolati revolucionarne komunističke ideje, donesene od povratnika iz Rusije i/ili prebjegla iz mađarske revolucije Bele Kuna – nakon Prvoga svjetskog rata. Osim toga, Ivina je služio vojsku s Josipom Brozom, bravarem iz Zagorja,

Piše:

Tereza SALAJPAL

i napajao se revolucionarnim idejama – idejama pravde, slobode i jednakosti – direktno na izvoru, u razgovoru s Brozom. Ponosan na svoje poznanstvo s revolucionarom i pronositeljem boljeg sutra, Ivina se hvalio time što poznaje Josipa Broza zvanog Tito, pa je podrobno opisivao njegov lik, visok stas i nedostatak prsta koji je izgubio radeći na bravarskom stroju. Ta pojedinost ostala je duboko utisнутa u njegovo pamćenje i u sjećanje mnogih, pa i u sjećanje moje majke.

Nakon rata, u onih koji su nešto znali, nastalo je zaprepaštenje kad su vidjeli lik Maršala, kad su vidjeli njegove ruke, kad su čuli njegov jezik s mekim izgovorom, naglascima koji su vukli na ruski, što je odudaralo od zagrebačke i zagorske kajkavštine. Začudno je bilo da je zaboravio majčinski jezik kojega se prisjećamo i na smrtnom času. Na rukama je imao sve prste, izuzetno dobro je svirao glasovir i rukovao mačem. Međutim, ono što se vlastitim očima vidjelo i ušima čulo prije rata – Brozova ruka bez prsta i očekivani izgovor – prekrila je duboka šutnja natopljena strahom i od mogućeg pomicanja, a ka-

Nije bilo čudno da su Ivina i Jana bili dušom i srcem za partizane, s obzirom na ideje uz koje su prionuli i neposrednu blizinu šume koja ih je s partizanima povezivala. Vunja Jana je putovala u Zagreb prenoсеći poruke partizanima “vu kobasu” (punda od pletenica kose) i opskrbljivala ih namirnicama (mast, slanina, brašno), potajice i krijumčarenjem. Njihov sin jedinac se pridružio partizanima kao adolescent pri kraju rata. Kad je rat završio i kolona zarobljenih domobrana i civila presahla, Jožina se vratio u roditeljski dom, naoružan i u ratnom zanosu.

moli šaptanja, o istinitom izgledu moćne maršalove ruke. Bio je to zatajen znak, kao što su bila i druga očigledna događanja zatajena te zakopana u kraljevstvo tame i u šutnju zemlje.

Revolucionarna maršalova ruka bila je svemoćna i nemilosrdno je kažnjivala – što je simbolizirala i rođendanska štafeta u obliku palice-baklje. U tišini noći i daleko od Titina oka i uha putovale su glasine da ratne zarobljenike iz logora Danica tajno transportiraju u Rusiju – u Sibirske logore.

Tih dana moj je otac bio na njivi, na samoj granici, nedaleko mađarske željezničke pruge. Zatekao je Kozaka koji je iscrpljen, izgubljen i ustrašen lutao poljem. U partizanskoj uniformi, Jožina se, s puškom u ruci, zatekao u blizini Kozaka i nišanio! Oglasio se moj otac: "Naj to delati, Jožina, bo te Bog kaznil. Rat je prešel, boš imal čoveka na duši koji ti je ne ništ krv." Jožina je odustao od svog nauma pokoravajući se autoritetu mog oca.

Napustio je rodni kraj i živio u partizanskom selu na obroncima Kalnika, ni po čemu zaslužan niti istaknut. Rijetko je posjećivao roditelje koji su nastavili svoje životarenje u muci i siromaštvu, opterećeni tzv. "viškovima" na svome siromašnom imanju. U visokoj starosti Jožinovi roditelji živjeli su od malo zemljice i preživljivali od teških polodjelskih poslova. Moja draga vunja Jana umrla je u teškim mukama od zapletaja crijeva. Nije bilo prijevoznog sredstva da bi pravodobno stigla do liječnika. Došla je prekasno! I danas, sjećanje na nju i njenu smrt, pokreće u meni duboku tugu i žal. Ne mogu joj odnijeti cvijet i zapaliti svijeću na grobu. Njezin grob mi nije znan, ali njezin lik i plavi pogled zauvijek žive u mom srcu.

Provedeni dani u revolucionarnoj borbi i partizanima, nisu donjeli Jožini ni njegovim roditeljima nikakve povlastice niti im se zalaganje upisalo u zasluge. Kao da im sin nije bio u borbi i kao da nisu pridonošili partizanskom pokretu. Nisu pravodobno uskočili u partizansko-antifašističku zlatnu kočiju, jer poput mnogih boraca nisu smjeli, mogli, niti znali kako je se domoci. Zlatna kočija je bila rezervirana za povlaštene i njihovu djecu. Koliko je bilo i ima, u našem narodu, osoba s velikim neznanjem i s malo pameti, sustavno ispirana mozga totalitarnim floskulama, lažima, iskrivljenom i zatajenom povijesti. Iako svaki od nas ima svoju istinu i teško prihvata ili ne može prihvati istinu onoga drugog i drugačijeg, skrivena djela je odaju. Skrita, zatajena i nevidljiva nedjela ne postoje, vjerovali su počinitelji, namećući vječnu krivnju potomcima žrtava i cijelom narodu. Naraštaji pomiješana dobra i zla u srcima, preplavljeni sumnjama, ne mogu razlučiti obmane od istine. Zbog strgane, nerazvijene savjesti, nesvesni su nasušne potrebe suočavanja s istinom, da bi duboke rane vlastitog naroda zaciijelile.

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

(Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. - brojevi 202-255 na CD-u s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BELOKOSIĆ: Svečenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIĆ: Naše robjanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svjetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji, lzd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću, lzd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamnovanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini, prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilače i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad, prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVACHEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.–1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADIČEVIC: Tri za dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: „Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti”, Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: „GOVDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora”, Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićeva, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronim KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je v peklu, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn
Monografija MACELJ 1945. , po promotivnoj cijeni	200 kn

POLITIČKI ZATVORENIK TOMISLAV PEĆARINA

(Mundanije, Rab, 31. 8. 1925. – Zagreb, 28. 8. 2010.)

Tomislav Pećarina ide u red naših istaknutih ljudi koje je jugoslavenski komunistički sustav progonio, a bili su blage narevi i dobrote, poput pjesnika **Joje Ricova** ili **Mate Marčinka**. Bio je izuzetno poštena, nesebična, pouzdana i požrtvovna osoba, čovjek široke kulture i naobrazbe. Čovjek velikog duha i velike dobrote!

Bio je naš najistaknutiji stručnjak za pravne aspekte oglašavanja. U svojoj radnoj karijeri radio je u Fotokemici, GG poduzeću SUMAR, Saponiji te zadnjih petnaest godina u Agenciji za marketing Vjesnika. Objavio je više od stotinu stručnih članaka u zagrebačkim časopisima: *Organizator*, *Privredni vjesnik*, *Informator*, *Privredni vjesnik*, *Tekstilpromet – Info*, *Ideja*, *Kreativne komunikacije* Agencije za marketing Vjesnik te u glasili *JUMA*, časopisu *Marketing* i *Privredna propaganda*. Sudjelovao je Istaknutim referatima na Međunarodnim simpozijima ekonomskih propagandista te na ostalim stručnim oglašivačkim simpozijima. Predavao je na fakultetima i višim školama te *ad hoc* organiziranim školama za propagandiste.

Prevodio je stručne tekstove, bio član uredništva službenog glasila HOZ-a časopisa *Ideja i Kreativnih komunikacija*, a obavio je brojna pravna vještačenja. Za svoj samoprijegorni rad u struci godine 1982. mu je dodijeljeno najveće strukovno priznanje - nagrada za životno djelo, a povodom 40-te obljetnice HOZ-a 1999. g. dodijeljeno mu je posebno priznanje Kristalno zvono, za trajan i značajan doprinos razvoju misli i prakse hrvatskog oglašavanja.

U rodnome Rabu završio je osnovnu školu, a potom je njegov otac **Josip** premešten u grad Krk, gdje je Tomo pohađao gimnaziju. Cijeli je otok Krk 1941. došao pod talijansku vlast, koja je provodila teror prema Hrvatima te je obitelj 1943. uspjela preseliti u Sisak, gdje je otac radio kao sanitarni inspektor, a Tomo je 1944. maturirao, te se u jesen 1944. godine upisao na Filozofski fakultet, studij književnosti, no ubrzo je mobiliziran u Kulturnu bojnu zajedno s ostalim kulturnim djelatnicima. Početkom svibnja 1945., kad je

Piše:

Josip ŠINTIĆ, prof.

počelo povlačenje iz Zagreba, Tomo se stjecajem bizarnih okolnosti našao ranjen u nogu u bolnici. U nogu ga je ranio hicem iz puške neki *divlji* ustaša, kojemu je Tomo prigovorio što je u vrtu jednog ugotitelskog objekta pucao u pitomu srnu i ubio ju. Može se prepostaviti da je taj ustaša bio sasvim izbezumljen situacijom koja je nastala početkom svibnja 1945.

Tomislav Pećarina

Dakako, bio je odmah uhićen i njegova sudbina nije poznata.

U bolnicu je po ranjenike stigao kamion te ih evakuirao preko Dravograda na Bleiburško polje. Tamo su Tomo i drugi ranjenici bili tri dana pod nadzorom britanske vojske, a potom su ih izručili jugoslavenskim partizanima. Za Tomu s ranjenom nogom započeo je Križni put. Prvo su ih sve prozivali kako bi ustanovili tko je što, je li đak itd. Tomo je šutio, jer oni koji su se javili, nestajali su. Također je morao skrivati da je ranjen u nogu, jer bi ga bili odmah ubili. Osim velikih bolova morao je trpjeti strašnu žđ i glad.

Živ je dospio u logor Prečko, kod Zagreba, kako se tada govorilo. Logor je bio okružen bodljikavom žicom. Trpjeli su strahovitu glad, a kad su im konačno dali nešto rijetke palente u vreloj metalnoj posudi, Tomo ju je nestrpljivo primio i strahovito spržio ruke tako da mu se koža gulila. Iz logora Prečko su krenuli dalje na Križni put. U nekom selu su Srpskinje nudile zarobljenicima mljeko u koje su zakuhale otrovnu buniku, a izgladnjeli koji su to pili, dobivali su visoku temperaturu. Među njima je bio i Tomo. On je preživio, ali su neki i umrli. Križnim putem dospjeli su do Kovina u Južnoj Srbiji.

Tomo je kasnije bio uključen u radnu brigadu na pruzi Brčko-Banovići, a potom je završio u logoru kod Čengić vile u Sarajevu. Potom je na судu osuđen na smrtnu kaznu s konfiskacijom imovine. Otac Josip je pisao žalbu na smrtnu osudu, koja je preinačena na vremensku kaznu. Robliao je u Velikoj Pisanici 1945.-1946., a potom u Lepoglavi 1946.-1948.

No, to nije bio kraj nevoljama. Veliku maturu koju je položio u Sisku, kao i završeni 7. i 8. razred gimnazije nisu mu priznati te ih je morao ponovo pohađati, a ponovo je maturirao u Zagrebu 1954. Ostao je dugo bez građanskih prava te ga nitko nije htio zaposliti, odnosno nitko ga se nije usudio zaposliti. Sve je to osjetljivi – suptilni Tomo teško podnosio i znalo se dešavati da je bio potpuno smeten. Tako je jednom prigodom hodao po tramvajskoj pruzi u današnjoj Vukovarskoj ulici i nije čuo zvonjavu. Tramvajac je izšao iz tramvaja i uklonio ga s pruge. Veliku pomoć Tomi i studij prava omogućio mu je dobrí otac Josip.

Tomo Pećarina objavio je brojne svoje pjesame u ovom časopisu (*Politički zatvorenik*), a njegova vjerna supruga **Lena r. Gotovac**, Spiličanka, još 2011. je u nakladi K. Krešimir objavila Tomine pjesme pod naslovom JA I TI.

Svu ovu muku Tome Pećarine opisala je prema svojim sjećanjima supruga, a da mi je Tomo sam pričao svoje doživljaje, sigurno bi bilo puno više detalja.

Tomo Pećarina zasluguje naš vječni harni spomen!

IVAN DUJMOVIĆ: PJESME

PJESMA MOGA DJETINJSTVA

Tko je u očima nosio bajke barutom raznesene,
voli cvijeće,
voli ga i kad vene;
jer polja su njegova djetinjstva ostala pusta
i nikad nije usnuo kraj grma procvalih ruža.

Tko je u očima nosio bajke barutom raznesene,
gledat će satima cvijeće u vazi što vene,
što umire i nestaje poput sjene.

NEBO, OBLAK I DALJINA

Samo komad neba,
komad plavog sunčanog neba nada mnom.
Na njemu oblak – kao mačka sive boje,
kao da prede, tako mi se čini.
Još malo, malo i nestat će te mačke
za sivim krovom u daljini.
A nostalgija u meni – kao za domovinom,
pojačava čežnju za oblakom.

Sam sebi sam suvišan u ova četiri zida.
Ne treba mi drage,
ni vina, nit' nakit od krina.
Samo, samo komad neba, oblak i daljina.

U SPOMEN

MARIJA MARČINKO

1920. – 2017.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

VELIMIR SEIWERTH

1924. – 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

JOZO ŽUTIĆ

1954. – 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

BLAŽ (TOMA) BORDIĆ

3. veljače 1929. – 13. srpnja 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

IN DIESER AUSGABE

Im Juli 1945, nur zwei Monate nach dem Ende des Krieges, trieben im Fluss Sava die Leichen der Getöteten – so schrieb in seinem privaten Tagebuch der kroatische Schriftsteller **Dinko Štambak**, zu dem Zeitpunkt Mitglied der Jugoslawischen Armee und der Kommunistischen Partei Jugoslawiens. Diese bescheidene Tagebuchnotiz, auf die wir in dieser Ausgabe aufmerksam machen wollen, veranschaulicht die Umstände in Kroatien nach dem Ende des Zweiten Weltkriegs, als Zehntausende von Kriegsgefangenen und Zivilisten, Gegner des neu errichteten Jugoslawien und des institutionalisierten kommunistischen Regimes getötet wurden.

*

In dieser Ausgabe veröffentlichen wir den vollständigen Text der Broschüre des unbekannten Autors von *Hrvatska tragedija* [Die Kroatische Tragödie], die auf Weihnachten 1945 in Paris datiert ist, aber später entstanden sein dürfte. Die Broschüre beschreibt den Rückzug der kroatischen Armee und des Volkes im Mai 1945 sowie deren Auslieferung an die Jugoslawische Armee. Danach folgten die Massaker ohnegleichen in der kroatischen Geschichte. Als Motto in der Broschüre wählte der Autor die Worte des Generals **Tomislav Rolf**: „Mein Kroatien, meine geliebte Heimat, ist zugrunde gerichtet worden.“ Angesichts der Auslieferung und des Massakers seiner Soldaten beschlossen Rolf und seine Frau am 19. Mai 1945, Selbstmord zu begehen. Seine Frau wurde im letzten Augenblick noch

gerettet, aber der General wurde am 20. Mai 1945 auf dem Friedhof in Wolfsberg begraben, wo sich noch heute seine letzte Ruhestätte befindet.

*

Im Dezember 1971, auf Eingreifen des jugoslawischen Diktators **Josip Broz Tito**, wurde die Reformbewegung „Kroatischer Frühling“, getragen teilweise auch von den Mitgliedern des Bundes der Kommunisten Kroatiens und entstanden in Anlehnung an die ähnliche Bewegung in der Tschechoslowakei, niedergeschlagen. Bereits in den ersten Tagen nach den geäußerten Protesten wurden die ersten kroatischen Intellektuellen verhaftet und in Januar 1972 begannen Massenverhaf-

tungen, Verfolgungen und Entlassungen. **Tomislav Jonjić** stellt einen Schulaufsatzen vor, entstanden im März 1973 in Imotski. In dem Aufsatz unter dem Titel „Ich messe meine Heimat nicht in Mettern, sondern nach dem Mut ihrer Söhne“, ließ der Gymnasiast **Mate Bežovan** der Verbitterung, die damals in ganz Kroatien herrschte, freien Lauf mit den Worten: „Es ist eine schwierige Zeit für unsere Heimat gekommen. In der Tat fällt es einem schwer unter dem fremden Joch zu stehen (...) Die Zeiten sind gekommen, in denen über Kroatien nicht einmal geredet werden darf ...“. Der Aufsatz erhielt die Note „ungenügend“, weil der Lehrer meinte, Bežovans Gedanken seien „inhaltlich völlig falsch, inakzeptabel“.

*

Über den unbekannten, aber äußerst talentierten kroatischen Dichter **Tomislav Pečarina** schreibt **Josip Šintić**. Pečarina wurde 1925 geboren und starb 2010. Er musste zuerst zwischen 1945 und 1946 in Velika Pisanica und später zwischen 1946 und 1948 in Lepoglava seine Zuchtstrafe verbüßen, obwohl er völlig unschuldig war und nur als Mitglied des Kulturbataillons, der Einheiten der kroatischen Streitkräfte, von dem er als Zagreber Student 1944 mobilisiert worden war, inhaftiert. Seine Gedichte hat er nur in der Zeitschrift *Politički zatvorenik* veröffentlicht und postum (2011) gab seine Frau unveröffentlichte und veröffentlichte Gedichte in der einzigen Sammlung des Dichters heraus. Sein Schicksal, genauso wie das Schicksal zahlreicher getöteten und geächteten Intellektueller, illustriert die kulturelle Tragödie der Kroaten unter der jugoslawischen Besatzung.

IN THIS ISSUE

Dinko Štambak, a Croatian writer, recorded in his private journal that bodies of killed people floated on the Sava river as long as July 1945, i. e. two months after the end of the war operations. He was a member of the Yugoslav Army and a member of the Communist Party of Yugoslavia. That modest observation, brought forward in this issue, illustrates the situation in Croatia after the end of World War II, when tens of thousands of prisoners of war and civilians, who were perceived as enemies of the renewed Yugoslavia and the communist regime, were killed.

*

In this issue we publish a whole text of a brochure named *The Croatian Tragedy*, written by an anonymous author. It is dated as written in Paris, on Christmas 1945, but that brochure is probably made some time after that. It describes the retreat of the Croatian army and people in May 1945, and the handover of them to the Yugoslav Army. After that, massacres never before seen in Croatian history, occurred. As a motto, the words of general **Tomislav Rolf**: „My Croatia, my dear

homeland is ruined...“ are printed. Faced with the surrender and the slaughter of his army, Rolf and his wife committed suicide on May 19th 1945. She was saved in the last moment, and the general was buried on May 20th 1945 in Wolfsberg, where he rests to this day.

*

In December 1971, with the intervention of the Yugoslav dictator **Josip Broz Tito**, the Croatian spring, which was a reformation movement partly made in the structures of the League of Croatian Communists and similar to such movements in Czechoslovakia, was crushed. After a few days, first Croatian intellectuals were arrested, and since January 1972, massive arrests, persecutions and dismissals from work followed. **Tomislav Jonjić** edits a schoolwork made in March 1973 in Imotski. In the text titled: „I do not measure my homeland in meters, but in the bravery of her sons“, a student named **Mate Bežovan** poured out the bitterness that was apparent across Croatia: „These are hard times for our homeland. It is painful to cry under foreign yoke. (...) The un-

expected time, where we can not speak of our Croatian homeland, is upon us...“ The schoolwork was rated as insufficient, and the professor stated that Bežovan's thoughts are „essentially wrong and unacceptable“.

*

Josip Šintić writes about a wholly unknown, but extremely gifted Croatian poet **Tomislav Pečarina**, born in 1925, and died in 2010. He was a prisoner in Velika Pisanica from 1945 to 1946, and in Lepoglava from 1946 to 1948. The reason of his imprisonment was this: he was a member of the Cultural Division of the Croatian Armed Forces, in which he was mobilised in 1944, as a university student in Zagreb. His poems were published only in our magazine, and posthumously in 2011, his wife collected his published and unpublished poems in a single collection. His fate, as well as fates of other killed and proscribed intellectuals, illustrate the cultural tragedy that has befallen Croats after the Yugoslav occupation.

5. VI. 1946.

GRADSKI NARODNI ODBOR U ZAGREBU

Opći odjel

Broj: 15026-1-1-1946

Predmet: Preimenovanje ulice.

Zagreb, 3.VI.1946.

O B A V I J E S T

Svim rednim jedinicama Gradskeg N.O.-e i Rejonskih N.O.-e 1 - VII.

Na izvenrednoj svečanoj skupštini Gradskeg narodnog odbora u Zagrebu, održanoj 8. svibnja 1946. promijenjeni su nazivi ovih ulica:

<u>Priješnje ime:</u>	<u>Novo ime:</u>
Trg I (Trg oko kazališta)	Trg Marko Tita
Krešimirov trg	Trg Generalissimusa Staljina
Trg II (Gimnazijalski trg)	Trg Franclina Roosevelta
Pejačevićev trg	Britanski trg
Jelačićev trg	Trg Republike
Trg III (Trg oko džamije)	Trg Žrtava fašizma
Preradovićev trg	Trg Bratstva i Jedinstva
Trg Burze	Trg Narodnog heroja Josipa Vlahovića
Duićev trg (Putnikov trg)	Trg Generala Lajtnanta Petra Drapšina
Zvonimirova ulica	Ulica Crvene Armije
Trotinska i Ozeljaka ulica spajaju se u jednu	Ulica Narodnog heroja Rade Končara
Deželićeva ulica	Prilaz Jugoslavenske Armije
Šufrajeva ulica	Masarićeva ulica
Javorova ulica	Prakška ulica
Samostanska ulica	Varšavска ulica
Ulica Huseins Gradaščevića	Beogradска ulica
Bučrova i Lorkovićeva ulica spajaju se u jednu	Ulica Narodnog heroja Josipa Krašnja
Radićina ulica	Ulica Božidarice Adžije
Kraljice Marije ulica	Ulica Brade Kavurića

Upozoravaju se sve radne jedinice na gornji zaključak redi točnog pridržavanja.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

Tovaršik:

REPUBLIKA HRVATSKA (1)
GRAD ZAGREB
251-01 SVETOGA SLUŽBA GRADSKOJ SKUPŠTINI

Primljeno:	12.10.2011.
Klasifikacijska oznaka	Org. jed.
015-08/11-01/53	
Urođbeni broj	Pri. Vrij.
361-11-1	

KRUG ZA TRG

Gradska inicijativa za Hrvatsku bez totalitarističke simbolike
Koordinacijski odbor: Ante Beljo; mr. sc. Zdravka Bušić; Anda Lovrić, prof.; Cika Mikolčić, prof.; Josip Miljak; Maja Runje, prof.; Radovan Slade-Šilović, dipl. ing.; Eduard Spahić; Maja Šovagović, prof.; Smiljana Šunde, novinarka; Željko Tomašević, dipl. prav.; mr. sc. Zorka Zane; dr. sc. Željka Znidarčić

i

PRIDRUŽENI JAVNI DJELATNICI

akademik Slaven Barišić; akademik Josip Bratulić; odyjetnik Krešimir Krsnik; prof. dr. sc. Slaven Letica; mr. sc. Jakov Radovčić; prof. dr. sc. Ivan Rogić; mr. sc. Miroslav Rožić; Igor Zidić, književnik

Masarykova 22
10 000 Zagreb

12. listopada 2011.

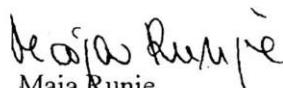
**GRADSKA SKUPŠTINA GRADA ZAGREBA
SVETOG ĆIRILA I METODA 5
10 000 ZAGREB**

Predmet: Zahtjev za promjenu imena Trga maršala Tita

Z A H T J E V

Tražimo da Gradska skupština Grada Zagreba neodložno provede postupak kojim će se Trgu maršala Tita promijeniti ime u Trg Republike Hrvatske.

Prilažemo Građansku predstavku koju je potpisalo petsto uglednih sugrađana – sveučilišnih profesora, znanstvenika, gospodarstvenika, umjetnika te crkvenih dostojanstvenika – a koji svojim potpisom potkrijepljuju nužnost i značaj promjene.

Maja Runje
Koordinatorica Kruga za trg

Na znanje:

Predsjedniku Sabora Republike Hrvatske
Predsjedniku Države Republike Hrvatske
Predsjednici Vlade Republike Hrvatske
Gradonačelniku Grada Zagreba